

Livsløp i velferdsstaten

Sosialhjelp og risiko

Christer Hyggen

RAPPORT

NR 6/10

Livsløp i velferdsstaten

CHRISTER HYGGEN

Avhandling for Ph.d.-graden
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Oslo

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 6/2010

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2010
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-78-94345-8
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto:	© Ingram publishing
Desktop:	Torhild Sager
Trykk:	Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Avhandlingsarbeidet har vært en relativt tidkrevende prosess. I løpet av årene det har tatt har jeg hatt to arbeidsgivere og mange gode kollegaer. Underveis er det mange som har bistått faglig. De gjenstående feil og mangler står jeg imidlertid alene ansvarlig for.

NOVA var arbeidsgiver i avhandlingens første fase. Jeg har hatt stort utbytte av det gode faglige miljøet og biblioteket i Munthesgate. Ved NOVA vil jeg særlig takke trykdegrupper for faglig inspirasjon, diskusjon og gode tilbakemeldinger på artiklene. Andre kollegaer ved NOVA bidro også til at NOVA var mye mer enn bare en arbeidsplass.

Fra 2007 har jeg jobbet som forsker ved Fafo. Jeg er takknemlig for bidrag og støtte til ferdigstilling av denne avhandlingen, både økonomisk og faglig. Jeg har også satt stor pris på, og hatt god nytte av, tilbakemeldinger, kommentarer og inspirasjon fra velferdsgruppen ved Fafo, Inger Lise Skog-Hansen og Gudmund Hernes. Jeg vil også takke andre gode kollegaer ved Fafo for selskap, heiarop og distraksjoner.

Avhandlingen er skrevet som en del av arbeidet ved senter for studier av fattigdom, minstesikring og integrasjon (FAMI). Axel West Pedersen og Tone Fløtten har skapt en fin ramme og et inspirerende miljø gjennom sin ledelse av dette senteret.

Gunn Elisabeth Birkelund har vært biveleder på avhandlingen. Med stor iver og arbeidskapasitet har hun vært uunnværlig i avslutningsfasen.

Torild Hammer har vært hovedveileder for denne avhandlingen. Hennes faglige tyngde og oversikt har vært til stor inspirasjon og hjelp. Jeg er svært takknemlig for å ha fått ta del hennes store samfunnsvitenskapelige prosjekt; *Arbeid, Livsstil og Helse*. Jeg har også satt pris på vennskap og personlig engasjement underveis.

Jeg vil også takke Julia Orupabo for forståelse og faglig fellesskap i Husebygrenda.

Innhold

Kapittel 1. Innledning	9
Avhandlingens tema og tilnærming	10
Sosialhjelpen	14
Fattigdomsbegrepet	16
Avhandlingens oppbygning	19
Kapittel 2. Strukturering av livsløp, handling og sosialhjelpsmottak – et analytisk rammeverk	21
Sosialhjelp i velferdsstaten	21
Handlingsteori	22
Sosialhjelpsmottakets struktur	24
Kapittel 3. Sosialhjelpsforskning som sosiologi og vitenskap	27
Kapittel 4. Begreper, debatter og kontekst	31
Spenninger og problemstillinger knyttet til sosialhjelpens egenart og organisering	31
Sosialhjelp som fattigdomsbekjempelse	33
Sosialhjelp som risikohåndtering	34
Livsløpsbegrepet	35
Velferdsavhengighet og arbeidslinja	36
Kapittel 5. Sosialhjelpsstudier i Norge	41
Sosialhjelpsstudier fram til 1990-tallet – Utgiftsstudier, administrative studier og klientstudier.	41
Sosialhjelpsstudier fra 1990-tallet og utover – Dynamiske studier og studier av langtidsmottakere	42
Komparative studier	46
Mangler i sosialhjelpsstudiene	48
Kapittel 6. Data og metode	50
Undersøkelsens historie	50
Beskrivelse av data	52
Kapittel 7. Sammendrag av artiklene	56
Artikkel 1. Stengte dører? Unge sosialklienters arbeidstilpasning i voksen alder	56
Artikkel 2. Risks and resources: Social capital among social assistance recipients in Norway	56
Artikkel 3. Change and stability in work commitment in Norway – from adolescence to adulthood	57

Artikkel 4. Adverse transitions in youth and relative deprivation in adulthood – a question of Unemployment, income and mental health?	58
Artikkel 5. Unge uføre – livsløp og risiko	59
Kapittel 8. Presentasjon og diskusjon av hovedfunn på tvers av artiklene	60
Kapittel 9. Implikasjoner	67
Teoretiske implikasjoner	67
Politiske implikasjoner	68
Videre forskning	72
Referanser	74
Vedlegg 1 Stønadsmottakere med økonomisk sosialhjelp etter alder.	81
Vedlegg 2. Spørreskjema	82

Artiklene:

Hammer, T. og C. Hyggen (2006) Stengte dører? I Hammer, T. og Øverbye, E. (red.): *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 32-51

Hyggen, C. (2006) Risks and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway. *Social Policy & Administration*, 40(5):493-508

Hyggen, C. (2008) Change and Stability in Work Commitment in Norway: from Adolescence to Adulthood. I *Journal of Social Policy*, 37: 103-123.

Hyggen, C. Adverse transition in youth and relative deprivation in adulthood – a question of Unemployment, income and mental health?

Hyggen, C. (2009): Unge uføre – livsløp og risiko. *Tidsskrift for velferdsforskning* Vol. 12, No. 2: side 80 – 93.

Tabeller og figurer

FIGUR 1. AVHANDLINGENS TILNÆRMING, EN OVERORDNET MODELL	11
FIGUR 2. SOSIALHJELP OG VELFERDSSTAT.	22
FIGUR 3. KOMPONENTER I DBO-MODELLEN.	23
FIGUR 4. RISIKO FOR SOSIALHJELPMOTTAK MHT. TILGJENGELIGE RESSURSER, STRUKTURELLE OG INSTITUSJONELLE FØRINGER.	25
TABELL 1. UTVALG MED TREKKSANNSYNLIGHETER OG VEKTER. 1987	51
TABELL 2. STRATA ETTER HOVEDAKTIVITET I 1985 OG TILHØRENDE VEKTER	51
FIGUR 5. ARBEID, LIVSSTIL OG HELSE. STUDIEDESIGN.....	52
TABELL 3. EN SAMMENLIGNING AV KJENNETEGN VED RESPONDENTENE I 1985, RESPONDENTENE I 2003 OG FRAFALLSGRUPPEN I 2003. KJØNN, HOVEDBESKJEFTIGELSE 1985, SOSIALHJELPMOTTAK OG ARBEIDSLEDIGHET. PROSENT.	53
VEDLEGG 1. STØNADSMOTTAKERE MED ØKONOMISK SOSIALHJELP ETTER ALDER. MOTTAKERE PER 1000 OVER 16 ÅR. 1997 – 2008	81

Kapittel 1. Innledning

Denne avhandlingens hovedanliggende er å undersøke individens risiko for mottak av økonomisk sosialhjelp i Norge og effekter av slikt mottak i et livsløpsperspektiv. Motivasjonen for dette er blant annet den fornyede interessen for fattigdom og fattigdomsbekjempelse i norsk politikk rundt tusenårsskiftet formulert i Utjamningsmeldinga (St.meld.nr.50, 1998 - 1999) og Tiltaksplan mot fattigdom (St.meld.nr.6, 2002 - 2003). Sosialhjelpen er ment å være et av de viktigste virkemidlene for bekjempelse av akutt fattigdom og lavinntekt, og mulige uheldige effekter av dette. Det har vært mye fokus på sosialhjelpen i seg selv og på sosialhjelpsmottakere både i politikk og det offentlige ordskiftet. Diskusjonen har blant annet dreiet om hvorvidt sosialhjelpen virker etter sin hensikt, om den treffer dem den er ment å treffe, og om den hjelper dem den faktisk treffer ut av fattigdom. En del av diskusjonen har også vært knyttet til mulige uheldige virkninger av mottak av økonomisk sosialhjelp og om mottakernes eget ansvar i forbindelse med mottak.

Mottak av sosialhjelp i Norge er særlig utbredt blant unge. I 1997 var andelen som mottok sosialhjelp nesten dobbelt så stor i aldersgruppen 18 – 24 år (8,3 prosent) som i aldersgruppen 40 – 49 (4,2 prosent). I 2007 var forskjellene mindre, men fortsatt betydelige¹. Det eksisterer en utbredt bekymring for om det å motta sosialhjelp har negativ innflytelse på mottakere med tanke på sosial deltakelse. En videreføring av denne bekymringen knytter til hvorvidt sosialhjelpsmottak kan vise seg å forplante seg videre i livsløpet, noe som da særlig vil kunne slå uheldig ut for unge mottakere.

Den store oppmerksomhet til tross; et raskt blick på statsbudsjettet og offentlig statistikk forteller oss at sosialhjelpen er en ganske marginal ordning i den norske velferdsstatens familie av økonomiske virkemidler for beskyttelse mot økonomisk risiko og effektene av økonomiske problemer. I 2007 var folketrygdens totale utgifter på drøyt 119 milliarder kroner, mens utgiftene til økonomisk sosialhjelp var på drøyt 4 milliarder kroner. Vi vet også at sosialhjelpen sjelden er individens eneste eller hovedkilde til inntekt. I tillegg er det gjerne

---

¹ Se vedlegg nr. 1 for oversikt over andelen sosialhjelpsmottakere i ulike aldersgrupper for perioden 1997 – 2007.

slik at sosialhjelp følger, eller følges av andre typer økonomiske overføringer fra det offentlige.

I forskning og politikk har oppmerksomheten i stor grad vært på de som allerede er innenfor sosialhjelpssystemet og ikke i så stor grad på de som ligger i risikosonen. Det har vært et større fokus på å få folk ut av støttesystemet enn det har vært på å hindre at folk kommer inn. Dette skyldes at en del av bekymringene knyttet til sosialhjelpen har dreid seg om frykten for økning i offentlige utgifter. Mye av den tidligere forskningen har av denne grunn fokusert på avgang fra sosialhjelp og mindre på tilgang.

Sosialhjelpen er det siste økonomiske sikkerhetsnettet i Norge. Alle andre kilder til inntekt skal være utprøvd og uttømt før sosialhjelp blir tilkjent. I praksis betyr dette at flere deler av det norske velferdssamfunn har sviktet i sin forsørgelse eller at individet ikke har klart å nyttiggjøre seg disse. I hovedsak vil dette gjelde arbeidsmarkedet, trygdesystemet eller også familien – de tre pilarene i velferdssamfunnet (Esping-Andersen, 1990). Arbeidsmarkedet kan ha sviktet ved at det ikke finnes mulighet for lønnet arbeid, trygdesystemet kan ha sviktet ved å ikke tilby adekvate løsninger eller støtteordninger, og familien kan ha sviktet ved å ikke kunne støtte via kontakter eller økonomisk hjelp.

Avhandlingens tema og tilnærming

For å få en forståelse av individers risiko for mottak og virkninger av mottak av sosialhjelp på individer og hushold, vil denne avhandlingen forsøke å se den økonomiske sosialhjelpen som en integrert del i det helhetlige velferdstilbudet i Norge og også som en del av individers liv i ulike faser av livsløpet.

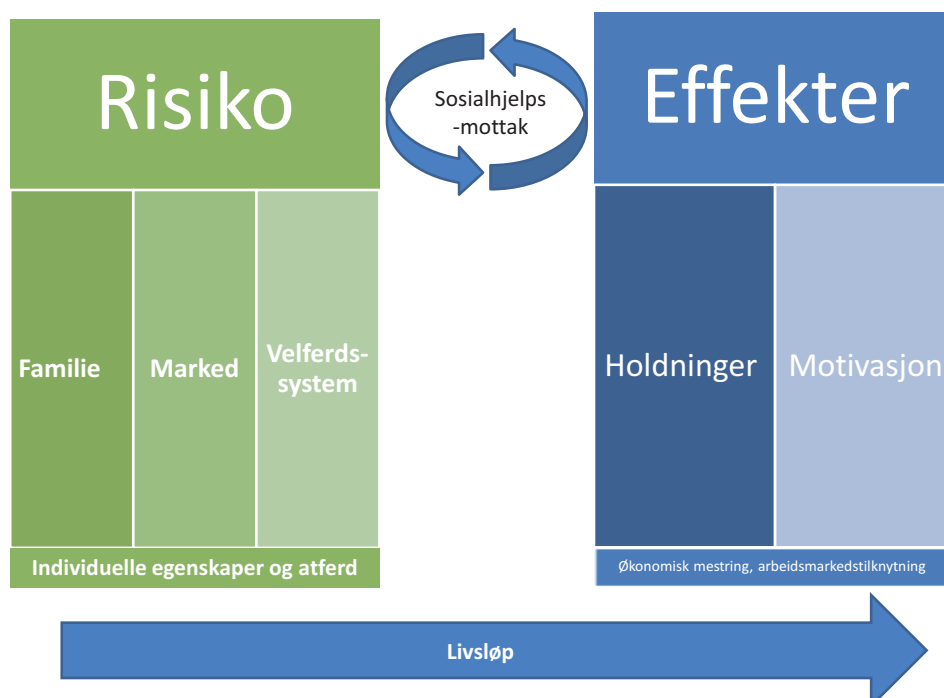
Det benyttes to gjennomgående tilnærminger til sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere i denne avhandlingen. Den ene tar for seg risiko for å havne i en situasjon der en trenger sosialhjelp og den andre handler om det som skjer når et individ mottar sosialhjelp. Figur 1. skisserer disse tilnærmingene og noen av sammenhengene som antydes i denne avhandlingen.

Begrepene risiko, livsløp og velferdsavhengighet danner sentrale samlingspunkter i avhandlingen. Risiko betegner her blant annet sannsynlighet for å komme i en situasjon der en trenger sosialhjelp for å overleve økonomisk. Livsløpsbegrepet benyttes for å ta høyde for at risiko for sosialhjelpsmottak og effekter av sosialhjelpsmottak kan variere i ulike livsfaser.

Begrepet om velferdsavhengighet refererer til pågående debatter i forskningsmiljøer og i det offentlige ordskifte og handler om tilstander der den enkelte er avhengig av overføringer fra det offentlige og har problemer med å komme ut av en slik tilstand².

Alle artiklene, som utgjør hoveddelen av denne avhandlingen, berører sosialhjelp, risiko og livsløp, men de tar for seg ulike aspekter og ulike innfallsvinkler til temaet. De undersøker i ulik grad også individers livsløp og ressurser i relasjon til de tre pilarene i den norske velferdsstaten: markedet, staten og familien (Esping-Andersen, 1990).

Figur 1. Avhandlingens tilnærming, en overordnet modell

Det er mange faktorer som påvirker sannsynligheten for å havne i en situasjon der en kan komme til å trenge sosialhjelp på ulike stadier i livet. I avhandlingen deles disse grovt inn i tre kategorier:

- a. Familierelaterte faktorer.
- b. Markedsrelaterte faktorer.
- c. Faktorer relatert til velferdssystem og trygdesystem.

² Begrepene defineres, drøftes videre og settes i sammenheng i kapittel 3.

Under familierelaterte faktorer ser jeg særlig på faktorer som vi gjennom samfunnsforskningen vet påvirker risiko for problemer i sosialt liv og arbeidsmarked. Her ser jeg spesielt på faktorer under oppvekst, som sosioøkonomisk status hos foreldre, familiesituasjon under oppvekst, foreldres skilsmisse under oppvekst og om foreldrene har motatt offentlige overføringer knyttet til arbeidsledighet eller problemer i arbeidsmarkedet. Jeg går også utover familiesituasjonen og benytter faktorer som beskriver nettverk og venner. Jeg ser nærmere på hvorvidt størrelse på nettverk og noen egenskaper ved nettverket har innvirkning på risiko for sosialhjelp.

Den neste kategorien av faktorer som inngår i risikotilnærmingen er knyttet til arbeidsmarkedet. Jeg ser på hvordan og i hvor stor grad arbeidsledighet spesielt og arbeidskarriere generelt, påvirker sannsynligheten for sosialhjelpsmottak for ulike grupper av individer på ulike stadier i livsløpet.

Den siste kategorien omfavner faktorer relatert til velferdssystemet og hvordan de påvirker sannsynligheten for sosialhjelpsmottak. Jeg ser på trygdeordninger, stønad og støtteordninger som for eksempel arbeidsmarkedstiltak, arbeidsledighetstrygd og atføningsstønad.

Disse tre kategoriene ses i sammenheng med observerte kjennetegn og egenskaper hos individet. Jeg undersøker hvorvidt risikoen for mottak eller effektene av mottak er ulike for menn og kvinner. Videre ser jeg på hvordan individenes helse, både fysisk og psykisk påvirker risiko for mottak, og til en viss grad også hvordan de påvirkes av mottak. Jeg undersøker også hvorvidt faktorer knyttet til individers egen atferd, mestring, deltakelse i sosiale aktiviteter, utdanning og eget rusmiddelbruk påvirker sannsynlighet for mottak.

Den andre tilnærmingen er tett sammenvevd med den første. I avhandlingen ser jeg særlig på effekter av sosialhjelpsmottak på individers verdsetting av lønnsarbeidet som sentral livsverdi; arbeidsinvolvering, og på grad av tillit. Effektene ses i sammenheng med spesielle egenskaper ved sosialhjelpssystemet og legger mindre vekt på selve betydningen av den økonomiske overføringen. Annen forskning har vektlagt dette siste, mens jeg i denne avhandlingen i større grad fokuserer på mulige uheldige effekter av egenskaper ved systemet som blant annet insentiver, behovstesting og skjønnsutøvelse på individene. Hvis det er slik at sosialhjelpsmottak svekker individers arbeidsmotivasjon og

tillit, kan dette føre til forsterkning av risiko for senere sosialhjelpsmottak. Individer med lav arbeidsmotivasjon kan oppleve problemer med å få og beholde jobber, og personer med lav tillit til omgivelsene og samfunnet generelt kan få problemer med deltakelse, både sosialt og i arbeidslivet.

Det kan altså være slik at prosesser og opplevelser i forkant av mottak, under tilde-
ling og som sosialhjelpsmottaker, påvirker risikoen for forlenget mottaksperiode eller
mottak av sosialhjelp på et senere stadium i livsløpet. Det er et åpent spørsmål om sosi-
alhjelpsmottak for individer har den ønskede positive effekt, - det vil si at kortvarig
økonomisk støtte løfter individene ut av behovssituasjonen og inn i selvforsørgelse. En
stilisert beskrivelse av prosessen fram mot sosialhjelp, sosialhjelpsmottak og mulige ef-
fekter av sosialhjelpsmottak finnes i figur 4 i kapittel 3.

Faktorenes betydning for risiko for sosialhjelpsmottak eller effektene av sosial-
hjelpsmottak, kan tenkes å ha ulik betydning og utfall i ulike faser av livsløpet. Tidsdi-
mensjonen og beskrivelse av individenes posisjon i livsløpet blir derfor også sentralt i
analysene i de ulike artiklene i avhandlingen.

Som grunnlag for avhandlingen har jeg benyttet data fra undersøkelsen *Arbeid, Livsstil og Helse* (ALH). ALH er en panelundersøkelse som kombinerer informasjon fra spørreskjema og registerdata. ALH følger et representativt utvalg av kohortene født i løpet av årene 1965 – 1968 i perioden fra 1985 og fram til 2003³. I løpet av perioden fra 1965 til 1968 ble det født tett oppunder 200.000 mennesker i Norge. I 1985 ble det trukket et representativt utvalg av disse. Disse danner grunnlaget for panelet vi følger gjennom avhandlingen. Gjennom dataene møter vi en heterogen gruppe mennesker, like heterogen som den norske befolkning – med ett unntak: De er født inn i en avgrenset tidsperiode, en treårsperiode fra midten av 1960 tallet. Mye har skjedd i det norske samfunnet siden den gang. Norge har gått fra å være et middels velstående europeisk land med en økonomi basert på fiske, landbruk, sjøfart og noe industri til å være et av de rikeste landene i verden med en i hovedsak oljebasert økonomi og en godt utbygget velferdsstat. Våre kohorter har møtt disse endringene og ordningene i ulike samfunnslag i ulike oppvekstmiljøer på forskjellige steder i landet. Men de har møtt mange av de samme endringene og forholdene i de samme livsfasene. De har møtt endringer og forhold i familiestruktur, i skole, i arbeidsliv og i offentlige støtteord-

---

³ Undersøkelsen presenteres i kapittel 6. Data og Metode.

ninger og vært nødt til å forholde seg aktivt til disse. Alle har vært utsatt for velferdssamfunnets økonomiske risiko og mange har i ulike faser måttet gå til det offentlige for å få støtte i vanskelige perioder. Når vi omtaler fødselskohortene under ett, antar vi at de deler mange erfaringer i oppvekst og livsløp som virker inn på livene deres.

Sosialhjelpen

Den økonomiske sosialhjelpen i Norge følger Lov om sosiale tjenester (Norge, 2008) og har som formål å sikre at de som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid eller gjøre gjeldende økonomiske rettigheter, har rett på økonomisk støtte. Sosialtjenesteloven gjelder for alle som har lovlig opphold i Norge. Økonomisk sosialhjelp er i all hovedsak en kontantytelse og gis overveiende som økonomisk støtte, men kan i noen tilfeller også gis som lån. Den økonomiske sosialhjelpen i Norge er subsidiær; og er det siste økonomiske sikkerhetsnettet i den norske velferdsstaten. Dette betyr at alle andre mulige inntektskilder i prinsippet skal være forsøkt og funnet utilstrekkelige eller utilgjengelige for mottakeren. Det er for eksempel slik at ektefeller har ansvar for å støtte hverandre økonomisk. Det er dermed et krav at også ektefelles inntektsevne skal vurderes og utnyttes fullt ut før en person har rett på stønad.

Den økonomiske sosialhjelpen forvaltes av kommunene som også plikter å gi råd og veiledning, herunder økonomisk rådgivning⁴. I denne prosessen er det altså en forutsetning at søkeren, gjerne i samråd med en saksbehandler, har utnyttet sine muligheter for å forsørge seg selv, eller fullt ut har utnyttet sine økonomiske rettigheter til for eksempel trygd. Den økonomiske sosialhjelpen er behovstestet. I følge sosialtjenesteloven kan kommunene kreve innsikt i søkerens private økonomi og at søkeren kan dokumentere behovet. Bevisbyrden ligger hos søkeren. Den økonomiske sosialhjelpen tilkjennes ved skjønnsbasert tildeling. Den er altså ingen universell rettighet. Loven gir med andre ord kommunen både rett og plikt til å utøve skjønn og vurdere alle søknader individuelt. Selv om kommunene selv forvalter sosialhjelpen, ga det daværende Sosial- og helsedepartementet i 2001 veiledende ret-

---

⁴ Fram til 2010 skal det etableres NAV-kontorer i alle landets kommuner. De tjenester og ytelser som fram til i dag, og under hele vår observasjonsperiode har vært gitt på sosialkontoret skal etter hvert gis på NAV-kontoret. Den økonomiske sosialhjelpen skal likevel være i kommunal regi.

ningslinjer for utmåling av stønadsnivået og for utøvelse av kommunenes skjønn (Rundskriv-I34, 2001). Retningslinjene er senere oppdatert og justert med hensyn til prisstigning, de er også fulgt opp i nyere rundskriv (Rundskriv-A36, 2007). Det er likevel stor variasjon mellom kommuner med hensyn til gjennomsnittlige satser og hvilke utgiftskomponenter som er ment å inngå som grunnlag (Lunder, 2008). Det er også vist at det ikke alltid foreligger saklige grunner til denne variasjonen (Osmunddalen, 1999).

Økonomisk sosialhjelp er først og fremst ment å være en midlertidig ytelse der målet med støtten er å gjøre mottakeren i stand til å klare seg selv. Kommunenes og de kommunale saksbehandlernes fremste oppgave er å sikre at mottakeren på sikt blir selvhjulpen, eller i alle fall uavhengig av sosialhjelpsmottak. Den økonomiske sosialhjelpen er altså ment å være en midlertidig ytelse. I praksis hender det likevel gjerne at individer er avhengig av økonomisk sosialhjelp over lengre perioder. I slike tilfeller tilkjennes stønad for perioder på 3 måneder av gangen. I perioder med mottak er mottakeren pliktig å oppgi alle endringer i sin private økonomi som kan ha innvirkning på vedtaket. Det er slik at kommunene kan stille vilkår knyttet til utbetaling av økonomisk sosialhjelp. Dette vilkåret må ha nær sammenheng med vedtaket og ikke i urimelig grad begrense mottakernes handle- og valgfrihet. Dersom mottaker ikke oppfyller vilkårene, som skal være utarbeidet i samarbeid mellom mottaker og kommune, kan kommunene stoppe utbetaling av støtte.

Innenfor samfunnsvitenskapene er det vanlig å konstruere ulike regimetyper med hensyn til kategorisering av velferdsstater basert på kjennetegn ved systemene i de ulike land. De mest kjente slike typologier springer ut fra Esping-Andersens sentrale arbeider. Basert på kjennetegn ved den norske velferdsstaten, plasseres som regel Norge i samme kategori som de andre nordiske landene med hensyn til utbredelse og sammensetning av velferdsordninger (Esping-Andersen, 1990). Når det gjelder sosialhjelpssystemet, skiller imidlertid Norge seg betydelig fra de andre nordiske landene. Det norske systemet er lokalt forankret, i motsetning til sentralt. Det er ekskluderende ettersom sosialhjelp er underlagt behovstesting og skjønnsutøvelse i motsetning til rettighetsbaserte sosialhjelpssystemer. I en internasjonal kontekst kategoriseres det norske sosialhjelpssystemet som å ha liten utbredelse, det er ekskluderende og har relativt høye overføringer til individet (Gough, 2001; Gough et al., 1997). I en komparativ analyse av sosialhjelpssystemer havner Norge i samme regimetype som Østerrike, Sveits og til en viss grad Island (Ibid.). Det er altså en del særtrekk ved sosialhjelpssystemet som gjør at det skiller seg ut fra resten av de norske velferdstilbudene. Dette

gjelder særlig det individualiserte fokuset med behovstesting og skjønnsmessig vurdering. I kapittel 4 diskuteres spenninger og problemstillinger knyttet til sosialhjelpens egenart og organisering videre.

Fattigdomsbegrepet

Fattigdom står sentralt i diskusjonen og forskning om trygdesystemet og sosialhjelpen. Fattigdomsbegrepet var lenge fraværende i det norske politiske ordskiftet og ble i dagligtale heller knyttet til tilstanden i utviklingsland og land i den såkalt tredje verden. Fattigdom i en norsk kontekst kan heller ikke direkte sammenlignes med en slik type fattigdom (Fløtten, 2006). I Norge, og andre utviklede velferdsstater, er fattigdom sjelden av en slik art at den medfører direkte risiko for liv eller helse. Også sammenlignet med andre industrialiserte land er omfanget av fattigdom i Norge lite (St.meld.nr.6, 2002 - 2003). Det kan derfor være på sin plass å trekke skillet mellom absolutt og relativ fattigdom. Absolutt fattigdom innebærer manglende/ufullstendig tilfredsstillelse av grunnleggende behov som mat, klær og husly. Manglende eller ufullstendig tilgang på grunnutdanning og helsetjenester inkluderes også gjerne i begrepet om absolutt fattigdom.

Når det snakkes om fattigdom i denne avhandlingen, og også i en norsk kontekst henvises det til det som omtales som relativ fattigdom eller også relativ deprivasjon.

De fleste metoder for å bestemme relativ fattigdom, terskel for, og konsekvenser av fattigdom kan sies å være mål for ulikhet innenfor grupper eller samfunn. Dette fordi disse målene tar hensyn til fordeling av goder og ressurser innad i grupper eller samfunn når ulike grenser for fattigdom skal bestemmes.

Det benyttes flere metoder for å bestemme grensene for fattigdom avhengig av tilnærming, hensikt og tilgjengelig informasjon. De vanligste metodene er å benytte direkte, eller indirekte mål på fattigdom. Direkte mål tar utgangspunkt i personers forbruk eller tilgjengelige materielle goder. Kriteriene for å falle inn under fattigdomsdefinisjonen kan være subjektive eller objektive. Ved en subjektiv tilnærming spør man individer i et samfunn om de opplever materielle mangler eller oppfatter seg selv som fattige. En objektiv tilnærming vil være å bestemme grensene ut fra utenforliggende kriterier og settes gjerne av spesialister

innen feltet eller av politiske eller administrative myndigheter. Direkte mål på fattigdom har hatt stor utbredelse i norske og nordiske undersøkelser (Fløtten, 2006).

I de aller fleste internasjonale studier og sammenligninger av fattigdom, anvendes ulike indirekte relative mål for fattigdom. Indirekte mål på fattigdom tar gjerne utgangspunkt i inntekt. I EU og også i Norge anvendes ulike indirekte mål for fattigdom i ulike sammenhenger. En mye brukt grenseterskel for å identifisere fattige i et samfunn, er å definere de som har lavere inntekt enn 50 % av medianinntekten i et samfunn som fattige. I Norge bestemte regjeringen Bondevik II å anvende en variant av denne definisjonen som offisiell fattigdomsgrense. Den norske offisielle fattigdomsdefinisjonen karakteriserer personer med lavere inntekt enn 50 % av medianinntekten over en treårsperiode som fattige.

“Med fattigdom forstås at personer har så lav inntekt, eventuelt i kombinasjon med høye nødvendige utgifter i forbindelse med sykdom, funksjonsbemming mv., at de over lengre tid ikke får dekket grunnleggende velferdsbehov. I tiltaksplanen legges til grunn lavinntekt, målt ved 50 prosent av medianinntekten, som varer i tre år som en hovedindikator på fattigdom.” (St. meld. No 6. 2002 – 2003 s. 7)

Med denne definisjonen har man lagt til en tidsdimensjon og antar dermed at lav inntekt over tid vil ha alvorlige konsekvenser for individers levekår.

Personer i et samfunn kan altså defineres, eller definere seg selv, som fattige med utgangspunkt i manglende materielle ressurser eller lav inntekt.

Men hvorfor anvender vi et begrep som har så mange ulike konnotasjoner og definisjoner? Fattigdom er et svært ladet begrep og dermed har det stor politisk sprengkraft. De færreste av innbyggerne i et velferdssamfunn vil akseptere fattigdom eller også risikoen for selv å kunne oppleve fattigdom. I Bondevikregjeringens tiltaksplan mot fattigdom, skisseres en visjon om at ingen skal leve i fattigdom i Norge (St.meld.nr.6, 2002 - 2003). Regjeringen Stoltenbergs politiske plattform gikk enda videre og uttrykte via Soria Moria-erklæringen at: ”Vi vil avskaffe fattigdom ved å styrke de offentlige sikkerhetsnettene og ved å gi ledige muligheten til å komme i arbeid” (Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk venstreparti og Senterpartiet 2005 – 2009”, underskrevet på Soria Moria konferansesenter 13. oktober 2005). Ved å definere individer eller grupper som fattige vil disse tilskrives rettigheter til støtte av ulik art, som rådgivning, tjenester eller som overføringer fra fellesskapet.

For å bestemme hvem i det norske samfunnet som skal få tilgang til en del tjenester utover de universelle ordningene i trygden gjøres det en vurdering av behov, gjerne med utgangspunkt i en av fattigdomsdefinisjonene. Denne vurderingen gjøres i Norge av sosialarbeidere ved sosialkontorene (NAV-kontorene). Den vurderingen som gjøres av disse kan kalles en administrativ fattigdomsvurdering og kan betraktes som en praktisk-administrativ fattigdomsdefinisjon. Fattigdommen defineres altså ikke direkte ved å konstruere mål for lavinntekt eller levekår, men ved å ta utgangspunkt i politisk fastsatte minstestøtser. De som defineres som fattige er de som mottar slike minimumstøtser, eventuelt de med inntekter lavere enn nivået på disse. I Norge finnes det ingen nasjonal sosialhjelpssats - sosialhjelpssatsene varierer i praksis mellom kommunene - og det kan dermed ikke fastsettes en fattigdomsgrense med utgangspunkt i denne (Fløtten et al., 2001).

Den praktisk administrative metoden er en slags videreføring av Georg Simmels forståelse av fattigdom, som for eksempel "the decision method". Dette innebærer å definere formen og størrelsen på fattigdom fra beslutninger tatt av samfunnet som helhet, manifestert i form av sosial lovgivning. Med et slikt utgangspunkt vil altså alle de som mottar sosialhjelp være fattige per definisjon. Det er flere svakheter ved en slik tilnærming. Ringen (1987) identifiserte et paradoks der andelen fattige i et samfunn øker når minimumstøtten økes. Det er også gjerne slik at mange fattige ikke søker om støtte og dermed utelates ved anvendelse av denne definisjonen. Sosialhjelpsutbetalinger varierer fra en kommune til en annen, og også fra et sosialkontor/ velferdskontor til et annet, siden systemet i Norge er skjønnsbasert. Det er også slik at de aller fleste mottakerne i Norge kun mottar økonomisk sosialhjelp som enkeltutbetalinger eller i korte perioder og derfor ikke bør omtales som fattige.

Begrepet "relativ deprivasjon" benyttes gjerne i studier av fattigdom blant sosialhjelpsmottakere (Hove, 1993). Dette begrepet er utviklet med utgangspunkt i pionerarbeidene til Peter Townsend (1979). Han mente at individer, familier og grupper i en befolkning kunne omtales som fattige dersom de manglet ressurser til å oppnå en levestandard, delta i aktiviteter eller ha levekår på linje med det som er vanlig, eller i hvert fall oppfordret til, eller anerkjent i det samfunnet de tilhører. I Norge har Steinar Stjernø konstruert en indeks for å måle grad av relativ deprivasjon som inkluderer: basisbehov, fritid og sosial- og kulturell deltagelse (Stjernø, 1985). Også denne anvendelsen og begrepet har vært utsatt for kritikk. Sentralt i kritikken ligger selve relativiteten i begrepet, som kan være med å redusere et al-

vorlig problem som fattigdom til et annet ord for ulikhet eller mer begrensede problemer. Fattigdom som begrep har et større politisk mobiliserende potensial enn begrepene om ulikhet og relativ deprivasjon (Fløtten, 2006).

Ved å anvende relativ deprivasjon som metode for å måle fattigdom finner undersøkelser at norske sosialhjelpsmottakere er fattigere enn mottakere av sosialhjelp i de andre Nordiske landene. En større andel av norske sosialhjelpsmottakere er arbeidsledige og rapporterer om problemer knyttet til både tilgjengeligheten på sosialkontoret og ytelsene som administreres herfra. Sammenlignet med den generelle befolkningen i Norge er det en mye høyere andel langtidsmottakere som anser seg selv for å være fattige (Fridberg et. al. 1993).

Avhandlingens oppbygning

I det foregående ble det gitt en kort introduksjon og motivasjon for tema og tilnærming for denne avhandlingen mens jeg i det følgende vil jeg utdype rundt sentrale begreper som benyttes i avhandlingen. Jeg vil presentere noen overgripende teoretiske problemstillinger og tradisjoner og utvikle et handlingsbegrep som kan egne seg til analyse av risiko for sosialhjelpsmottak og effekter av sosialhjelpsmottak. Kapittel 2 presenterer avhandlingens handlingsbegrep, skisserer individets mulighetsstrukturer, og begrensninger i den norske velferdsstaten og innenfor det norske sosialhjelpssystemet. Jeg ser nærmere på sosialhjelpens plass i velferdsstaten, individets plass i velferdsstat og sosialhjelpssystem, og hvordan disse systemene, i samspill med marked og familie kan tenkes å strukturere individuelle livsløp. Presentasjonen av handlingsbegreper plasserer også avhandlingen i en sosiologisk og vitenskapsteoretisk posisjon. I Kapittel 3 reflekterer jeg videre over sosialhjelpsforskning som sosiologi og vitenskap. Avhandlingen plasseres i en vitenskapsteoretisk sammenheng og en sosiologisk tradisjon. Kapittel 4 inneholder beskrivelse og diskusjon av begreper og debatter som står sentralt i sosialhjelpsforskning og har betydning for denne avhandlingen. Jeg beskriver sosialhjelpens særegenhet og diskuterer egenskaper som behovstesting og skjønnsutøvelse. Videre diskuteres sosialhjelpens rolle og utfordringer knyttet til fattigdomsbekjempelse, og som redskap for håndtering av risiko. Kapittelet inneholder også en kort gjennomgang av fattigdomsbegrepet og dets anvendelse i Norge, samt en kort beskrivelse av livsløpsbegrepet. Avslutningsvis diskuterer jeg velferdsavhengighet og arbeidslinja i velferdspolitikken. Kapittel 5 gjennomgår tidligere forskning på sosialhjelp med et hovedfo-

kus på forskning gjort i Norge. Her ser jeg på et utvalg av typer studier gjort fra 1970-tallet og fram til i dag, før jeg avslutter med å identifisere en del huller og mangler i eksisterende kunnskap og tidligere forskning. I kapittel 6 presenteres metode og data som benyttes i avhandlingens artikler. Alle artiklene som inngår i avhandlingen hviler i hovedsak på data fra undersøkelsen *Arbeid, Livsstil og Helse* (ALH). Her presenteres spesifikke utfordringer og fortrinn med undersøkelsens design og historikk. Kapittel 7 består av sammendrag av de 5 artiklene som inngår i avhandlingen. I kapittel 8 presenteres og diskuteres hovedfunn fra de ulike artiklene og disse diskuteres opp mot hverandre. I kapittel 9 ser jeg nærmere på mulige implikasjoner av de funn og analyser som er gjort i forbindelse med avhandlingsarbeidet. Jeg diskuterer implikasjoner for sosiologisk teori og forskning på sosialhjelp og mulige politiske og praktiske implikasjoner, før jeg antyder en vei å gå for videre forskning på sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere i Norge.

Kapittel 2. Strukturering av livsløp, handling og sosialhjelpsmottak – et analytisk rammeverk

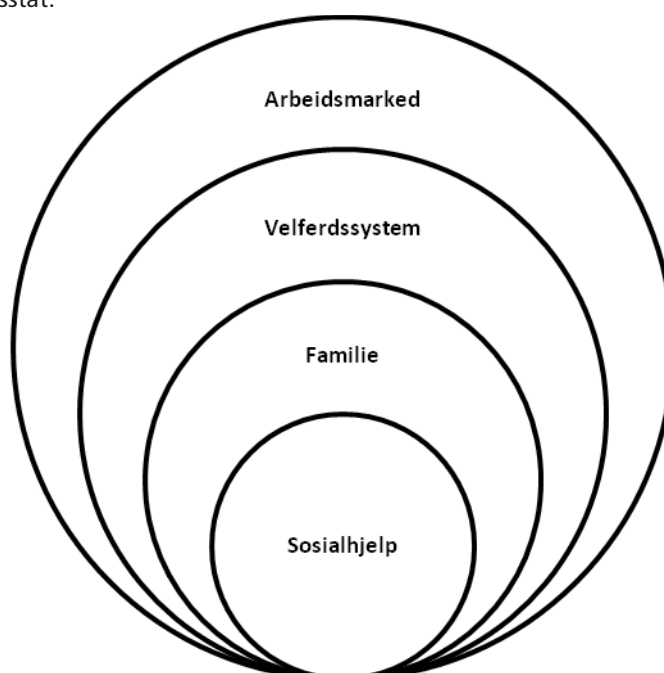
En ambisjon med denne avhandlingen er å forstå og forklare hvorfor noen personer mottar sosialhjelp og andre ikke, hvorfor noen sosialhjelpsmottakere forblir mottakere over lengre perioder og hvorfor andre blir selvhjulpne. Utgangspunktet er individer i den norske velferdsstaten, nærmere bestemt et representativt utvalg av kohortene født i perioden 1965 til 1968. I tråd med tidligere velferdsforskning definerer jeg velferdsstaten som bestående av familie (nettverk), marked (arbeidsmarked) og fellesskap (stat, trygdesystem, sosialhjelp m.m.) (Esping-Andersen, 1990). For å forstå og forklare sosialhjelpsmottak, må individet plasseres i velferdsstatskonteksten og sosialhjelpen må plasseres i relasjon til resten av velferdsstaten.

Sosialhjelp i velferdsstaten

Sosialhjelpen er det siste økonomiske sikkerhetsnett i den norske velferdsstaten. Sosialhjelpssystemet skal fange opp de som av en eller annen grunn ikke fanges opp i de andre delene av velferdsstatens beskyttende lag. Lorentzen (Lorentzen, 2006b) betegner økonomisk sosialhjelp som velferdsstatens indre kjerne omgitt av beskyttende lag av familie, velferdssystem og arbeidsmarked. Forholdet mellom disse beskyttende lagene strukturerer individuelle liv på bestemte måter i den norske velferdsstaten. Organisering og vektlegging av samspill mellom de ulike lagene i velferdsstaten strukturerer livene til nordmenn på måter som skiller seg fra andre velferdsstater. Forskjellige velferdsstatsregimer vektlegger forholdet mellom familie, velferdsstat og arbeidsmarked på ulikt vis, noe som igjen vil påvirke hvordan, i hvor stor grad og på hvilken måte de påvirker individers muligheter og handlingsrom i ulike situasjoner og stadier i livsløpet. Sammenlignet med liberale velferdsstater som for eksempel Storbritannia og USA, vil den relative betydningen av de behovstestede ordningene som sosialhjelp ha lite betydning i Norge (Esping-Andersen et al., 2002; Gough

et al., 1997). Dette er fordi de universelle rettighetsbaserte ordningene i folketrygden er betydelig mer omfattende her. Den norske velferdsstaten har også tatt over noen av de forpliktelsene som tradisjonelt har ligget til familien. I velferdsstater i den katolske kulturkrets har velferdsstaten en lav grad av intervensjon på familieområdet sammenlignet med de nordiske, og dermed også den norske modellen (Esping-Andersen, 1999). Figur 2. viser en stilisert framstilling av dette strukturerende og omliggende rammeverket.

Figur 2. Sosialhjelp og velferdsstat.

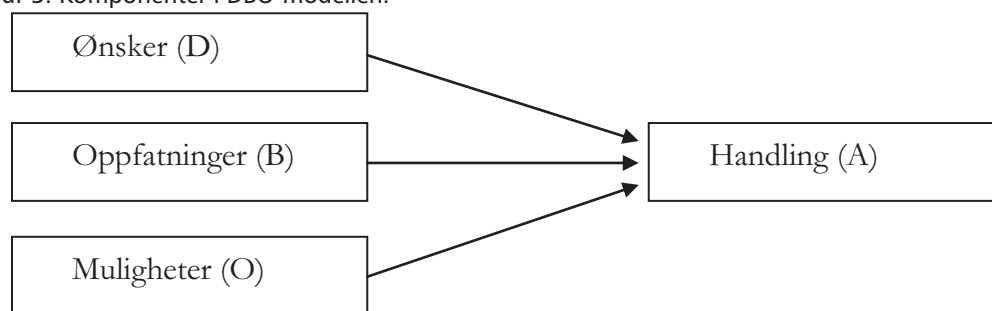
Sosialhjelpen kan fungere som et sikkerhetsnett; en sikkerhetsforanstaltning i velferdsstaten som tar av for fallet dersom individer faller ut av arbeidsmarkedet og ikke fanges opp av velferdssystemet eller familien. Det kan også være slik at den enkelte fanges i dette nettet, vikles inn i ulike former for avhengighet og mister evnen til selvforsørgelse. For å undersøke dette samspillet mellom individ og omliggende strukturer, mellom sosialhjelpskjernen og de omliggende lagene av familie, velferdssystem og arbeidsmarked, trenger vi et analytisk rammeverk som kan omfatte disse og samspillet mellom dem.

Handlingsteori

Individet har mulighet til å foreta valg og handle innenfor og med utgangspunkt i rammer av behov (ønsker), oppfatninger og muligheter. Dette handlingsbegrepet og perspekti-

vet beskrives i den såkalte DBO-modellen (Hedström, 2005). Handling betraktes som intensjonell atferd. En handling kan beskrives og forklares med utgangspunkt i individets ønsker (Desires), oppfatninger (Beliefs) og muligheter (Opportunities). Ønsker og oppfatninger fungerer som en motivasjonskraft, der ønsker også kan betraktes som behov og oppfatninger knyttet til antagelser om verden. Muligheter er det settet av handlingsalternativer som er tilgjengelig for individet, det vil si det faktiske settet av handlingsalternativer som eksisterer uavhengig av individets oppfatninger om dem. Kjernen i DBO-teorien beskrives i figur 3.

Figur 3. Komponenter i DBO-modellen.

Det kan innvendes mot denne måten å se på handling i et sosiologisk perspektiv at den er overforenklet. Den verden individer beveger seg i er betydelig mer kompleks. Styrken i DBO-teorien er likevel nettopp forenklingen, og det faktum at vi, på tross av kompleksitet i menneskers psykologi, menneskelig samspill og interaksjon mellom grupper av individer og institusjoner, ofte er i stand til å kunne forutsi hva folk rundt oss kommer til å gjøre – hvordan de kommer til å handle i gitte situasjoner, eller i hvert fall gi en forklaring på folks handlinger i ettertid (Braddon-Mitchell and Jackson, 1996) i Hedström (2005).

Individene som følges i denne avhandlingen er født inn i den norske velferdsstaten omtrent samtidig med innføringen av folketrygden. De er ikke upåvirket av sine omgivelser, men heller ikke viljeløse og uselvstendige. De er ikke historieløse eller uten framtidvisjoner og ønsker. Den enkelte forholder seg til sin egen historie og planlegger og handler for å nå sine mål innenfor rammene av opplevde muligheter og strukturer. Alle mulighetene og strukturene er ikke alltid kjent eller fullt ut forstått av den enkelte. I tråd med at individet ikke er fullstendig rasjonell i sine handlinger forholder individet seg til andre, både bevisst og ubevisst. Disse andre kan være faktiske personer eller forestillinger om andre personer. De andre kan være familie, venner eller portvoktere og hjelpere i velferdsstaten. De andre

kan også være grupper av individer eller forestillinger om grupper av individer i form av normer og verdier. Disse normene og verdiene kan virke inn på individets handlinger og forestillinger⁵ om handlingsrom og muligheter. De andre kan brukes bevisst og strategisk som hjelpere i ulike situasjoner – som kilde til ressurser, informasjon og støtte. Mangelen på slike hjelpere og støttespillere kan også være med å bestemme individets handlinger og mulighetsrom.

For å kunne forstå individets handlinger og historie må vi også ta hensyn til miljøet denne befinner seg i. Miljøbeskrivelsene i denne avhandlingen knytter til en bestemt historisk periode og en geografisk kontekst som avgrenses til Norge. Både den historiske perioden og den geografiske konteksten er på mange måter underordnet, men utgjør et bakteppe av konkrete strukturer som i en viss forstand vil virke inn på individet. Individene forholder seg også til velferdsstatens ordninger og utformingen av disse gjennom sosialhjelpen, trygdeordninger, skolesystem, arbeidsmarked og familiemønstre. Disse strukturene skaper muligheter og begrensninger i individets handlingsrom. I denne avhandlingen tas det særlig hensyn til elementer i velferdsstaten generelt og sosialhjelpen spesielt.

Sosialhjelpsmottakets struktur

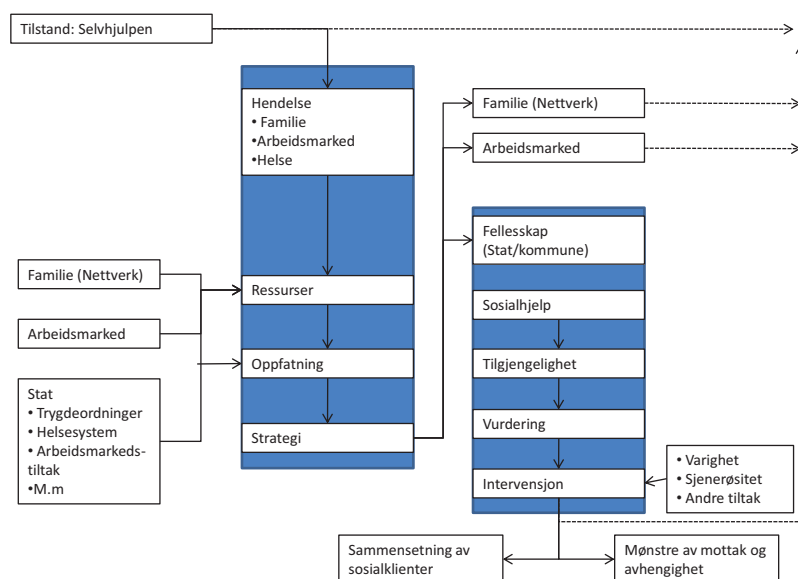
I forklaringene knyttet til sosialhjelpsmottak må vi forsøke å tegne et bilde av hva det er som former individers ønsker og oppfatninger, samt hvilke handlingsalternativer og muligheter de har tilgjengelig. Jeg vil her gjøre dette med utgangspunkt i en modell utarbeidet av Garcia og Kazepov (Garcia and Kazepov, 2002; Kazepov, 1999). Jeg modifierer modellen noe for å passe inn i rammeverket av den norske velferdsstaten og handlingsbegrepet som anvendes her. Modellen tar utgangspunkt i en sosial likevektstilstand, der individet er i stand til å klare seg selv på egenhånd, uten inngripen av trygdesystem eller sosialhjelp. Sosialhjelpssystemet ligger klar som et sikkerhetsnett eller en forsikring mot risiko i velferdsstaten, gjerne knyttet til den særlige risikoen som oppstår i overganger. Den direkte foranledningen til risiko for mottak kan altså ligge i uheldige eller vanskelige situasjoner knyttet til overgang

---

⁵ Hedstrøm (2005) beskriver normer og verdier som å påvirke individets handlinger og *objektive* handlingsrom. I min tilnærming til handlingsbegrep opplever jeg dette å bli for strengt all den tid vi ikke kan anta at individene har full forståelse og innsikt i egne muligheter og begrensninger innenfor sitt handlingsrom.

fra skole til arbeid, fra arbeid til arbeidsledighet, i forbindelse med sykdom, skilsmisse og forsørgeransvar, eller en kombinasjon av slike utfordringer. Når en slik hendelse som fører til økonomiske problemer setter individet i risiko for sosialhjelpsmottak, er individets handling og strategier (A) avhengig blant annet av individets ønsker (D), oppfatninger (B) og muligheter (O). Disse ønskene, oppfatningene og mulighetene hos et individ er strukturert av individets egen historie samt sosiale og institusjonelle forhold. Ressurser er særlig knyttet til individets muligheter. Hvilke ressurser et individ har tilgjengelig er avhengig av individets egne personlige ressurser som for eksempel utdanning, arbeidserfaring eller psykisk helse, ressurser tilgjengelig i familie og nettverk, som for eksempel muligheter til økonomisk støtte, muligheter i arbeidsmarkedet med hensyn til ny jobb eller tilgjengelige arbeidsmarkedstiltak og fellesskapsressurser som for eksempel typer av trygde-, eller støtteordninger som er tilgjengelig for individet i den gitte behovssituasjonen. Hvordan den enkelte bruker de tilgjengelige ressursene, er i tillegg avhengig av individenes oppfatning av disse og av hvordan de best kan brukes for å komme seg ut av den vanskelige situasjonen. Oppfatning av situasjonen, ressursene og mulighetene er igjen formet av interaksjon med både familie, marked og velferdssystem.

Figur 4. Risiko for sosialhjelpsmottak mht. tilgjengelige ressurser, strukturelle og institusjonelle føringer.

Figur 4. skisserer en modell som viser sammenhengene mellom sosialhjelpsmottak og strukturerende mekanismer knyttet til familie (nettverk), marked og fellesskapsløsninger. I tillegg spiller sosialhjelpens spesielle institusjonelle utforming, i relasjon til resten av velferdsstatens familie av støtteordninger en rolle. Hvorvidt den enkelte blir tilkjent økonomisk sosialhjelp, og størrelsen på denne er avhengig av institusjonelle føringer, regelverk, system for behovstesting og den skjønnsmessige vurderingen av behovssituasjonen som gjøres av saksbehandlerne ved sosialkontorene. Opplevelsene i møtet med denne tilkjenningsprosessen og effektene av selve intervensjonen som gjøres – varigheten og sjenerøsiteten, samt andre tilgrensende tiltak som settes i gang – antas å virke inn på og være med på å bestemme sammensetningen av gruppen av sosialklientene og være med på å forme mønstre av mottak og avhengighet.

Det vil i hovedsak være tre mulige utfall av sosialhjelpsmottaket. I det første utfallet virker sosialhjelpen etter hensikten. Den økonomiske støtten bidrar til at den enkelte kommer seg gjennom en vanskelig økonomisk periode og gis mulighet til selvforsørgelse. I det andre mulige utfallet vil den enkelte ikke umiddelbart komme seg ut av den vanskelige situasjonen, men forbli avhengig av den økonomiske sosialhjelpen i en periode. Dette kan skyldes en rekke faktorer, der det kanskje også er behov for annen støtte eller tiltak før personen eventuelt blir selvhjulpent eller overføres til ordninger i folketrygden. Det tredje mulige utfallet er langtidsmottak av sosialhjelp, en situasjon der den enkelte ikke kommer seg ut av behovssituasjonen og forblir avhengig av overføring av økonomisk sosialhjelp. Dette kan skyldes manglende økonomiske ressurser eller tilgang på andre verktøy. Det kan skyldes institusjonelle mangler eller mangler i det offentlige støttesystemet for øvrig.

Kapittel 3. Sosialhjelpsforskning som sosiologi og vitenskap

Fokuset på sosialhjelp og velferdsordninger plasserer avhandlingen innenfor en samfunnsvitenskapelig tradisjon med fokus på ”sosiale problemer”. Tradisjonen er som regel dominert av et konstruksjonistisk teori- og vitenskapssyn. Et konstruksjonistisk perspektiv tar avstand fra det naturvitenskapelige idealet. Kunnskap og vitenskap forstås som historisk og kulturelt betinget, en hverdagskunnskap formet gjennom forhandlinger (Mjøset, 2001). I denne avhandlingen om velferdsstatens utfordringer knyttet til sosialhjelp og også individenes utfordringer knyttet til fattigdom, forholder jeg meg til et forhåndsdefinert problemområde – allerede preget av kollektive forståelser og normative forklaringer gitt i det offentlige ordskifte. Et konstruksjonistisk teori- og vitenskapssyn gir meg muligheten til å forholde meg kritisk til dette. Hacking (1983; 1999) peker på at det konstruksjonistiske perspektiv ikke er et entydig begrep og drøfter videre hvorvidt det er mulig å inneha en mellomstilling mellom en naturvitenskapelig positivistisk og en konstruksjonistisk forståelse av virkeligheten. I følge Hacking kan et fenomen være både sosialt konstruert og virkelig (1999:29). Vitenskapen fra et konstruksjonistisk ståsted handler om å få innsikt i hvordan kunnskap blir til og forankres i verden (Smith, 1998). Et godt eksempel på sosiale problemer behandlet konstruksjonistisk er fattigdom – som på 1950- og 1960-tallet ble oppfattet i hovedsak å være et samfunnsskapt, og dermed et samfunnsmessig ansvar. I løpet av 1980 tallet ble begrepet avpolitisert og behandlet som den enkeltes problem og ansvar, før det igjen de siste årene har fått politisk relevans gjennom blant annet regjeringens fattigdomsmelding (St.meld. nr. 6 2002-2003). Konstruksjonismens relasjon til studiet av sosiale problemer, sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere, er altså et fokus på hvordan sosiale prosesser i seg definerer problemer og risikooppfattning som igjen skaper behovet for vitenskapelig samfunnsvitenskapelig forskning (Mjøset, 2001).

Livsløpsperspektivet, perspektivet som anlegges i denne avhandlingen har også trekk fra konstruksjonismen. Individuelle liv kan beskrives som progresjon i sosial tid og sosialt rom. Individuelle livsløp kan analyseres fra et makrososiologisk perspektiv – fra et systemperspektiv, og fra et mikrososiologisk perspektiv – et aktørperspektiv. Vi kan også anlegge en

annen dimensjon – et skille mellom strukturell og kulturell analyse. Et strukturelt perspektiv fokuserer på problemer knyttet til sosial handling over livsløpet, mens det kulturelle perspektivet knytter an til en symbolsk strukturering av livsløpet (Buchmann, 1989).

Fra det makrososiologiske strukturperspektivet forstås individuelle liv som institusjonali-
sering av livsløpet. Dette begrepet antyder et formelt sett av lover og gitte strukturer som
organiserer individers progresjon gjennom det sosiale rom innenfor det enkelte individs liv.
Disse lovene definerer legitim deltakelse i ulike sosiale institusjoner som for eksempel ut-
danning og arbeidsliv, og også overgangene mellom disse. Innenfor en slik forståelse repre-
senterer livsløpet en sekvens av institusjonaliserte statuser, eller rollekonfigurasjoner
(Buchmann 1989: 16). Fra et makrososiologisk kulturperspektiv er analyserammen en kol-
lektiv representasjon av biografien, for eksempel sosial definisjon av barndom, ungdomstid,
voksenliv, pensjonistliv – og hva disse stadiene skal inneholde. Disse representasjonene
tilbyr organiserte bilder som legitimerer strukturelle trekk både ved livsløpet, de ulike stadi-
ene i livet – men også organiseringen av samfunnet.

Mens den institusjonaliserte status representerer de normative koblingene mellom sosiale
posisjoner på et gitt sted i livsløpet, refererer aktørperspektivet til den faktiske posisjonen på
ulike tidspunkt og steder i det sosiale rom. Individers bevisste og praktiske anvendelse av et
slikt perspektiv konstituerer det vi kan kalle biografiske perspektiver og strategier. Disse
inkluderer individers forventninger, aspirasjoner og handlingsorientering overfor ulike sfæ-
rer i livet som beskrevet i kapittel 2.

Det institusjonaliserte livsløpet og kulturens syn på biografien definerer referanseram-
mene som individuelle aktører konstruerer sine biografiske perspektiver og strategier innen-
for. Med utgangspunkt i en livsløpsorientering ses livsløpet strukturert: det blir inndelt i
bestemte, gjenkjennelige faser med betydninger som forstås og gjenkjennes av samfunnet
som helhet og også av individet selv.

Samtidig som livsløpet i stor grad er standardisert, finnes det teorier som antar at livslø-
pet i større grad enn tidligere individualiseres ved en frigjøring fra tradisjoner og skikker, og
en større vektlegging av individuelle handlingsorienteringer (Giddens, 1991; Beck, 1992;
Ziehe and Stubenrauch, 1983). Disse handlingene må tilpasses inn i standardiserte og byrå-
kratiske livsmønstre definert av nasjonale regler. Individer kan gjøre livsløpsrelaterte valg,
men de må også gjøre disse valgene i overensstemmelse med kravene fra det standardiserte
livsløpet.

Studiet av sosialhjelpsklienter i den norske velferdsstaten må derfor involvere teorier om handlinger, handlingsorienteringer og mekanismer. Studiet må romme de faktiske sekvensene i individuelle liv over tid og i det sosiale rom, innenfor et institusjonalisert livsløp med utdanning, yrkesliv, familiedannelse som sentralt. Men studiet må også involvere individers ønsker og ambisjoner, strategier og mestring.

Ønsket om å gjøre denne avhandlingen både politisk og sosialt relevant forutsetter en vekt på forklaringer og avdekking av mekanismer – eller å åpne ferdskriven ("the black box") (Elster, 1989). Ambisjonen må altså være å lete etter idealtypiske livsløp; livsløp der det oppstår problemer av ulike slag – og livsløp som, fra et velferdspolitisk ståsted er mer uproblematisk.

Mange av de regelmessighetene man observerer i det sosiale liv er kontekstfølsomme – de gjenfinnes under visse betingelser, men ikke under andre. Dette er bakgrunnen for at mange i dag foretrekker å snakke om mekanismer fremfor lover eller kausalitet i samfunnsvitenskapen. En mekanisme defineres gjerne som tilbøyeligheten hos et system til å oppføre seg på en bestemt måte under visse omstendigheter (Skog, 1998).

Forklaringskraften i samfunnsvitenskapelige modeller er ofte svært lav. I prinsippet kan det kanskje være mulig å predikere individers handlingsmønster, men siden vi ikke har oversikt over hele situasjonen er en perfekt prediksjon av handling umulig. Vi vil altså alltid ha en residual – et restledd som er ukjent. Det er med andre ord en rekke faktorer som kan påvirke individers handling som vi ikke har fullstendig oversikt over. Handling kan også være resultat av tilfeldigheter (Elster, 1989).

Et aspekt i mitt avhandlingsarbeid er altså å undersøke individers sosialhjelpskarrierer i et livsløpsperspektiv. Begrepet karriere kan blant annet betegne individers bevegelse mellom posisjoner i formelle og uformelle systemer over tid (Becker, 2004). Dette vil kunne ha sosialpolitiske konsekvenser. Jeg ønsker å vite mer om hvordan vårt system av økonomiske overføringer virker inn på individers liv og karrierer. For å kunne gripe inn – forme støtte-systemet – slik at det best mulig kan forhindre en uønsket tilstand, som for eksempel fattigdom, eller også hjelpe individer som allerede er i en slik tilstand, må vi utvikle en forståelse av mekanismer og også forsøke å gi forklaringer knyttet til dette. Hva er årsaken til at noen havner i en situasjon der de har behov for sosialhjelp? Og hva er årsakene til at de ikke trenger den lenger?

I denne avhandlingen ser jeg på individuelle livsløp og forsøker å sette dette inn i ulike former for institusjonaliserte livsløp. Livsløpene er institusjonalisert av forventninger, egne og andres, samt utforming av arbeidsmarked og velferdsstat som beskrevet i kapittel 2. Oppfatning av problem, muligheter, behov og strategier for å komme seg ut av en vanskelig situasjon formes av individer i samspill med personer og institusjoner i velferdsstaten. Jeg forventer ikke å kunne påvise kausale sammenhenger, men sikter mot å påvise mønstre og regelmessigheter i atferd og utfall som til sammen kan utvide vår forståelse av risiko for sosialhjelpsmottak og effekter av slikt mottak.

Kapittel 4. Begreper, debatter og kontekst

Økonomisk sosialhjelp er i all hovedsak et virkemiddel som skal forhindre akutt økonomisk nød og virkninger av slik nød. I det følgende går jeg derfor nærmere inn på både sosialhjelpssystemet og diskusjoner knyttet til fattigdom.

Den norske velferdsstaten er innrettet slik at det skal være mulig å overleve uten lønnet arbeid. Arbeidsmarkedet er den fremste arena for bekjempelse av fattigdom i Norge. Vi vet at ikke alle har mulighet til å bidra i arbeidsmarkedet på like vilkår og risikoen for å miste arbeid er alltid til stede i større eller mindre grad. Derfor er det i Norge konstruert forsikringslignende ordninger som skal kunne brukes i tilfeller der individer av en eller annen grunn ikke er i stand til, eller utestenges fra mulighetene til, selvforsørgelse ved egen inntekt. Disse ordningene er i hovedsak knyttet til folketrygden. Folketrygdens ordninger utløses i mange tilfeller når individer ikke er i stand til å delta i arbeidsmarkedet – kanskje på grunn av sykdom, dårlig helse eller alderdom. Mellom arbeidsmarkedet og folketrygden finnes ulike former for arbeidsmarkedstiltak. Folketrygdens ordninger, som for eksempel arbeidsledighetstrygden, skal være det neste sikkerhetsnett mot fattigdom. Dersom ytelsene fra folketrygden ikke strekker til, eller individer av en eller annen grunn ikke får tilgang til folketrygdens ordninger, finnes sosialhjelpen. Sosialhjelpen er et viktig virkemiddel for å forhindre direkte nød knyttet til lavinntekt og fattigdom. Sosialhjelpen skiller seg likevel ut på en del sentrale områder. Jeg vil derfor drøfte noen problemstillinger knyttet til sosialhjelpen og sosialhjelpssystemet i Norge. Avslutningsvis vil jeg også kort redegjøre for debatten knyttet til velferdsavhengighet.

Spenninger og problemstillinger knyttet til sosialhjelpens egenart og organisering

Sosialhjelp er en behovstestet ytelse. En ytelse er behovstestet når tilkjennelse av ytelsen, eller størrelsen på denne avhenger av individers eller husholds økonomiske situasjon. Sosi-

alhjelpen skiller seg med dette fra ytelser fra folketrygden som er knyttet til andre faste kriterier. Disse kriteriene kan for eksempel være alder (pensjon), helsemessig status (uføretrygd), tidligere inntekt og/ eller individuell arbeidshistorie (arbeidsledighetstrygd), sivilstand (enkepensjon) eller antall barn (barnetrygd).

Det finnes flere grunner for å legge behovstesting til grunn for tilkjennelse av ytelser fra det offentlige. En er at behovstesting kan fungere som begrensning av offentlige utgifter. En annen er at behovstesting kan være godt egnet til å målrette støtten til de individene eller husholdene i et samfunn som virkelig trenger den. På denne måten blir sosialhjelpen en ordning som i utgangspunktet er særlig egnet til å treffe de som er fattige.

Selve prinsippet om behovstesting av offentlige overføringer bør altså ha potensial for politisk legitimitet. Deacon og Bradshaw (1983) argumenterer for at nettopp disse funksjonene gjør at en behovstestet ytelse appellerer til et bredt politisk spektrum, der utjevning av inntektsforskjeller særlig er i tråd med den politiske venstresiden, mens kontroll av utgifter og det kostnadsbesparende i målretting av ytelser i særlig grad appellerer til den tradisjonelle høyresiden i politikken. Man antar også at behovstesting ved målretting bidrar til å gjøre mottakerne selvhjulpne, noe som vil gi sosialhjelpen sosial legitimitet. Likevel er behovstesting på mange måter et kontroversielt instrument i velferdsstaten. Van Oorschot og Schell (1991) peker på tre egenskaper som gjør at sosialhjelpen kan framstå som dysfunksjonell med hensyn til reduksjon av fattigdom, sosial ulikhet og integrering av alle grupper i samfunnet. De mener behovstesting fører til stigmatisering av mottakere, en lavere utnyttelse av ordningen og "fattigdomsfeller". Stigmatisering er til hinder for sosial integrasjon, underutnyttelse av ordningen fører til urettferdig fordeling og hindrer individer og familier å komme ut av fattigdom, mens lavere satser holder dem fast i fattigdom slik at de ikke gis mulighet til full sosial deltakelse og gjør dem dermed avhengige av samfunnet (van Oorschot and Schell, 1991).

Sammenlignet med trygdeytelser er sosialhjelpen generelt lavere i størrelse på utbetalinger, knyttet til sterkere og mer invaderende kontrollmekanismer med hensyn til personlige forhold og aktiviteter, flere komplekse/ uoversiktlige hindringer for å oppnå rett til ytelsen. Sosialhjelpssystemet inneholder også færre virkemidler, muligheter og incentiver til å komme seg ut av en behovssituasjon. Det er også en større sjanse for at mottakerne blir ansett som annenrangs borgere (van Oorschot and Schell, 1991). Norske studier har vist at store

andeler av befolkningen mener folk ofte ser ned på de som får sosialstøtte (Halvorsen, 2003).

Sosialhjelp som fattigdomsbekjempelse

Hvorvidt behovstestede økonomiske overføringer, som sosialhjelpen, bidrar til å løfte folk ut av fattigdom er et sentralt empirisk spørsmål innen velferdsforskningen. Analyser basert på data fra Luxemburg Income Study viser at behovstestede ytelser ikke er noen garanti mot fattigdom for mottakere i europeiske velferdsstater. Verken i Tyskland, Sverige eller Storbritannia tilbyr de behovstestede ordningene et godt nok vern mot fattigdom (Behrendt, 2000). Det kan være mange grunner til at behovstestede offentlige overføringer ikke fungerer etter hensikten. Tre overgripende faktorer trekkes gjerne fram for å forklare dette. De to første henger sammen med hvordan utformingen av ordningen virker inn på utfall, mens den siste i større grad knytter til individuelle holdninger, oppfatninger, valg og atferd. Den første grunnen handler om dekningsgrad, altså hvem som har rett og tilgang til ytelsene. Dette handler om hvilke kriterier og forutsetninger som ligger til grunn for tilkjennelse av sosialhjelpsytelser. Disse kan i seg selv være ekskluderende og hindre personer med behov, tilgang til ytelser. En annen grunn til at sosialhjelp ikke hjelper folk ut av fattigdom, kan være at ytelsene ikke er høye nok, mens den tredje faktoren kan være underutnyttelse av ordningen blant de som har rett på den (Behrendt, 2002). Forskning har vist at selve utformingen av ordningen virker inn på utnyttelsen (van Oorschot and Schell, 1991; Kazepov, 1999).

Heller ikke i Norge ser sosialhjelpen ut til å gi full beskyttelse mot fattigdom. Hatland og Pedersen (2006) undersøkte om sosialhjelpen er et effektivt virkemiddel i fattigdomsbekjempelsen i Norge. Forfatterne konkluderer med at sosialhjelpen har begrenset effekt for inntektsfattige. Av de 3,7 % av befolkningen som var langtidsfattige i perioden 2001 – 2003 var 65 % (2,4 % av befolkningen) fortsatt inntektsfattige etter at hjelpen var fordelt. Forklaringene som gis er i tråd med forklaringene på manglende effektivitet av behovstestede ordninger i Europa. Mange av de som identifiseres som fattige i Norge oppsøker ikke sosialkontoret. Holdningsundersøkelser avdekker at grunnene for dette er særlig at de ikke ønsker å gå på sosialkontoret (Hatland and Pedersen, 2006; Pettersen et al., 1994; Terum, 1983; Terum and Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Av de som mottar sosialhjelp er det flere

som forblir fattige også etter fordeling av sosialhjelp. Sosialhjelpssatsene er med andre ord ikke tilstrekkelige til å løfte alle ut av fattigdom. Videre er det slik at sosialhjelpen er ineffektiv i motvirkningen av langvarig fattigdom og lavinntekt fordi den vanligvis utmåles på måneds- eller tremåneders basis og slik kun løser akutte økonomiske problemer og i mindre grad langvarige fattigdomsproblemer.

Sosialhjelp som risikohåndtering

Det norske sosialhjelpssystemet er ikke bare en ordning som omfordeler økonomiske ressurser til svake og marginaliserte grupper i samfunnet. Det kan også betraktes som en løsning for risikohåndtering som beskytter mot sosiale og økonomiske risikoer (Øverbye and Sæbø, 1996). Fra et slikt risikoperspektiv kan vi forstå sosialhjelp som en kollektiv skattefinansiert forsikring mot komplekse og diffuse risikoer som ikke dekkes av de øvrige velferdsordningene i støttesystemet. I den norske velferdsstaten står individer overfor en gruppe av nye risikoer i tillegg til det vi kan kalle tradisjonelle. Tradisjonell risiko knytter blant annet til arbeidsledighet knyttet til omstruktureringer, bedriftsnedleggelse, sykdom og skade. De nye risikoene kan knyttes til endrede vilkår relatert til liberalisering av markeder, en generell økning i arbeidsledighet og lavere stabilitet i parforhold.

Liberaliseringen av eiendoms- og kredittmarkedene i 1980-årene åpnet for en uoversiktlig utvikling med tanke på renteutvikling og eiendomspriser. Fra slutten av 1980-årene og utover på 1990 tallet økte risikoen for arbeidsledighet i befolkningen som helhet og særlig blant marginale grupper som for eksempel ungdom. Dette er forhold som ikke har blitt mindre viktige med økende globalisering av markeder og store svingninger i blant annet eiendomsmarkeder og lånemarkeder.

Den svekkede stabiliteten i parforhold, som blant annet observeres i de økende skilsmisseratene, representerer også en økonomisk risiko for individer i det norske samfunnet. Eksisterende trygdeordninger har vist seg å bare delvis og til tider ufullstendig sikre mot disse risikoene. Arbeidsledighetstrygden sikrer for eksempel ikke unge uten tidligere ansettelsesforhold, eller selvstendig næringsdrivende. Dette er grupper som i særlig grad står i fare for å bli arbeidsledige (Halvorsen, 1996; Halvorsen, 2000; Hammer, 2001). Sosialhjelp kan derfor være en tiltrengt forsikringsordning som kan beskytte mot sammensatte risikosituasjoner for nettopp disse gruppene, og kanskje særlig unge. Sammensatte risikoer kan være vanske-

lig å isolere i egnede forsikringsordninger. Sosialhjelp kan være en løsning som fungerer som et venterom som sikrer befolkningen mot denne typen av nye risikoer som det ikke ennå er konstruert gode nok ordninger for. Dette fordi sosialhjelpen er underlagt et skjønnsbasert system i motsetning til trygdeordningene som er universelle og rettighetsbaserte velferdsordninger.

Sosialhjelpssystemet i Norge har, ved siden av arbeidsmarkedet, vært frontet som et av de viktigste virkemidlene for å utrydde fattigdom i Norge. En studie av aspekter ved Sosialhjelpen er derfor tett sammenvevd med studier av fattigdom.

Livsløpsbegrepet

I avhandlingen benyttes en dynamisk forståelse og tilnærming til sosialhjelp basert på livsløpsforskning. Livsløpsbegrepet inkluderer sosiale prosesser som strekker seg over det individuelle livsløpet, eller i hvert fall over betydelige deler av det, særlig med hensyn til familieetablering, utdanningskarrierer og arbeidsmarkedskarrierer. For å tegne et mer detaljert bilde av livsløpet, inkluderes også ofte marginale perioder og hendelser, som for eksempel kortere perioder med arbeidsmarkedstrening, deltidsjobber, perioder med arbeidsledighet eller sykdom – og perioder med fattigdom eller sosialhjelp. Resultater fra studier foretatt i USA, Europa og Norge avslører at risikoen for perioder med fattigdom foreligger i hele livsløpet, men særlig i perioden som ung og gammel (Leisering and Leibfried, 1999; Rank and Hirschl, 2001). Risikoen er relativt demokratisk på den måten at den ikke kun er til stede for en antatt underklasse, men også for en signifikant andel av alle individer i et samfunn på ulike stadier i livsløpet. Dette betyr likevel ikke at risikoen er jevnt fordelt – heller ikke i Norge, se for eksempel (Wiborg and Nordli Hansen, 2009). De aller fleste som opplever perioder med fattigdom gjør dette i relativt korte perioder, men hvis man først har opplevd en periode med fattigdom er sannsynligheten større for gjentatte perioder (Rank and Hirschl, 2001). Perioder med fattigdom kommer ofte uventet og skyldes som regel ufrivillige eller uforutsette hendelser som for eksempel arbeidsledighet, sykdom eller samlivsbrudd.

Livsløpsforskning står sentralt i samfunnsvitenskapene, så også i sosiologien. Allerede på begynnelsen av forrige århundre ble behovet for livsløpsperspektiv og data som kunne egne seg til slik forskning formulert (Thomas and Znaniecki, 1927). Livsløpsperspektivet ble be-

nyttet i studier som tok i bruk kvalitative metoder som for eksempel livshistorier. Innenfor mer kvantitativt orienterte felt har vi sett mindre av forskning som benytter livsløpsbegrepet i vid forstand. Dette skyldes i hovedsak manglende kilder til data som kan følge personer over ulike faser av livet, noe som har resultert i kohortstudier i stedet for livsløpsstudier. Man har likevel, etter hvert som helseregistre og ulike andre registre med opplysninger om enkeltpersoner er bygget opp, kunnet følge individer over tid og på bakgrunn av dette analysere livsløp. Det er ikke før i de senere år vi har hatt omfattende muligheter til å gjøre livsløpsforskning på omfattende datamateriale som både inkluderer registeropplysninger og opplysninger om holdninger, motivasjon og atferd, eller helhetlige teorier som kan håndtere slike analyser (Elder Jr. et al., 2006).

Velferdsavhengighet og arbeidslinja

I et moderne samfunn som det norske er de aller fleste avhengig av andre for økonomisk overlevelse i større eller mindre grad i ulike faser av livsløpet. De fleste er avhengige av foreldre, ektefeller eller arbeidsgiver. I noen faser klarer de fleste seg på egen eller ektefelles inntekt, og i andre faser kan det oppstå behov for offentlige overføringer. Det er knyttet en god del bekymring til nettopp denne avhengigheten, og særlig når den skyldes at individene i velferdsstaten ikke selv er i stand til å forsørge seg selv i de periodene av livet der dette er forventet.

En av de mest sentrale debattene innenfor velferdsforskningsfeltet, og særlig innen forskning på fattigdom, sosialhjelp og marginale grupper i relasjon til arbeidsmarkedet er debatten om såkalt "velferdsavhengighet". Den kommer i mange former og arter seg ulikt i ulike miljøer. Den er på ingen måte ny. I sin "*State of the Union*"-tale fra 1935 advarte for eksempel president Franklin D. Roosevelt mot foreslåtte reformer knyttet til trygd, arbeidsløshetsforsikring og støtte til fattige barnefamilier med disse argumentene:

"The lessons of history, confirmed by evidence immediately before me, show conclusively that continued dependence on relief induces a spiritual and moral disintegration fundamentally destructive to the national fiber. To dole out relief in this way is to administer a narcotic, a subtle destroyer of the human spirit. It is inimical to the dictates of sound policy." (Roosevelt, 1938) s. 19 – 20).

Med utgangspunkt i den liberale statsviteren Charles Murray, har det senere utviklet seg en retning, både innenfor forskning og sosial lovgivning som baserer seg på elementer fra teorier om velferdsavhengighet. I 1984 publiserte Murray boka "Losing ground" (Murray, 1984) der han argumenterte for at etterkrigstidens USA hadde dyrket fram en uproduktiv underklasse som var helt avhengig av velferdssystemets utbetalinger. Han har senere utdypet disse argumentene og analysene og også gjort dem gyldige for Storbritannia i flere artikler (Murray, 1990a; Murray, 1990b; Murray, 1994). Teoriene har hatt stor gjenklang i en del miljøer, men også møtt mye motstand. Det er to hovedelementer i Murrays forståelse av verden som møter motstand, særlig i sosiologiske miljøer. Han benytter en økonomisk tilnærming til menneskelig handling, hvor han i utgangspunktet ser individer som rasjonelt handlende aktører styrt av kost-nytte analyser (Dean and Taylor-Gooby, 1992). I tillegg har teoriene en sterk moralsk fordømmelse av ulike grupper i samfunnet⁶. Her vil jeg kun kort se på hva den kan bety for forskning på og forståelse av sosialhjelp i Norge og hvordan dette belyses i artiklene i denne avhandlingen. Hovedelementene i teoriene om velferdsavhengighet knytter til frykten for at for sjenerøse støtteordninger fra det offentlige vil undergrave folks vilje og evne til å delta i arbeidsmarkedet.

Evnen undergraves når ordningene og insentivene i systemet svekker individets inntektsevne. Når en mulighet til å komme i arbeid dukker opp, er han eller hun ikke lenger i stand til å nyttiggjøre seg denne muligheten.

Viljen undergraves ved at offentlige midler og overføringer er for lett tilgjengelig og for sjenerøse. En sjenerøs støtteordning kjennetegnes av høy økonomisk kompensasjon ved ledighet og lang varighet på denne støtten.

I slike situasjoner kan det oppstå fattigdomsfeller – feller i velferdsstaten som er oppstått som følge av at marginalgevinsten ved å ta lønnet arbeid er for liten. En slik tanke bygger på et menneskesyn der individer antas å rasjonelt veie fordeler og ulemper ved å være uten arbeid. Dette er også ett av grunnprinsippene som legges til grunn ved utforming av økonomiske ordninger i velferdsstaten – med insentiver som er ment å påvirke individers valg og handling. Hvis marginalgevinsten ved arbeid er liten relativt til å leve på offentlige over-

---

⁶ Dette finner vi også hos andre som for eksempel Mead som understreker de avvikende verdisystemer, holdninger og atferd hos mottakere av offentlige stønader (1986) og hos Wilson, W. J. (1987) *The truly disadvantaged. The inner city, the underclass and public policy*, Chicago university press, Chicago..

føringer, som for eksempel sosialhjelp eller arbeidsledighetstrygd, har vi skapt fattigdomsfeller, og dette kan, i følge teorien om velferdsavhengighet, medføre at individer eller grupper av individer kan bli varig avhengige av økonomiske overføringer fra velferdsstaten.

Denne tanketradisjonen har også medført en individualisert policy-tradisjon og retorikk der situasjonen hvor en person ”passivt” mottar overføringer fra det offentlige, forklares med den enkeltes valg, altså hans eller hennes vekting av fordeler og ulemper. Debatten om velferdsavhengighet har dessuten ført med seg en moralsk dimensjon, der valgene som er gjort av den enkelte, i tillegg til å være rasjonelle, også antas å dels skyldes svekket arbeidsmoral og arbeidsetikk hos den enkelte. Det er en utbredt frykt for at for sjenerøse velferdsordninger kan komme til å dyrke fram grupper av arbeidssky individer som lever godt på offentlige overføringer – og er fornøyd med det.

Det antas altså gjerne at sjenerøse velferdsordninger over tid kan påvirke individuelle normer og føre til uønskede økonomiske insentiver for mottakere av offentlige overføringer. Spor av dette finnes også igjen i offentlige dokumenter og politikk, både internasjonalt og i Norge. OECD rapporten ”Jobs Study” fra 1994 konkluderer blant annet med at:

”Countries which currently have high unemployment and significantly reduce benefit disincentives may experience a considerable improvement in their unemployment situation within a few years” (OECD, 1994).

Av statsbudsjettet for 1996 – 1997 var koblingen til motivasjon enda tydeligere:

“Offentlige trygdeordninger som dagpengeordningen skal sikre den enkelte trygghet og velferd. Imidlertid vil arbeidsstyrkens **motivasjon** (egen utheving) bl.a. avhenge av økonomisk godtgjørelse og andre fordeler ved å være i jobb. Forskning tyder på at høy kompensasjonsgrad og lang maksimal varighet på arbeidsledighetstrygden kan innebære en klar reduksjon i sannsynligheten for at de arbeidsledige kommer i jobb. Delvis henger dette sammen med at det kreves en egeninnsats for å komme i jobb, og for den enkelte arbeidsledige kan motivasjonen svekkes over tid” (St.meld.nr.1, 1996 - 1997).

Kuren som foreskrives mot en slik institusjonelt skapt avhengighet og fattigdomsfeller er todelt. For det første anbefales det at de offentlige overføringene skal være så lave at de ikke

gir et økonomisk attraktivt alternativ til arbeid. Det skal lønne seg å arbeide. For det andre må alternativet til arbeid gjøres enda mindre attraktivt ved å knytte forpliktelser til overføringen. Dette er råd som både er gitt og fulgt også i Norge (se f. eks (Lødemel and Trickey, 2001)).

Det foreligger likevel lite forskning som understøtter påstandene om at offentlige overføringer, som for eksempel sosialhjelp, i seg skaper avhengighet. Det foreligger enda mindre forskning som forklarer mulig avhengighet med folks svekkede arbeidsmotivasjon (Leisering and Leibfried, 1999; Walker and Shaw, 1998; Duncan and Voges, 1993; Paugam, 1993).

Likevel har vi sett en endring i retorikk knyttet til særlig unge ledige og sosialhjelpsmottakere de senere årene (Lorentzen, 2006b). Den som kanskje har blitt stående som den klarreste talsmannen for en slik tankeretning i norsk politikk er nok tidligere sosial- og arbeidsminister Bjarne Håkon Hansen med sin uttalelse til Fredrikstad blad om at ”Nå må sosialhjelpsmottakerne komme seg opp om morgenen”. Denne uttalelsen spilte på de økte pliktene hos mottakere av sosialhjelp knyttet til blant annet de nye velferdskontraktene. Velferdskontraktene er individuelle avtaler mellom forvaltning og sosialhjelpsmottakere som blant annet er ment å sikre arbeidslinja i velferdspolitikken. Den samme ministeren har også tidligere vært tydelig på denne koblingen. I forbindelse med lansering av stortingsmeldingen om *Arbeid og velferd* (St.meld.nr.9, 2006 - 2007) i 2005 understreket han overfor Dagbladet at ”Jeg vil forsterke plikten i mottoet ”gjør din plikt, krev din rett”. Han fortsatte med å vektlegge statens muligheter til å sanksjonere individer som ikke fulgte dette med å si at ”Jeg vil være nådeløs mot dem som nekter å skrive under på en velferdskontrakt” (Dagbladet, 9. November 2005). En velferdskontrakt inngås mellom et individ og forvaltningen, og er ment å understreke sammenhengen mellom rettigheter og plikter.

Arbeidslinja impliserer blant annet både retten og plikten til arbeid. Arbeidslinja er ingen ny oppfinnelse, selv om den på mange måter er styrket og utvidet i dagens norske velferdsstat. Helt siden Fellesprogrammet fra 1945 har retten til arbeid vært understreket som sentralt i velferdsstaten. Men retten til arbeid i 1945 og i de senere formuleringer i ulike politiske programmer og stortingsmeldinger er gradvis utvidet og endret. Øverbye og Hammer (2006) skriver ”Som ringer i vannet har målgruppa gradvis vokst fra arbeidsføre menn til hele befolkningen ”. Da man i etterkrigstiden understreket både rett og plikt til å arbeide omfattet dette altså i hovedsak menn i arbeidsfør alder. Etter hvert er målgruppa utvidet til både menn og kvinner i de fleste aldre, ung og gammel. I tillegg er målgruppa for rett og

plikt til arbeid og selvforsørgelse utvidet til også å omfatte personer med lavere grad av arbeidsevne. I St. meld. nr. 50 (St.meld.nr.50, 1975 - 1976) ble søkelyset for første gang satt på sysselsettingsproblemer hos kvinner, hos unge og hos yrkeshemmede. Med attføringsmeldinga fra 1992 (St.meld.nr.39, 1991 - 1992) fokuseres det i tillegg på grupper med sosiale eller medisinske problemer eller ulike typer funksjonshemmede.

Denne retningen i velferdspolitikkk kritiseres fra en del hold. Det er blant annet ikke gjennomgående empirisk grunnlag for å hevde at arbeidsledighet er uttrykk for manglende vilje. Manglende muligheter kan være en like sannsynlig forklaring. Diskusjonens fokus på arbeidsdeltakelse trekker, i følge en del kritikere (Lorentzen, 2007a), oppmerksomheten bort fra spørsmål om muligheter til fordel for spørsmål om fordeling, og sosial rettferdighet blir overskygget av spørsmål om personlig moral.

Kapittel 5. Sosialhjelpsstudier i Norge

Studier av sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere har vært et noe understudert felt de siste tiårene, særlig hvis vi sammenligner med studier av andre sentrale deler av det norske velferdssystemet. Dette er i og for seg rett og rimelig med tanke på den relative størrelsen på utgifter til sosialhjelp satt opp mot andre deler av offentlige overføringer til individer i den norske velferdsstaten. Nettopp det at sosialhjelp er en relativt liten utgiftspost kan likevel ha ført til at vi opp igjennom har gått glipp av en del sentral kunnskap knyttet til velferdssystemets funksjoner og problemer knyttet til arbeidsmarked, familie og offentlig støttesystem for enkelte grupper. Kunnskap som også kan være med å belyse andre problemstillinger knyttet til livsløp, arbeidsmarked, velferdssystem, avhengighetsdebatten og arbeidslinja. Selv om de totale utgiftene til sosialhjelp er relativt små, er det ikke et ubetydelig antall nordmenn som en eller annen gang i løpet av livsløpet har mottatt støtte fra sosialhjelpssystemet.

Sosialhjelpsstudier fram til 1990-tallet – Utgiftsstudier, administrative studier og klientstudier.

Mot slutten av 1980-tallet publiserte det som da het Institutt for sosialforskning (INAS) en oversikt over norsk sosialhjelpsforskning (Nervik, 1988). I dette arbeidet ble den norske sosialhjelpsforskningen delt opp i tre hovedkategorier av studier: utgiftsstudier, administrasjonsstudier og klientstudier. Utgiftsstudiene beskrev i hovedsak på hvilken måte sosioøkonomiske og politiske faktorer påvirket kommunale forskjeller i sosialhjelpsytelser, og deres hovedbidrag var særlig tallfesting av den da gjennomgående store variasjonen mellom kommunene i sosialhjelpssatser og utgifter. En annen type utgiftsstudier var rettet mot å avdekke sammensetning av, og utvikling i sammensetning av, klienter. Disse studiene avdekket særlig hvordan trekk ved selve sosialhjelpssystemet virket inn på sammensetning av klienter og vekst i utgifter. Administrasjonsstudiene var i hovedsak opptatt av trekk ved selve tildelingsapparatet, hvordan dette var organisert, dets administrative praksis og forholdet til brukerne. Et gjennomgående funn i disse studiene var den kompliserte arbeidssitua-

sjonen som omfattet både enkelt rutinemessig arbeid og komplisert skjønnsmessig arbeid. Hovedspørsmålene som ble stilt i disse studiene var særlig om sosialomsorgens intensjoner ble oppfylt. De studiene som ble kategorisert som klientstudier var særlig opptatt av hvem klientene var og hvilke erfaringer de hadde. Disse studiene avdekket at mye av veksten i antallet sosialhjelpsmottakere på 1970- og 1980- tallet skyldtes økningen av unge mottakere. Disse studiene viste også en særlig vekst i langtidsklienter, der de fleste var uten arbeid. En av hovedkonklusjonene var at klientenes karriere i systemet burde nyanseres. Det ble også pekt på nødvendigheten av å kunne følge klientenes karrierer inn og ut av systemet. Fra hvilke tilstander de kom inn i systemet og hvor de gikk til. Dette forutsatte, i følge forfatteren, at livsløpsperspektivet burde komme på banen (Nervik 1988:84).

Sosialhjelpsstudier fra 1990-tallet og utover – Dynamiske studier og studier av langtidsmottakere

Utover 1990-tallet og inn på 2000-tallet kom også det etterlyste livsløpsperspektivet inn i studiet av sosialhjelp og sosialhjelpsklienter. Dette hang ikke minst sammen med tilgang til nye typer tilgjengelige data og mer allment tilgjengelig datakraft og metoder til å analysere slike data. Lorentzen tar særlig for seg slike studier i en kunnskapsstatus for sosialhjelpsforskningen fra 2008 (Lorentzen, 2007b). Her sammenfatter han den norske forskningen på det han kaller sosialhjelpsdynamikk. Han peker på den store veksten i slike studier de siste to tiår og forklarer denne særlig med den rike tilgangen norsk forskning har til registerbaserte data. Bruksnyttan av slike studier er stor. Lorentzen oppsummerer denne nytten i to punkter. For det første kan studier som tar høyde for tidsdimensjonen legge grunnlag for forebyggende politikk. Det er altså slik at kunnskapen om sosialhjelpsmottak og fattigdom som tidsavgrensede hendelser endrer målsettingen med politikk. Der man tidligere i sosialpolitikken fokuserte på avhjelping av fattigdom og økonomiske problemer kan man nå rette innsatsen mot forebygging og aktiv intervensjon – altså å peke på løsninger heller enn å ensidig fokusere på problemer. For det andre gir dynamiske studier mulighet til å identifisere ulike risikogrupper, noe som åpner for selektiv målretting av tiltak for å sikre sosialhjelpsmottakere med spesielle problemer individuelt tilpasset assistanse (Lorentzen 2007:49).

De dynamiske studiene som er gjennomført de siste to tiårene i Norge benytter i særlig grad opplysninger fra Statistisk Sentralbyrås Forløpsbase-Trygd (FD-Trygd) som utgangspunkt for sine analyser. FD-Trygd er en forløpsdatabase med opplysninger om individers trygdeforhold og andre typer statistiske data. Individ er statistisk enhet, og opplysningene i databasen består av registrering av begivenheter i den enkelte persons livsløp. Disse registreringene kan settes sammen til individuelle hendelses- eller forløpshistorier (forløpsdata), og aggregeres over en gruppe av individer eller en hel populasjon. Dataene i FD-Trygd bygger på opplysninger i administrative registre og statistikkregistre dannet på grunnlag av registerdata. Basen inneholder opplysninger fra og med 1992 (Derakhshanfar and Lien, 2007). Vi har altså i Norge et godt utgangspunkt for å kunne beskrive og forklare utviklingen i sosialhjelpsmottak med hensyn til en rekke parametre, både individuelle karakteristika, men også mer systemspesifikke karakteristika som samspill med andre velferdsordninger og tiltak.

De dynamiske studiene av sosialhjelpsmottak har gitt oss god kunnskap om en rekke forhold knyttet til sosialhjelp. Vi har også fått relativt gode svar på en rekke sentrale problemstillinger og antagelser knyttet til sosialhjelpsmottak og sosialhjelpsmottakere, både faglige og politiske. En sentral problemstilling som er forsøkt belyst er frykten for at sosialhjelpen låser mottakerne fast i systemet, altså i tråd med den såkalte avhengighetsdebatten. Dahl og Lorentzen (2003b) finner i sine analyser av førstegangsmottakere av sosialhjelp at langtidsmottak ikke utelukkende kan knyttes til avhengighetsmekanismer i sosialhjelpen. De finner at faktorer som høy utdanning, lav alder og etnisk norsk tilhørighet øker sannsynligheten for en rask overgang til arbeid. I tillegg viser de at ledighetsnivået har en sterk innvirkning på en vellykket overgang til arbeid, og konkluderer dermed med at sosialhjelpsmottakere responderer på arbeidsmarkedet på samme måte som ordinære arbeidsledige, noe som er et argument mot avhengighetshypotesen. Slike studier forteller likevel lite om hva som skjer med mottakernes motivasjon, tillit holdninger og mestring.

Det er også gjort en del relativt omfattende studier av norske sosialhjelpsmottakere i relasjon til andre midlertidige og varige trygdeytelser. Sosialhjelpsmottakere ser ut til i større grad enn andre til å ende opp som kasteballer i trygdesystemet. Utgangsposisjonen ved førstegangsmottak av trygd har en stor innvirkning på hvorvidt mottakerne kommer tilbake i arbeid eller ikke. Mange sosialhjelpsmottakere mottar sosialhjelp i kombinasjon med annen offentlig støtte (Nordberg and Westlie, 2004). Sosialhjelpsmottakere har betydelig lavere

sannsynlighet for komme i arbeid enn de som starter trygdeforløp som sykmeldte eller som arbeidsledige (Fevang et al., 2004). Det er også påvist at mange sosialhjelpsmottakere har lange karrierer med midlertidige trygdeytelser før de ender opp på varige ytelser som uføretrygd (Naper, 2007). En konklusjon av slike studier er at mange av sosialhjelpsmottakerne ikke kommer tilbake i jobb på grunn av sammensatte og alvorlige funksjonsproblemer (Dahl and Lorentzen, 2005). En del av disse funnene kan altså skyldes seleksjonseffekter heller enn kun det at selve ytelsene eller utformingen av systemet låser klientene inne (Lorentzen 2007). De som mottar slike ytelser har altså en del spesielle kjennetegn og er på denne måten selektert inn i systemet.

Lorentzen har også sett på sosialhjelpsmottakeres inntektsutvikling ved å se på inntekts-situasjonen i barnefamilier som mottar sosialhjelp (Lorentzen, 2006a). Dette er gjort i tråd med begreper om den ”temporaliserte” og ”demokratiske” moderne fattigdommen (Leisering and Leibfried, 1999). Dette er en tradisjon med utgangspunkt i internasjonale og norske funn som viser at fattigdom og sosialhjelpsmottak ofte er av kortvarig karakter og kan ramme alle. Lorentzen finner at mottakere av sosialhjelp jevnt over opplever en sterk og positiv inntektsutvikling, noe som tyder på at fattigdom for de fleste er av midlertidig karakter. Han konkluderer likevel med at inntektsutviklingen ikke nødvendigvis er demokratisk i det at den positive utviklingen i mindre grad omfatter de lavest utdannede og ikke-vestlige innvandrere.

De siste års forskning på sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere inkluderer også annen forskning enn den rene dynamiske forskningen. En del av denne forskningen har i hovedsak konsentrert seg om vanskeligstilte langtidsmottakerne. Vi vet altså en god del om både levekår, økonomi og oppfatninger hos langtidsmottakere av sosialhjelp. Forskning har avdekket tendens til opphopning av levekårsproblemer for langtidsmottakere av sosialhjelp, problemer som er vesentlige hindre med tanke på deltakelse i arbeidslivet (van der Wel, 2006). Dette omfatter blant annet stor utbredelse av dårlig helse, både fysisk og psykisk, rusproblemer eller smerter. Det observeres også en stor utbredelse av kombinerte problemer. En omfattende kilde til kunnskap om langtidsmottakere er en studie basert på data fra 14 forsøkskommuner omfattet av det såkalte ”tiltaksforsøket”(van der Wel, 2006). Langtidsmottakere utgjør kun et lite mindretall av sosialhjelpsmottakerne og resultatene herfra kan dermed ikke antas å være representative for gruppen av sosialhjelpsmottakere som helhet. Også annen forskning understreker og bekrefter den alvorlige og i noen tilfeller fortvil-

te tilstanden for langtidsmottakere av sosialhjelp. En undersøkelse av langtidsmottakere av sosialhjelp i Bergen hadde som mål å identifisere og beskrive situasjonen og tilstanden hos disse (Underlid 2005). Undersøkelsen understreker særlig opplevelsen av utrygghet knyttet til det å være avhengig av økonomisk sosialhjelp for å overleve. Det konkluderes blant annet med at økonomiske problemer i stor grad virker passiviserende for denne gruppen.

Kommunene har ikke bare ansvar for den økonomiske delen av arbeidet for å hjelpe sosialhjelpsmottakere. Det gjøres også et omfattende arbeid lokalt med hensyn til kvalifiserings- og sysselsettingstiltak rettet mot sosialhjelpsmottakere. Det finnes mye litteratur som evaluerer slike tiltak som har sosialhjelpsmottakere, og særlig langtids sosialhjelpsmottakere, som målgruppe (Husabø and Nervik, 2006). I en doktorgradsavhandling fra 1997 viser Nervik at det særlig er de mest utsatte klientene som har størst utbytte av slike tiltak. Han finner likevel lite effekt på stønadslengde og overgang til arbeid (Nervik, 1997). Flere av studiene som ser nærmere på tiltak rettet mot blant andre sosialhjelpsmottakere omhandler blant annet effekter av forankring, organisering og innhold i tiltakene lokalt (Pedersen, 1992; Ravneberg, 2004), regionalt (Hestnes, 2000; Skilbrei, 2000) eller nasjonalt (Schafft et al., 2005; Lødemel and Johannesen, 2005; Pedersen, 1993; Vik-Mo and Nervik, 1999). En del av disse inngår i grunnlaget for arbeidet med NAV-reformen og understreker betydningen av samordning og helhetlig tenkning rundt aktivisering av sosialhjelpsmottakere.

Det finnes også en rekke andre typer studier som helt eller delvis overlapper med studier av sosialhjelpssystem og sosialhjelpsmottakere. Gjennomgangen her er altså ikke utfyllende, men gir et bilde av hvor vi står med hensyn til kunnskap om og forståelse av sosialhjelp og situasjonen for sosialhjelpsmottakere i Norge. Særlig Lorentzens (2006b; 2006ab) og Dahl og Lorentzens (2003b; 2003ab) forskning har vært sentral med hensyn til forståelse av ulike sosialhjelpsforløp, deres varighet og betydningen av disse for overganger til andre tilstander som arbeid eller varige trygdeytelser. De har bidratt med metodiske og måletekniske verktøy som i stor grad vil være til nytte i forvaltningen og videre politikkkutforming. Denne forskningen kan forhåpentligvis også bidra til et endret fokus i tilnærmingen til sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere; fra å være rettet mot avhjelping av fattigdom til en større grad av forebygging og støtte videre i et livsløp uten fattigdom og sosialhjelpsmottak.

En fare ved en slik tilnærming som den dynamiske, som i hovedsak benytter individet som analyseenhet, er at man kan bli uoppmerksom på strukturelle prosesser og overfokuserer på individuelle forhold og dermed individuelle løsninger. En samlesing av de to kunn-

skapsoversiktene som er skrevet med ganske nøyaktig tjue års mellomrom viser at både tilnærming og metodikk har endret seg (Lorentzen, 2007b; Nervik, 1988). Der studiene av sosialhjelpen på 1980 tallet i hovedsak var rettet mot institusjonelle og utgiftsmessige problemstillinger, er studiene av sosialhjelpen på 1990- og 2000-tallet i større grad rettet mot klientene selv og deres livsløp, deres problemer og utfordringer og deres veier inn i og ut av det norske trygde- og sosialhjelpssystemet. Det kan altså synes som om mange sentrale spørsmål er besvart på tilfredsstillende måte med hensyn til sosialhjelpen, sosialhjelpssystemet og sosialhjelpsmottakerne i Norge. Dette skyldes ikke minst satsingen fra regjeringshold med Fattigdomsmeldingen og de forskningsmidlene som fulgte denne. Det er nedlagt betydelig arbeid for å kartlegge fattigdommen i Norge og også dermed sosialhjelpen.

Komparative studier

De senere år er det gjort et betydelig arbeid i internasjonale studier knyttet til sosialhjelp, særlig i Europa. En del av disse studiene tar også for seg norske forhold i komparative tilnærminger til feltet. Olav Hove laget i 2005 en kunnskapsstatus for komparativ sosialhjelpsforskning (Hove, 2005). Hove kategoriserer de komparative studiene av sosialhjelp i tre hovedkategorier samt en restkategori. De tre hovedkategoriene som benyttes er typologi- og regimestudier, workfare-studier og dynamiske studier. Her vil jeg kun se på et lite utvalg av de studiene som inngår i typologi- og regimestudiene og workfare-studiene som kan bidra til å belyse sosialhjelpen og sosialhjelpssystemet i Norge.

Hovedvekten i typologi- og regimestudiene legges på å kartlegge og sammenligne sosialhjelpsordninger i de ulike land med en sammenligning av systemene i større grad enn deres innvirkning på sosialhjelpsmottakerne (Hove, 2005).

De ulike typologi- og regimestudiene har ulike tilnærminger og ulik bredde med hensyn til de land og regimer som inngår i studiene. I en studie fra midten av 1990 tallet ser Steinar Stjernø ulike sosialhjelpsregimer i lys av den tradisjonelle forsorgsmodellen. Den tradisjonelle forsorgsmodellen innebærer at fattigdom i hovedsak skal avhjelpes med økonomiske bidrag. Han finner at sammenlignet med Storbritannia og Sverige ligger det tyske og det norske systemet tettest opp til denne tidligere modellen. Norge har fortsatt kommunal autonomi over sosialhjelpen, lav rettsliggjøring og liten grad av rettssikkerhet for sosialhjelps-

mottakerne. Det er også slik at koblingen mellom bidrag og arbeid er styrket de senere år (Stjernø, 1995).

I en større studie av sosialhjelpssystemene i 24 OECD land plasseres Norge, sammen med de andre nordiske landene innenfor en modell kalt "residual" sosialhjelp. Dette regimet er basert på en tradisjon med full sysselsetting og et universelt velferdssystem der sosialhjelpen reduseres til marginale ordninger (Eardley et al., 1995). Senere videreutviklinger av analysene viser at Norge skiller seg fra de andre nordiske landene og kan kategoriseres i et regime kjennetegnet av desentralisert, skjønnsbasert hjelp sammen med Østerrike og Sveits. Dette regimet kombinerer elementer fra nordiske og søreuropeiske modeller der hjelpen er lokalt forankret, nært knyttet til sosialt arbeid med større vekt på økonomiske støtte fra familie og en vekt på skjønsmessig tildeling (Gough et al., 1997). Prosjektet konkluderer med at sosialhjelpsregimene ikke kan sies å være sammenfallende med tidligere regimer av velferdsstater (identifisert av blant annet Esping-Andersen (Esping-Andersen, 1990) og at de nordiske regimene ikke kan sies å utgjøre et felles regime (Bradshaw and Terum, 1997).

De komparative workfare-studiene omhandler sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere i den forstand at de ser på koblingen mellom krav om aktivitet og utbetaling av økonomisk støtte. Lødemel har gjort viktige studier av workfare i Norge i et komparativt perspektiv (Lødemel, 2002; Lødemel and Stafford, 2002; Lødemel and Trickey, 2001). Sammenlignet med en rekke andre land er de norske workfare-ordningene blant de mest selektive.

Som vi har sett tidligere i denne gjennomgangen av sosialhjelpsforskning i Norge, finnes det flere gode dynamiske studier av sosialhjelp og sosialhjelpsmottak. Det finnes noen få komparative dynamiske studier, men Norge inngår ikke i disse studiene (Hove, 2005). De sentrale komparative dynamiske studiene har likevel hatt stor påvirkning på de norske dynamiske studiene med hensyn til teoretisk, og ikke minst metodisk, tilnærming.

Også komparative studier med andre siktemål enn regime- og typologistudier, workfare-studier og dynamiske studier kan hjelpe til å belyse norske forhold og den norske sosialhjelpen. De, blant annet, har bidratt til perspektivutvikling, til utvikling av teoretisk systemforståelse og forståelse av individers plass og muligheter innenfor ulike systemer. Særlig sentral har den nordiske studien av langtidsmottakere av sosialhjelp i de nordiske hovedstedene, vært sentral (Fridberg, 1993). Dette var en omfattende studie som blant annet viste at hovedforklaringen på forskjellene med hensyn til avgang fra sosialhjelp for langtidsmottakere ikke skyldtes sosialkontorenes innsats, men ulik adgang til overgang til andre ytelser (Frid-

berg, 1993). Betydningen av sammenhengen mellom trygdesystem og sosialhjelps-system (Lødemel, 1989; Lødemel, 1997; Stjernø, 1995) understrekes altså i denne undersøkelsen.

Mangler i sosialhjelpsstudiene

Det finnes likevel en del huller i kunnskapen knyttet til sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere i Norge. Gjennom arbeidet med denne avhandlingen forsøker jeg å fylle noen av disse hullene. Der kunnskapsstatusen fra slutten av 1980-tallet (Nervik 1988) etterlyste livsløpsperspektivet i sosialhjelpsforskningen, etterlyser Lorentzen (2008) kunnskap om unge sosialhjelpsmottakere med særlig fokus på sosialhjelpsmottakeres løpebaner. For å kunne gjøre dette, er det i første omgang nødvendig med lengre observasjonsperioder enn de som har vært benyttet av de tidligere dynamiske studiene. En god del av de senere dynamiske studiene er svært tekniske av natur og søker å beskrive forløp og utfall. Selv om slike studier er av stor nytte, kan det innvendes at de i liten grad forsøker å forklare eller forstå mekanismene som ligger bak ulike typer risikoer, forløp og utfall for enkeltindivider og grupper av individer. De er kanskje heller ikke så godt egnet til å beskrive og forklare samspillet mellom de tre hovedpilarene i velferdsstaten; familien, markedet og trygdesystemet.

For å kunne nærme oss slike forklaringer analytisk, er det behov for andre typer data og et noe annet konseptuelt rammeverk. I denne avhandlingen og i arbeidet med livsløpsstudien *Arbeid, livsstil og helse* er det derfor valgt en tilnærming og strategi som ligger mellom de rene kvantitative dynamiske studiene og den rene kvalitative tilnærming. Nemlig en kombinasjon av bruk av de rike registeropplysningene som ligger tilgjengelig i FD-trygd og mer kvalitative spørsmål om livssituasjon, holdninger og livsløp samlet inn gjennom survey og telefonintervju⁷.

En annen type tilnærming kunne være kvalitative studier der en følger ulike grupper av unge i det norske samfunn over tid og intervjuer dem med jevne mellomrom, spør om deres holdninger, forklaringer og forståelse av egen situasjon i relasjon til arbeidsmarked trygde-

---

⁷ Det knytter også en god del utfordringer og begrensninger til denne tilnæringsmåten, både med hensyn til analyser og tolkninger. Dette diskuteres nærmere i metodekapittelet i denne innledningen og i de enkelte artiklene.

system og sosialt liv, deres ulike utfordringer og mestringsstrategier ettersom de beveger seg gjennom livsløpet. Dette burde også ideelt sett kombineres med grundige analyser av hjelpeapparatets organisering og funksjon og intervjuer av sentrale personer i dette systemet fra førstelinjetjeneste til politikere. Det finnes ulike måter å nærme seg livsløpsperspektivet i slik kvalitativ forskning som kunne gjort dette til en fruktbar strategi. Det er likevel åpenbare utfordringer ved en slik tilnærming og det ville vært en nær uoverkommelig oppgave å skulle lage gode nok grupper å sammenligne over tid.

Kapittel 6. Data og metode

Artiklene som inngår i denne avhandlingen er i hovedsak skrevet på grunnlag av data hentet fra undersøkelsen ”Arbeid, Livsstil og Helse” (ALH). ALH er en panelstudie gjennomført i tett samarbeid mellom NOVA og Statistisk Sentralbyrå (SSB). Professor Torild Hammer (NOVA) har gjennom hele perioden vært ansvarlig for undersøkelsen. De første gjennomføringene ble administrert fra Seksjon for medisinske velferdsfag ved Universitetet i Oslo. I det følgende vil jeg kort beskrive de viktigste elementene i undersøkelsen, historie, innhold, frafall og metodiske utfordringer. Undersøkelsen er ytterligere beskrevet i dokumentasjonsrapporten ”Undersøkelse om arbeid, livsstil og helse” publisert ved SSB (Wedde and Holmøy, 2003).

Undersøkelsens historie

I 1975, 1980 og 1985 gjennomførte SSB landsomfattende undersøkelser blant ungdom. Dette var undersøkelser bestilt av Arbeidsdirektoratet som søkte å kartlegge levekår og tilpasning til utdanning og arbeidsmarked blant unge i alderen 16 – 24 år. I 1985 ble et utvalg på 11.000 personer født i perioden 1961 - 1968 inkludert i undersøkelsen. I 1987 ble et stratifisert utvalg av respondentene trukket fra denne undersøkelsen. Utvalget ble begrenset til deltakere i alderen 17 – 20 (N=5.648) og utgjorde da 1997 personer. Disse personene danner grunnlaget for panelet som er fulgt videre gjennom undersøkelsene i 1989, 1993 og 2003.

Stratifiseringen ble gjennomført slik at man med en høyere sannsynlighet ville fange opp de i utvalget som var i de mest utsatte posisjonene. Det ble gjort på den måten at alle de som i 1985 verken studerte eller jobbet ble inkludert i panelet ($p=1$) ($n=394$). De som var i arbeid på trekketidspunktet ble trukket med en noe lavere sannsynlighet ($p=0.70$) ($n=800$), mens de som gikk på skole eller studerte ble trukket med den laveste sannsynligheten ($p=0,25$) ($n=801$). Det stratifiserte utvalget dekker altså alle de som var arbeidsledige og nesten alle de som entret arbeidsmarkedet i ung alder fra et representativt utvalg av 5648

unge nordmenn født i perioden 1965 - 1968. Tabell 1. Viser utvalg med trekksannsynlighetene. Tabell 2 viser de ulike strata som benyttes i analysene med tilhørende vekter. Disse danner i flere av analysene i denne avhandlingen grunnlag for en stratifiseringsvariabel. Når denne benyttes i analysene er dette med de inverse trekksannsynlighetene slik at resultatene skal være generaliserbare og sammenlignbare.

Tabell 1. Utvalg med trekksannsynligheter og vekter. 1987

Hovedaktivitet	Antall	Trukket	Trekk-sannsynlighet
Frafall/uaktuelle	862		
Skole/utdanning	3 257	830	0,2465
Lønnet arbeid	835	591	0,7075
I lære	161	114	0,7075
På tiltak	111	111	1,0000
Arbeidsledig	145	145	1,0000
Militær/sivilarbeider	139	98	0,7075
Husarbeid/hjemmeværende	59	59	1,0000
Annet	79	79	1,0000
Totalt	5 648	2 000	

Tabell 2. Strata etter hovedaktivitet i 1985 og tilhørende vekter

Strata	Hovedaktivitet i 1985	Vekt
I.	Skole/utdanning	4,0567
II.	Lønnet arbeid/i lære/militære/sivilarbeider	1,4134
III.	Tiltak/arbeidsledig/husarbeid/hjemmeværende/annet	1,0000

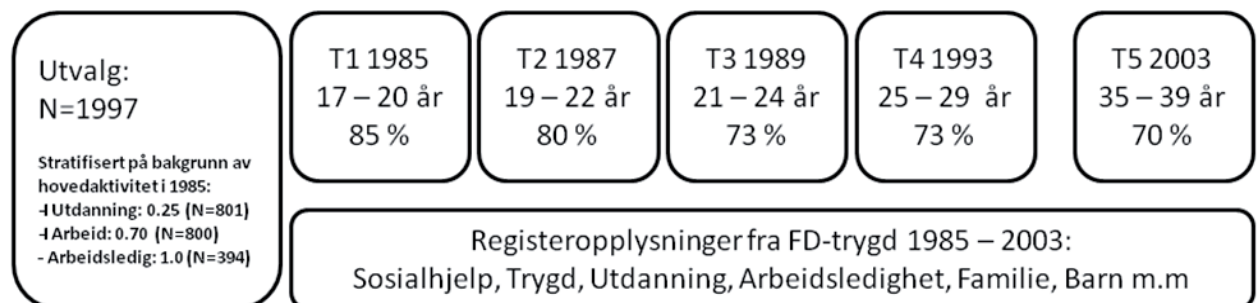
På samme måte som ved undersøkelsen i 1985, måtte man i undersøkelsene i 1987, 1989 og 1993 bruke vekter for at observasjonene skulle gi et representativt bilde av populasjonen de er trukket fra.

I *Arbeid, Livsstil og Helse* 2003 ønsket vi å bruke det samme utvalget, minus eventuelle avganger, som i 1987, 1989 og 1993, og dermed også de samme vektene. Det var totalt 51 avganger, slik at vi endte opp med et utvalg på 1949 personer i alderen 35-39 år..

Beskrivelse av data

Arbeid, Livsstil og Helse (ALH) kombinerer survey- og registerdata. En panelundersøkelse er en undersøkelse og følger over tid. I *Arbeid, Livsstil og Helse* er de samme personene observert ved fem tidspunkter. I 1985, 1987, 1989, 1993 og 2003 ble det distribuert postsendte spørreskjema til et representativt utvalg av den norske befolkningen født i årene 1965 – 1968. En kontroll mot utdanningsregisteret i 1985 viste at lavt utdannede var noe underrepresentert.

Figur 5. *Arbeid, Livsstil og Helse*. Studiedesign.

Det er vanligere med høye svarprosent i panelundersøkelser enn i vanlige tverrsnittsundersøkelser (Kasprzyk, 1989). Som vi ser av figur. 5. har undersøkelsen vært velsignet med svært gode svarprosent gjennom hele undersøkelsesperioden, fra 85 % i 1985 til 70 % i 2003. Dette er ett av elementene som gjør datamaterialet unikt. Et av grepene som ble benyttet i ALH for å opprettholde den høye svarprosenten har vært godt arbeid fra SSB, samt oppfølginger fra NOVA, med presentasjon av de viktigste resultatene for undersøkelsens deltakere gjennom en informasjonsavis.

Selv om svarprosenten har vært høy på alle oppfølgingene, trenger ikke datamaterialet nødvendigvis være representativt for utvalget. Det kan knytte utfordringer til skjevt og/eller partielt frafall. Med skjevt frafall menes her tilfeller der fordelingen av et bestemt ken-

netegn er annerledes blant de som svarte (nettoutvalget) enn blant alle som ble trukket ut til undersøkelsen (bruttoutvalget). Skjevhet med hensyn til ett kjennetegn fører ikke nødvendigvis til skjevhet med hensyn til andre kjennetegn. Vi har likevel ingen garanti for at utvalget ikke er skjevt på andre kjennetegn selv om det er et godt samsvar mellom fordelingene i netto- og bruttoutvalget på ett eller flere kjennetegn.

I det følgende ser vi nærmere på frafallet og fordelingen av utvalget på kjennetegn som vil være sentrale for analysene som presenteres i denne avhandlingen. Vi ser særlig på kjønn, hovedbeskjeftigelse, sosialhjelpsmottak og arbeidsledighet. For enkelthets skyld nøyer vi oss her med å sammenligne kjennetegn ved fallsgruppa med respondentene i 1985 og respondentene i 2003. Disse sammenligningene er mulige fordi vi har registeropplysninger om utvalget (Holmøy and Wedde, 2004). For andre sammenligninger se Mørk (1989; 1993) og Hammer (1991).

Tabell 3. En sammenligning av kjennetegn ved respondentene i 1985, respondentene i 2003 og frafallsgruppen i 2003. Kjønn, Hovedbeskjeftigelse 1985, sosialhjelpsmottak og arbeidsledighet. Prosent.

	Respondenter 1985	Respondenter 2003	Frafall 2003
Kjønn			
Menn	52	49	59
Kvinner	48	51	41
Hovedbeskjeftigelse			
På skole/i utdanning	40	44	33
Lønnet arbeid minimum 10t	30	28	32
I lære	6	6	5
I Arbeidsformidlingstiltak	6	5	7
Hjemmeværende, etc.	19	17	24
Mottatt sosialhjelp 1986 – 1993			
Nei	77	83	67
Ja	23	17	33
Opplevd arbeidsledighet 1985 – 1993			
Ikke opplevd arbeidsledighet	46	48	44
Opplevd arbeidsledighet	54	52	56
Total (N)	1997	1324	673

I 2003 var det 673 deltakere i det opprinnelige panelet som ikke svarte på skjemaet. Vi har her sammenlignet egenskaper ved disse med egenskaper med det opprinnelige utvalget og med de som deltok på undersøkelsen i 2003.

Det er større frafall blant menn enn kvinner, dette betyr at kvinner er noe overrepresentert i datamaterialet. Utvalget ble stratifisert med utgangspunkt i hovedbeskjeftigelse i 1985. Det er ingen store avvik i frafall med hensyn til hovedbeskjeftigelse i 1985 når vi sammenligner på denne måten. Vi ser at de som i 1985 var i utdanning er noe overrepresentert, mens de som var i tiltak eller utenfor arbeidsmarkedet er noe underrepresentert. Det knytter mer bekymring til frafallet av personer som mottok sosialhjelp i perioden 1986 – 1993. Vi ser at det er et høyere frafall hos gruppen som mottok sosialhjelp i en eller annen form eller størrelse enn hos de som ikke mottok sosialhjelp i denne perioden. Videre observerer vi et noe høyere frafall blant tidligere arbeidsledige enn blant personer som ikke har opplevd slik ledighet. Dette kan bety at vi i en del av analysene undervurderer andelene med problemer i arbeidsmarkedet og også andelene som mottar sosialhjelp i de ulike fasene av livsløpet.

Arbeid, Livsstil og Helse gir detaljerte opplysninger både om sosial kontekst og utsatthet gjennom livsløpet. Det inneholder opplysninger om skoletilpasning, rusmiddelbruk, kriminalitet, arbeidsledighet, arbeidstilpasning, forsørgelse, familiesituasjon samt psykisk og psykisk helse (se vedlagte spørreskjema). I nasjonal sammenheng er dette datamaterialet unikt i det vi ikke har noen tilsvarende landsrepresentative undersøkelser av tilsvarende longitudinell karakter. Undersøkelsen er den lengste oppfølgingen av unge sosialhjelpsmottakere som noen gang er foretatt i Norge ved hjelp av landsrepresentative data. Også i internasjonal sammenheng er datamaterialet spesielt, med svært høye svarprosent, og med tilkoblede registeropplysninger.

Etter datainnsamlingen i 2003 ble det koblet til data fra FD-trygd for alle som deltok i undersøkelsen dette året og som hadde gitt aktivt samtykke til dette i den siste surveyundersøkelsen. Dette betyr at vi fikk koblet registerdata også til personer som i enkelte av de tidligere undersøkelsene ikke hadde svart på spørreskjemaet. FD-trygd er en forløpsdatabase som administreres av Statistisk Sentralbyrå. FD-trygd inneholder data fra en rekke ulike administrative registre. De viktigste datatypene som inngår i denne forløpsdatabase er tryggedata, demografidata, sosialhjelpsdata, sysselsettingsdata, arbeidssøkerdata og inntekts- og formuesdata. Dataene hentes fra administrative registre i Statistisk sentralbyrå, Skattedirektoratet, Rikstrygdeverket og Aetat (NAV). Database dekker i utgangspunktet hele den

norske befolkningen fra og med 1992. Databasen oppdateres jevnlig, men det er alltid et visst etterslep. I tilfellet med *Arbeid, Livsstil og Helse* betyr dette at noen av dataseriene kun går til 2001. I de tilfellene der vi benytter data som kun er oppdatert til og med 2001 er dette nærmere spesifisert i de enkelte artiklene.

Statistisk Sentralbyrå foretok koblingen mellom surveydata og et utvalg av relevante variable hentet fra FD-trygd (Akselsen et al., 2006b). Det ble vurdert dit hen at det ikke ville være nødvendig med fullstendige forløpsdata. Den endelige datafila som utgjør *Arbeid, livsstil og Helse* inneholder derfor i de fleste tilfellene status ved utgangen av det enkelte observasjonsåret eller additive eller gjennomsnittsverdier på enkelte av variablene. Med hensyn til sosialhjelp har vi for eksempel informasjon om antall perioder med mottak i løpet av et år, det totale antall uker med mottak og den samlet mottak i løpet av et enkelt kalenderår (Derakhshanfar and Lien, 2007). Arbeidsledighetsdata (Akselsen et al., 2006a) og attføringsdata (Bøe et al., 2001) er organisert på lignende måte. De enkelte variable er nærmere beskrevet i de enkelte artiklene. Disse dataene er benyttet i alle de artikler som utgjør denne avhandlingen.

I artiklene benyttes ulike multivariate analyseteknikker og en kombinasjon av beskrivende og hypotesetestende teknikker. Disse er nærmere spesifisert i de ulike artiklene.

Kapittel 7. Sammendrag av artiklene

Artikkel 1. Stengte dører? Unge sosialklienters arbeidstilpasning i voksen alder

Publisert: Hammer, T. og C. Hyggen (2006) Stengte dører? I Hammer, T. og Øverbye, E. (red.): *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 32-51

Artikkelen handler om ungdoms inntreden i, og tilpasning på, arbeidsmarkedet som voksne. Det er lagt særlig vekt på de som opplever problemer i overgangsfasen mellom skole og arbeidsmarked; de arbeidsledige og mottakere av sosialhjelp. Unge sosialhjelpsmottakere og arbeidsledige sammenlignes med den generelle befolkningen av ungdom. Med utgangspunkt i teorien om det segmenterte arbeidsmarked undersøkes arbeidstilpasning og mulige langtidsvirkninger av arbeidsløshet eller sosialhjelpsmottak i tiden etter endt utdanning. De unge følges opp ved gjentatte undersøkelser over en periode på 18 år. Funnene viser at tidligere arbeidsløse unge har få problemer og rapporterer en god arbeidstilpasning i det primære arbeidsmarked som voksne. De som mottok sosialhjelp som unge rapporterer derimot en dårligere arbeidstilpasning og finnes ofte igjen som marginal arbeidskraft på det sekundære arbeidsmarked.

Artikkel 2. Risks and resources: Social capital among social assistance recipients in Norway

Publisert: Hyggen, C. (2006) Risks and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway. *Social Policy & Administration*, 40(5):493-508

I denne artikkelen undersøkes risiko for sosialhjelpsmottak i perioden 1985 – 2003 for kohorten født 1965 – 1968. Tradisjonelt har velferdsavhengighet, fattigdom og mottak av offentlige overføringer, som for eksempel sosialhjelp, vært forklart med individers manglende human kapital, den strukturelle eller institusjonelle utformingen av velferdssystemer, eller nivået på ytelsene som gis. Her undersøkes de potensielle effektene av sosial kapital på risiko for mottak av sosialhjelp blant ungdom og unge voksne. I tillegg undersøkes hvordan den institusjonelle utformingen av velferdsstaten kan være med å påvirke individers, eller grupperes sosiale kapital. Human kapital operasjonaliseres her som utdanning og arbeidserfaring, mens anvendelsen av begrepet sosial kapital knyttes til to ulike tradisjoner. Den første tradisjonen stammer fra Bourdieu's begrep der sosial kapital forstås som de ressurser som potensielt er tilgjengelige gjennom individers faktiske nettverk av familie, venner og bekjente. Ressursene i nettverk måles her blant annet ved familiens sosioøkonomiske status og vennenettverk. Analysene tyder på at selv om individers sosiale kapital er relatert til risiko for mottak av sosialhjelp, er det særlig deres humane kapital og velferdsoverføringer i seg selv som er de drivende kreftene bak veier inn i sosialhjelpsmottak. Den andre tradisjonen som benytter et begrep om sosial kapital forbindes med Putnam og som operasjonaliseres som mellommenneskelig tillit. Måten vi organiserer velferdsstatens ordninger på, i universelle eller skjønnsbaserte systemer, har innvirkning på mottakeres sosiale kapital i form av mellommenneskelig tillit. Funnene viser at skjønnsbaserte ordninger som sosialhjelpen i større grad henger sammen med mindre sosial kapital hos individene enn universelle ordninger som arbeidsledighetstrygden.

Artikkel 3. Change and stability in work commitment in Norway – from adolescence to adulthood

Publisert: Hyggen, C. (2008) Change and Stability in Work Commitment in Norway: from Adolescence to Adulthood. *Journal of Social Policy*, 37: 103-123.

Individers holdning til lønnsarbeidet har stått sentralt i mye forskning på velferdsstaten, arbeidsmarkedspolitikken og det offentlige ordskiftet knyttet til arbeidsmarkedet. Dette relaterer til antagelser om at utformingen av det offentlige støttesystemet påvirker hvordan indivi-

der verdsetter lønnet arbeid som sentral livsverdi. Hvis det er slik at sjenerøse støttesystemer for arbeidsledige svekker borgernes vilje til å arbeide, er disse systemene med på å undergrave velferdsstatens legitimitet og ytelse. I denne artikkelen undersøkes endring og stabilitet i arbeidsinvolvering blant den norske kohorten født i perioden 1965 – 1968. Det undersøkes om, og hvis så, hvordan individers erfaring med velferdssystemet, familie, arbeidsmarked eller på det personlige plan påvirker deres arbeidsinvolvering i perioden fra 1993 – 2003, en periode der de beveger seg fra ungdom til voksen alder. Funnene viser at måten individer verdsetter lønnsarbeidet som sentral livsverdi, altså deres arbeidsinvolvering, er relativt stabilt over denne tiårsperioden. Det er likevel noen endringer på individnivå med hensyn til endringer i familiesituasjon (f. eks. bli foreldre), og med erfaringer i arbeidsmarkedet (f.eks. langtidsledighet). Artikkelen konkluderer med at frykten for de potensielle uheldige insentiveffektene i velferdssystemet på individers arbeidsinvolvering er overdrevet.

Artikkel 4. Adverse transitions in youth and relative deprivation in adulthood – a question of Unemployment, income and mental health?

Re-submitted: Hyggen, C. (2009) Adverse transition in youth and relative deprivation in adulthood – a question of Unemployment, income and mental health? *Journal of Adolescence*, June 2009.

De aller fleste markedsorienterte samfunn kjennetegnes av inntektsforskjeller. Disse forskjellene resulterer gjerne i ulike nivåer av levekårsdeprivasjon i befolkningen. Norge kjennetegnes ved relativt små inntektsforskjeller, og det er små andeler av befolkningen som opplever store økonomiske problemer og levekårsdeprivasjon. Vi vet likevel at det er individer og familier som har lav inntekt og i noen tilfeller også fattigdom. I denne artikkelen undersøker vi hvorvidt inntektsforskjeller og fattigdom blant voksne kan forklares ved vanskelige overganger og problemer knyttet til inntredenen i arbeidsmarkedet som ung, eller ung voksen. Videre undersøkes det hvorvidt arbeidsledighet og lav inntekt, i kombinasjon med dårlig mental helse, kan være med på å øke ulikhet blant individer i det norske samfunnet. Analysene viser at det er mye som tyder på en form for akkumulasjon av levekårsdeprivasjon over tid. Funn i artikkelen viser at problemer i ungdomstid knyttet til overgangen

mellom skole og arbeid med hensyn til arbeidsledighet og inntekt, er relatert til relativ deprivasjon (økonomiske problemer) som voksen. I tillegg finner vi at individers mentale helse spiller en helt sentral rolle i denne videreføringen av ulikhet fra ungdoms alder til voksen.

Artikkel 5. Unge uføre – livsløp og risiko

Hyggen (2009): Unge uføre – livsløp og risiko. *Tidsskrift for velferdsforskning* 2/2009.

Den økende andelen nordmenn i arbeidsfør alder som lever av helserelaterte overføringer danner grunnlag for en bred bekymring og utgjør en potensiell utfordring for velferdsstatens finansiering. De siste årene er det observert en særlig økning i tapte årsverk blant yngre kohorter. Denne artikkelen søker å utvide vår forståelse av faktorer som over livsløpet øker risiko for senere arbeidsuførhet og mottak av helserelaterte offentlige ytelser. Vi følger et representativt utvalg av kohortene født 1965 – 1968 i perioden fra 1985 til 2003, i perioden fra ungdom til voksen alder. Ved å benytte en kombinasjon av survey- og registerdata finner vi at særlig individenes helse og deres trygdehistorie predikerer risiko for arbeidsuførhet. I tillegg finner vi at grad av sosial integrasjon i ungdomstid har langtidsvirkninger med hensyn til risiko for arbeidsuførhet, mens andre tradisjonelle risikofaktorer som bruk av rusmidler som ung voksen ikke forklarer senere arbeidsuførhet.

Kapittel 8. Presentasjon og diskusjon av hovedfunn på tvers av artiklene

Sosialhjelp og sosialhjelpsmottak er et gjennomgangstema i avhandlingens artikler, om enn i noe varierende grad og med noe ulikt fokus og tilnærming. Sosialhjelpsmottak benyttes både som avhengig og uavhengig variabel for å belyse avhandlingens problemstillinger. I flere av artiklene ser vi på sammenhengen mellom ulike faktorer og egenskaper ved individ, livsløp og system på den ene siden, og risiko for å havne i en situasjon der en kommer i behov for, og blir tilkjent, økonomisk sosialhjelp på den andre siden. I flere av artiklene ses det også på hvordan mottak av sosialhjelp i ulike faser av livsløpet påvirker individers livsjanser, holdninger og muligheter. I en av artiklene benyttes sosialhjelpsmottak som en av flere forklaringer på individers risiko for det å bli arbeidsufør. Selv om sosialhjelp og sosialhjelpsmottak med dette står som en sentral rød tråd gjennom avhandlingen er det ikke dermed sagt at dette er avhandlingens eneste viktige bidrag. Sosialhjelp og sosialhjelpsmottak benyttes for å forsøke å avdekke sentrale aspekter med individers livsløp innenfor den norske velferdsstaten. I det følgende gis en oppsummerende oversikt over sentrale funn knyttet til sosialhjelp og sosialhjelpsmottak i avhandlingens artikler. Disse funnene og konklusjonene forklarer og går inn i ulike deler av handlingsbegrepet og strukturingsmodellen som ble utviklet i kapittel 2 og 3.

Innledningsvis ble det stilt en rekke forskningsspørsmål knyttet til risiko for sosialhjelpsmottak og mulige effekter av slikt mottak for individer i den norske velferdsstaten. Gjennom avhandlingens artikler er disse forsøkt besvart med utgangspunkt i tilgjengelige empiriske data og egnede analyseverktøy. Jeg har undersøkt faktorer som kan tenkes å påvirke risiko for sosialhjelpsmottak og mulige effekter av sosialhjelpsmottak på individenes senere livsløp. Både risiko for mottak og mulige effekter av mottak er satt i sammenheng med individuelle ressurser, familie, arbeidsmarked og velferdsordninger.

Først ønsket jeg å undersøke risiko for mottak og på hvilken måte dette kunne sies å være knyttet til individuelle ressurser, arbeidsmarked, familie og trygdesystem.

Gjennom avhandlingens artikler bekreftes det at det ikke er tilfeldig hvem som kommer i en situasjon der han eller hun har behov for økonomisk overføringer fra fellesskapet i form

av sosialhjelp. Det er mange faktorer som virker inn på denne risikoen og noen grupper er særlig utsatt. En del av disse faktorene kan også spille sammen og på den måten få forsterket effekt.

Personer med dårlig skoletilpasning og drop-out fra videregående har økt sannsynlighet for tidlig arbeidsledighet og sosialhjelpsmottak. Dette så vi særlig i artikkel 1 og artikkel 2. Lav utdanning fører til økt risiko for mottak. Vi har sett tegn til noe høyere bruk av illegale rusmidler blant personer som i en tidlig fase mottar sosialhjelp. Dette er funn som i stor grad støtter opp om og utvider tidligere kunnskap om grupper som er utsatt for risiko for sosialhjelpsmottak. Andre former for individuelle ressurser som for eksempel helse er en sentral faktor med hensyn til risiko for mottak av helserelevante offentlige ytelser. Dette ser vi særlig i artikkel 5, men også i artikkel 4. I artikkel 4 så vi også hvordan særlig mental helse både påvirker, men også påvirkes av dårlig arbeidsmarkedsintegrasjon og lav inntekt. Dette tyder på at en del risikofaktorer spiller sammen og forsterker hverandre gjennom livsløpet i en kumulativ prosess.

Familiens betydning har stått sentralt i flere av artiklene. Familie har her betydd både familiesituasjon under oppvekst, og individenes egen familiesituasjon med hensyn til sivilstatus og egne barn. Vi har sett at foreldres sosioøkonomiske status har betydning for risiko for sosialhjelpsmottak, særlig for de unge. De som ikke har foreldre som kan bistå økonomisk i vanskelige faser, særlig i overgangen skole – arbeid, må i større grad ty til velferdsstatens økonomiske støtteordninger. Dette så vi blant annet i artikkel 1, men også i artikkel 2. Også andre faktorer knyttet til familie har betydning. Personer som vokser opp i familier som har gjennomlevd skilsmisse er mer utsatt enn andre. Dette er gjennomgående funn i flere av artiklene og gjelder ikke bare risiko for mottak av sosialhjelp (artikkel 1 og artikkel 2), men også risiko for mottak av helserelevante ytelser generelt (artikkel 5). Noen mekanismer som kan identifiseres i de ulike artiklene er blant annet knyttet til sosial kapital. Vi kan anta at det er slik at familier der begge foreldre bor sammen med barna samlet har bedre økonomi og flere ressurser i form av for eksempel tid til rådighet enn i andre familier. Dette kan komme barna til gode i form av tettere oppfølging på skole eller fritidsaktiviteter, større mulighet til økonomisk støtte og hjelp fra foreldre samt tilgang til et større og mer stabilt nettverk via foreldres venner og kollegaer. Overføring av økonomiske ulemper mellom generasjoner kan studeres på mange ulike måter. Her har vi kun hatt mulighet til å se på en del helt enkle forhold ved individers oppvekst. Vi har undersøkt om skilsmisse i familier heng-

er sammen med senere problemer hos barn som vokser opp i dem. Vi har også sett på hvorvidt foreldres sosioøkonomiske status kan fungere som prediktorer for deres barns senere problemer på arbeidsmarkedet, eller om foreldrenes trygdemottak også speiles hos deres barn.

I artikkel 2 så vi også at egen familiesituasjon virker inn på risikoen for mottak av sosialhjelp. Det å være enslig forelder øker risikoen betydelig. Det å være gift beskytter i følge den samme artikkelen ikke i seg selv mot sosialhjelpsmottak. Det er altså særlig unge enslige foreldre som er i faresonen. Denne risikoen henger sammen med både de økte økonomiske forpliktelsene som følger med forsørgeransvar for barn og de mulige problemene som følger av å, som enslig, skulle opprettholde en arbeidskarriere samtidig som en skal ta vare på barn. I artikkel 3 så vi også at det å få barn påvirker individenes arbeidsinvolvering. Lønnet arbeid betyr relativt mindre som sentral livsverdi for kvinner med barn enn kvinner uten barn og menn generelt. Vi har i artikkel 1 sett at arbeidsmotivasjon virker inn på arbeidsledighet og risiko for sosialhjelpsmottak.

En særlig viktig risikofaktor for mottak av sosialhjelp er arbeidsledighet. Dette har vi sett i artikkel 1 og artikkel 2. Arbeidsledighet tidlig i karrieren øker risikoen mer enn senere arbeidsledighet. Arbeidsledighet tidlig i livsløpet har også vist å ha negative effekter på senere arbeidsmarkedsintegrering, senere lønn og også senere risiko for ledighet og økonomiske problemer. Mekanismene bak denne videreføringen av risiko er ikke fullt ut kjent. I følge humankapitalteori har ledighet i seg selv negative konsekvenser fordi man går glipp av arbeidserfaring og opplæring mens man går arbeidsledig, og fordi kunnskapen en tidligere har tilegnet seg, foreldes i periodene man er ute av arbeidsmarkedet. I tillegg kan det være at arbeidsledigheten leses som et signal om dårlig produktivitet av potensielle arbeidsgivere. Det kan også være andre arbeidsmarkedsrelaterte strukturelle mekanismer som påvirker denne videreføringen av risiko. Dette er blant annet tema for den første artikkelen i denne avhandlingen. I denne artikkelen finner jeg tydelige tegn til det vi kan kalle barrierer i arbeidslivet for unge sosialhjelpsklienter, sammenlignet med andre unge arbeidsledige. Disse barrierene ser ut til å fungere i tråd med teoriene om et sekundært arbeidsmarked. En del unge havner i jobber som ikke i tilfredsstillende grad tilbyr forutsigbarhet, trening og utviklingsmuligheter, jobbsikkerhet eller et trygt arbeidsmiljø. Slike jobber medfører dårligere arbeidsmarkedsintegrering og en reduksjon

av arbeidsmotivasjon. Dårligere arbeidsmarkedsintegrering og arbeidsmotivasjon øker risikoen for sosialhjelpsmottak.

Det er også antydnet at trygdesystemet spiller inn i risiko for sosialhjelpsmottak. I behovssituasjoner der det ikke finnes tilgjengelig støtte i arbeidsmarked, familie eller offentlig trygdesystem, må man ty til sosialhjelpen. Det er også slik den er ment å virke, som en kortvarig økonomisk støtte til bruk i akutt økonomisk nød. Den brukes også gjerne som et venterom inntil søknad om andre trygder er avklart. For de unge er det særlig mangelen på opptjening i folketrygden som påvirker risiko for sosialhjelpsmottak. I situasjoner med arbeidsledighet der de unge ikke har opptjent rettigheter til arbeidsledighetstrygd må man i mange tilfeller søke om sosialhjelp for å kunne ivareta økonomiske forpliktelser osv. Dette er blant annet tema i artikkel 1.

Kjønnsforskjeller i risiko for, eller effekter av sosialhjelpsmottak, har ikke vært en hoveddimensjon i avhandlingen. Vi må likevel ta hensyn til denne dimensjonen når vi skal tolke, forstå og bruke resultatene fra artiklene. Menn og kvinner møter til en viss grad ulike risikoer i ulike deler av livsløpet. I artikkel 1 så vi at menn og kvinner har ulik risiko med hensyn til mottak av sosialhjelp. Vi så her at menn hadde en mindre sannsynlighet for mottak av sosialhjelp i perioden som ung og ung voksen, enn kvinner når vi også kontrollerer for sivilstand og barn. Dette betyr altså at ugifte og særlig enslige kvinner med barn har en særlig høy risiko for sosialhjelpsmottak.

I artikkelen om arbeidsuførhet (artikkel 5) så vi en økt risiko blant kvinner for å være avhengig av helserelaterede offentlige overføringer enn blant menn. Kjønns effekten på arbeidsuførhet bestod relativt upåvirket etter kontroll for en rekke andre faktorer.

Erfaringene med økonomiske problemer og mottak av offentlig støtte kan også oppleves ulikt for personer i ulike posisjoner, også for menn og kvinner. I denne avhandlingen har vi særlig sett dette i artikkel 3 med hensyn til arbeidsinvolvering, altså i hvor stor grad lønnsarbeidet oppfattes å være en sentral livsverdi. Her så vi at hendelser i livsløpet knyttet til familiedannelse særlig hadde en effekt på kvinners arbeidsinvolvering. Kvinner senker sin arbeidsinvolvering når de får barn, mens menn ikke gjør det. Dette tyder på at det fortsatt er ganske klare roller og forventninger knyttet til kjønn, arbeid og forsørgeransvar i Norge. Dette så vi også i artikkelen om unge uføre der en større andel menn enn kvinner oppgir egen inntekt som hovedinntektskilde og en større andel kvinner oppgir det å være forsørgt av ektefelles inntekt.

Videre ønsket jeg å undersøke om det var mulig å identifisere effekter av sosialhjelpsmottak på individer i Norge. Et gjennomgangstema i flere av artiklene har vært forsøk på å identifisere tendenser til det som omtales som velferdsavhengighet blant sosialhjelpsmottakere. Velferdsavhengighet er et mye omdiskutert og ladet begrep. Det er også til en viss grad uklart hva en slik velferdsavhengighet innebærer. I denne avhandlingen har jeg forsøkt å belyse ulike aspekter og sider av dette. Jeg har prøvd å finne svar på om det er slik at mottak av sosialhjelp eller trygd øker sannsynligheten for senere mottak, og om det er slik at mottak av sosialhjelp eller trygd påvirker individenes holdninger til samfunnet, til sine medmennesker eller til lønnsarbeidet generelt slik hypotesen om velferdsavhengighet antyder.

Jeg ønsket også å undersøke hvorvidt måten sosialhjelpsordningene er utformet, har effekter på individer eller samfunnet som helhet, om vi kan identifisere ulike effekter av mottak av overføringer fra det behovstestede, skjønnsbaserte sosialhjelpssystemet og effekter av mottak fra det universelle trygdesystemet. Som en underproblemstilling her, stilte jeg spørsmål om hvorvidt det finnes insentiv-effekter i sosialhjelpssystemet.

I artikkel 1 så vi at sosialhjelpsmottakere, og særlig de som mottok sosialhjelp som unge, i mindre grad var i lønnet arbeid som voksne. Det var også slik at de som var i arbeid, var mindre tilfreds med jobben sin, hadde lavere arbeidsmotivasjon og dårligere arbeidsvilkår. Artikkelen diskuterer hvorvidt dette kan være knyttet til det manglende arsenalet av arbeidsrettede virkemidler i sosialhjelpssystemet. Artikkelen antyder altså at det kan være egenskaper ved sosialhjelpssystemet og det å motta sosialhjelp, som øker risiko for senere mottak. Et viktig funn i den forbindelse er det at det å motta sosialhjelp i seg selv reduserer sannsynligheten for å være i arbeid også når vi kontrollerer for mulige årsaker til første mottak av sosialhjelp. I artikkel 1 antydes det også at redusert arbeidsmotivasjon kan være et resultat av sosialhjelpsmottak.

Dette siste får ikke direkte støtte i utvidede analyser. I artikkel 3 gjennomføres analyser som tyder på at velferdsavhengighetsteoriens antagelser om atferdsrisiko (moral hazard) og svekkelse av individers verdsetting av lønnsarbeidet er overdrevet. Undersøkelsene viser at personer ikke i særlig grad endrer sine holdninger til lønnsarbeidet etter å ha mottatt sosialhjelp. Det er særlig langvarige perioder uten arbeid som fører til en svekket arbeidsmotivasjon.

I artikkel 2 fant jeg at sosialhjelpsmottak påvirker folks holdninger til andre. Sosialhjelpsmottak henger sammen med en lavere generell tillit. Sosialhjelpsmottakere har altså en

lavere tillit til sine medmennesker enn andre, også lavere tillit enn mottakere av andre typer offentlig støtte. Dette funnet settes i den aktuelle artikkelen i sammenheng med utformingen av selve sosialhjelpssystemet som er behovstestet og skjønnsbasert. Denne utformingen står i motsetning til andre ordninger rettet mot samme grupper som i større grad fungerer via universelle rettigheter. Funnene settes også i sammenheng med teorier som antar at individer som blir møtt med mistro og muligheter til å utnytte et system, selv mistror andre. Vi ser altså i denne artikkelen at systemet har uheldige egenskaper med hensyn til påvirkning av individers tillit. Tillit antas å være en ressurs både for individ og samfunn. Mangel på tillit kan blant annet gjøre videre integrering i arbeidsmarked og samfunn vanskeligere.

Avhandlingen som helhet verken bekrefter eller avkrefter tesen om velferdsavhengighet. På den ene siden ser vi for eksempel i artikkel 3 at personer som mestrer ledighet best har en lavere arbeidsmotivasjon enn de som mestrer perioder uten arbeid dårlig. Dette kunne tyde på at de som lever godt på offentlige overføringer i det norske systemet får en svekket vilje og evne til å delta videre i arbeidsmarkedet. Det er likevel slik at de som mestrer arbeidsledighet godt i mindre grad mottar sosialhjelp og i mindre grad opplever lengre perioder uten lønnet arbeid.

Artikkel 4 ser nærmere på samspillet mellom risiko og effekter av problematiske faktorer og hendelser med et særlig fokus på betydningen av samspillet mellom mental helse, arbeidsledighet og økonomiske problemer. Økonomiske problemer knytter direkte til dårlig mestring av arbeidsledighet. Artikkelen viser at det er åpenbare forskjeller med hensyn til økonomiske problemer for nordmenn som nærmer seg 40. Disse ulikhetene er ikke tilfeldig fordelt. De som har inntekt fra andre kilder enn egen lønn eller familie, opplever betydelig høyere nivåer av økonomisk deprivasjon. Artikkelen tyder på at en tidlig seleksjon inn i individuelle risikomønstre fører til større sannsynlighet for økonomiske problemer som voksen. Risikofaktorer i ungdomstiden fører til permanente ulikheter etter hvert som individer forflytter seg gjennom livsløpet. Vi ser i denne artikkelen at problemer i overgangen fra skole til arbeid øker risikoen for å havne i løp med svak tilknytning til arbeidsmarkedet, dårlig råd og en dårligere mental helse. Disse faktorene forsterkes i samspill over tid på den måten at mentale helseproblemer forsterkes av dårlig råd, henger sammen med en svak arbeidsmarkedstilknytning og svekker videre muligheter i arbeidsmarkedet.

Avhandlingens artikler omfavner altså en rekke faktorer og forklaringsmodeller i bestrebelsene på å forstå risiko for sosialhjelpsmottak i ulike faser av livsløpet og i å forstå effekter

av slikt mottak på individers senere muligheter, mestring og tilpasning til arbeidsliv, familieliv og trygdesystem. Mange av de faktorene tidligere forskning og teori har pekt på som sentrale er satt i sammenheng over store deler av livsløpene til individer i den norske velferdsstaten. Likevel er forklaringskraften i de fleste modellene i avhandlingens ulike artikler relativt lav, også i de mest omfattende og utbygde modellene. Dette er ikke overraskende eller uvanlig i samfunnsvitenskapelig forskning. Det behøver heller ikke å bety at samfunnsvitenskapene kommer til kort i utvikling og forståelse av risikofaktorer eller effekter knyttet til sosialhjelp og sosialhjelpsmottak. Den relativt lave forklaringskraften i modellene må ses i sammenheng med den kompleksitet den enkeltes liv utgjør i samspill med andre mennesker, med normer og verdier, med arbeidsmarked, familieliv og trygdesystem gjennom livets ulike faser.

Kapittel 9. Implikasjoner

Avslutningsvis vil jeg her skissere noen konkrete implikasjoner av funn og lærdom som har framkommet i løpet av arbeidet med de enkelte artiklene og den helhetlige sammenhengen av disse i innbindingsteksten. Jeg vil først kort nevne noen teoretiske implikasjoner. Med dette menes den lærdom avhandlingen kan bidra med når det gjelder sosiologisk teori og handlingsteorien presentert i innledningsteksten. Avhandlingens tema og empiriske grunnlag er knyttet til spesifikke problemstillinger i den norske velferdsstaten og bør kunne gi innspill til videre politikktutforming på feltet. Jeg skisserer derfor også kort en del politiske implikasjoner av noen funn i denne avhandlingen. Avslutningsvis peker jeg på en del ubesvarte spørsmål og antyder en vei å gå for videre forskning.

Teoretiske implikasjoner

I denne avhandlingen har jeg sett på individer i den norske velferdsstaten generelt og i møte med sosialhjelpssystemet spesielt. Hovedpersonene i historien er individer i utkanten av det etablerte arbeidsmarkedet, individer som kjemper for å overleve økonomisk og sosialt innenfor en kultur og et system som forutsetter og i en viss forstand dyrker lønnsarbeidet. Jeg har sett på hva som skjer i møtet mellom individet og ulike deler av den norske velferdsstaten med særlig fokus på arbeidsmarkedet og trygdesystemet - og effektene av disse møtene på individet. På denne måten kan historien som fortelles lære oss noe om både individet og de systemene og strukturene som omgir det.

Avhandlingen viser at vi i sosiologisk forskning om sosialhjelp og sosialhjelpsmottak kan tjene på å ta utgangspunkt i individet. Sosialhjelpen har individet eller individuelle hushold som målgruppe. Det er videre helt sentralt for å forstå individets posisjon, handling og livsløp og også forsøke å forstå de begrensningene og mulighetene som ligger i strukturene i velferdsstaten og organiseringen av sosialhjelpssystemet. Vi må ta

hensyn til omliggende strukturer som trygdesystemet og kulturelle normer og hvordan disse strukturerer livsløpet. Vi må også anerkjenne ulik fordeling av ressurser hos individer og de ressursene han eller hun har tilgang til utover seg selv. Vi må også forsøke å forstå hvordan dette sammen er med på å forme individenes ønsker, behov og handlinger. I tillegg må vi sette dette inn i den spesifikke konteksten og strukturerende mekanismene som ligger i utformingen av selve sosialhjelpssystemet og dets relasjon til arbeidsmarked, familie og velferdssystem forøvrig.

Politiske implikasjoner

Artiklene inneholder forsøk på å skissere de politiske implikasjonene av funn og konklusjoner som gis i de ulike artiklene. Her vil jeg kort ta opp noen tråder og knytte dem sammen på tvers av artiklene.

Lorentzen konkluderer i sin avhandling om sosialhjelpsdynamikk (2006) at den norske økonomiske sosialhjelpen i det store og hele virker etter hensikten. Dette baserer han blant annet på funn som viser at de aller fleste sosialhjelpsløp er av kort varighet, noe som nettopp er hensikten; sosialhjelpen virker som et kortvarig økonomisk pusterom. Han finner heller ikke negativ varighetsavhengighet i forbindelse med sosialhjelpen.

I artiklene som presenteres i denne avhandlingen finner vi også få tegn på det at sosialhjelp virker mot sin hensikt. Det er blant annet konkludert med at individers arbeidsmotivasjon er en relativt stabil størrelse, upåvirket av økonomiske overføringer fra stat eller kommune (artikkel 3). Dette vil si at sosialpolitikken bekymring for uheldige insentiveffekter i ordningene kan være noe overdrevet. Det er likevel noen funn som tyder på problematiske aspekter ved sosialhjelpen og sosialhjelpens utforming. I den første artikkelen finner vi blant annet at individer som tidlig i karriereløpet mottar sosialhjelp, har en jevnt over dårligere arbeidsmarkedsintegrering og også en relativt sett dårligere arbeidssituasjon i voksen alder (artikkel 1). Dette forklares i hovedsak med teorier om et segmentert arbeidsmarked, og knyttes ikke nødvendigvis til sosialhjelpen som ordning. Det kan likevel være slik at de unge arbeidsledige som tidlig kom i kontakt med sosialhjelpssystemet ikke fikk tilgang på arbeidskontorets arsenal av arbeidsmarkedsrelaterte virkemidler siden sosialkontoret og arbeidskontoret var atskilte tiltak. Dette har endret seg og unge i dag som mottar sosialhjelp følges

tettere opp via samordningen i NAV⁸. Funn presentert i denne avhandlingen tyder på at dette er en riktig retning å gå.

Det er et uttalt mål i norsk velferdspolitikkk å motvirke at fattigdom og økonomisk deprivasjon går i arv mellom generasjoner (St. prp. Nr. 1 (2006-2007)). Det finnes mye forskning som viser sammenheng mellom utdanningsnivået til foreldre og utdanningsnivået til deres barn (Hansen and Mastekaasa, 2003). Det er også påvist sterke sammenhenger mellom utdanningsnivå og suksess på arbeidsmarkedet (Mastekaasa, 2002), deriblant risiko for mottak av sosialhjelp (Nordli Hansen, 2005; deVibe, 2006).

Det finnes også en del undersøkelser som viser sammenhenger mellom foreldres mottak av offentlige overføringer, som for eksempel trygd og sosialhjelp, og sannsynligheten for at deres barn skal bli mottakere av slik støtte. En god del av den internasjonale litteraturen som har påvist slik sammenheng, viser seg å være lite relevant for norske forhold i det at undersøkelsene og analysene er foretatt i kontekster som er relativt fjernt fra den norske, med velferdssystemer som ligner lite på den norske modellen. Slik internasjonal forskning har særlig vært fokusert på betydningen av nabolag eller gettoer (Wilson, 1997; Mead, 1986)). Både svensk (Stenberg, 2000) og norsk (Raaum et al., 2006) forskning har funnet lignende effekter, men i langt mindre grad. Her ser det ut til å være andre mekanismer som virker inn. Mekanismer og forklaringer som er lansert i forbindelse med overføring av risiko for trygdeoverføringer mellom generasjoner, dreier rundt overføring av verdier og normer knyttet til mottak av trygdeoverføringer (Brooks-Gunn et al., 1997; Page, 2004), en overføring av kunnskap om hvordan for eksempel sosialhjelpssystemet fungerer (Levesque and White, 2001), at foreldrenes løse tilknytning til arbeidsmarkedet reduserer barnas uformelle tilgang til arbeidsmarkedet, eller det at individer som vokser opp i familier som er avhengig av overføringer fra det offentlige, i mindre grad har tilgang til økonomisk støtte til utdanning og etablering. En norsk studie fra 2008 undersøker en del av disse problemstillingene og finner at sosialhjelp i Norge går i arv (Lorentzen and Nielsen, 2008). Dette gjelder også når det kontrolleres for andre faktorer som korrelerer med sosialhjelpsmottak. Forfatterne antyder at overføring av normer og verdier knyttet til sosialhjelpsmottak og god kjennskap og lavere opplevelse av stigmatisering knyttet til slikt mottak kan være forklaringer. Sammen med resultatene fra avhandlingens artikler, understreker disse funnene betydningen av et velfungerende helhetlig offentlig støttesystem. Dette systemet må kunne kompensere der

---

⁸ Også ungdomsgarantien og andre tiltak rettet mot unge arbeidsledige uten rettigheter i folketrygden.

familien av en eller annen grunn ikke har ressurser til å bistå. Særlig i perioden der unge skal etablere seg i arbeidsmarkedet, er det viktig at de møter et helhetlig system og et godt samspill mellom skole og arbeidsliv.

Vi har også sett at sosialhjelpsordningen kan være med å bryte ned individers tillit til samfunnet. Dette er til en viss grad i tråd med elementer av avhengighetsteoriene. Sosial tillit betraktes som et grunnlag for gode mellommenneskelige relasjoner. På et samfunnmessig nivå gavner den sosiale tilliten institusjonell virksomhet. Det bør undersøkes nærmere hvorvidt en kan gjøre noe med de skjønsmessige vurderingene av tildelingen av sosialhjelp og de påfølgende kontrollmekanismene i systemet. Personer som møtes med mistenksomhet og mistillit fra system og samfunn kan godt utvikle mistillit til system og samfunn selv (artikkel 2). Undersøkelser viser også at møtet mellom sosialhjelpsmottakere og saksbehandlere er preget av mistillit på grunn av føringer i lovgivningen (Rugkåsa, 2008). De motstridende kravene fra idealet om arbeidslinja og kravene i sosialtjenesteloven bør gjennomgås og diskuteres med tanke på en klargjøring av profesjonsutøvelsen i førstelinjen.

Tidligere forskning har vist at både arbeidsledighet og økonomiske problemer kan føre til dårligere helsetilstander, både med hensyn til psykisk helse og fysisk helsesituasjon. Intervjuer med langtidsledige tyder særlig på at en uoversiktlig og uforutsigbar økonomisk situasjon virker negativt i så henseende. En slik uoversiktlig og uforutsigbar økonomisk situasjon vil også gjøre det vanskelig å planlegge framover med tanke på framtidig arbeidsmarkedsdeltakelse og familieetablering, sentrale elementer i typiske norske livsløp. Også dette finner støtte i artiklene som inngår i denne avhandlingen. I artikkel 4 identifiseres det tydelige korrelasjoner mellom arbeidsledighet, økonomiske problemer og problemer med hensyn til mental helse. Vi ser også her at dette ser ut til å være selvforsterkende prosesser for individer over livsløpet som er med å forklare hvordan ulikhet i oppvekst og ungdomstid forplanter seg fram til voksen alder. En reduksjon av økonomiske problemer knyttet til perioder utenfor arbeidsmarkedet kan ha positive effekter, både med hensyn til helse og med tanke på senere muligheter på arbeidsmarkedet. Funn fra denne artikkelen tyder på at det norske arbeidsmarkedet kan synes mindre inkluderende enn vi kunne ønske. Vi har blant annet sett tegn som tyder på dårligere arbeidsmarkedsintegrering ved dårlig mental helse. En utforming av velferdssystemet bør ta hensyn til slike funn. Vi bør utforme ordningene slik at vi både bygger opp om arbeidslinjetankegangen samtidig som vi ivaretar de enkelte borgeres behov for forutsigbarhet og verdighet i livssituasjonen. Det bør også gjøres en innsats over-

for arbeidsgivere slik at personer som i perioder ikke kan yte fullt i en jobb gis mulighet for deltakelse. Det finnes mange måter å gjøre dette på. En mulighet er å gi rom for andre arbeidsoppgaver eller redusert arbeidstid i vanskelige perioder. Dette kan kombineres med kompensasjon til arbeidsgiver fra det offentlige, for eksempel i form av tidsubestemt lønns-tilskudd.

I avhandlingens artikler har jeg heller ikke funnet tydelige tegn på problemer i samspillet mellom ulike trygdeordninger gjennom artiklene i avhandlingen, eller i hvert fall ingen økt sannsynlighet for senere arbeidsuførhet på grunnlag av sosialhjelpsmottak alene.

Det er altså ikke nødvendigvis ordningene det er noe galt med når vi ser at grupper av individer i den norske velferdsstaten sliter økonomisk i ulike deler av livsløpet. Dette betyr likevel ikke at ordningene ikke kan ha betydelig rom for forbedringer. Det hjelper for eksempel lite å stille tøffere krav til de som er i vanskelige situasjoner når det ikke er passende jobber å gå til. Vi har i denne avhandlingen sett at både skjønnsmessige vurderinger og behovstesting knyttet til sosialhjelpen kan være problematisk. For enkelte grupper av mottakere, kanskje særlig de unge, kan det være en løsning å utvikle ordningene i en rettighetsbasert retning. Dette kan føre til en bedre sosial integrasjon og en redusert redsel for stigmatisering, noe som igjen kan føre til at grupper som kan ha nytte av økonomisk støtte i en kort periode, utnytter denne muligheten bedre. Vi også sett at økonomiske problemer virker inn på grad av deltakelse, både sosialt og i arbeidsmarkedet. Hvis vi ser dette sammen med de manglende sammenhengene mellom økonomiske overføringer og svekket arbeidsmotivasjon, er det lite som tyder på at relativt sjenerøse utbetalinger har en negativ betydning, det er snarere tvert om. En nedjustering av kravet om å fullt ut å utnytte tilgjengelige kilder før tilkjennelse av sosialhjelp, kan også forhindre at folk bruker opp alle tilgjengelige ressurser slik at personene vil ha lavere sannsynlighet for senere å havne i en situasjon med direkte økonomisk nød ved neste korsvei.

En tettere kobling mellom særlig unge sosialhjelpsmottakere og de arbeidsrettede virkemidlene som er tilgjengelige innenfor NAV-systemet virker som en god vei å gå med utgangspunkt i funn i denne avhandlingen. I en slik prosess vil det likevel være viktig for de som allerede er innenfor NAV-systemet at grensene mellom sosialhjelp og for eksempel arbeidsledighetsstrygd ikke viskes fullstendig ut. Det er identifisert slike tendenser blant annet i Storbritannia, blant annet når en ny arbeidssøkerstønad erstattet to tidligere ordninger med arbeidsledighetsstrygd og en sosialstøtte (Saraceno, 2002a). I følge internasjonale kom-

parative studier var resultatet en utvisking av grensene mellom to grupper av mottakere noe som førte til at alle ble underlagt en sterkere kontroll og overvåking. Det ble koblet sterkere krav til aktivitet hos gruppene av unge som tidligere ville ha mottatt arbeidssøkerstønning i en "workfare" tradisjon. Dette går langt utover kravet om at ledige plikter å godta kvalifiserte jobbtillbud (Saraceno 2005:237).

Overgangen fra skole til arbeid kan se forskjellig ut for kvinner og menn, og det kan også den videre karrieren. I tildeling og utmåling av sosialhjelp må altså også kjønnsdimensjonen tas hensyn til, sammen med forsørgerbyrden. Resultatene i denne avhandlingen kan tyde på at en del av velferdsordningene ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til dette. En grundigere gjennomgang av særlig unge enslige mødres situasjon i velferdssystem og arbeidsmarked bør ligge til grunn for videre policy-utforming på området.

Videre forskning

Flere tiår med forskning har lært oss mye om sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere i Norge, men en rekke spørsmål står fortsatt ubesvart. Studier av den longitudinelle undersøkelsen Arbeid, Livsstil og Helse har vist oss noe av verdien av koblingen mellom registerbaserte data og surveydata. Det lange tidsspennet har også vært fruktbart med hensyn til å inkorporere lærdom fra dynamiske sosialhjelpsstudier i et livsløpsperspektiv. Videre forskning bør også ta opp i seg det dynamiske livsløpsperspektivet for å forsøke å videre avdekke risikofaser, hvordan individer reagerer på mottak av offentlige overføringer, hvordan de forholder seg til innebygde økonomiske insentiver og hvordan vi best kan utforme velferdsstaten. Selv om vi per i dag har relativt gode kilder til data for å gjøre videre undersøkelser på sosialhjelp og sosialhjelpsmottak, bør framtidig forskning også sikte mot en forståelse av velferdsstatens ordningers effektivitet og funksjon. For å få til dette, må vi kunne sammenligne ulike kohorter over tid. Kohorter som møter ulike deler av velferdsstaten, markedet, familiekonstellasjoner og normer til ulike tider med ulike utforminger av ordningene i velferdsstaten. I tillegg bør det undersøkes om det er mulig å gjøre komparative undersøkelser på datasett av lignende beskaffenhet i andre land med ulike velferdsstatsordninger.

Vi bør også i større grad satse på kvalitative studier som går dypere inn i det direkte samspillet mellom søker/ mottakere av sosialhjelp og andre offentlige overføringer og velferdssystemet. Dette er særlig relevant for å forstå dynamikken i og betydningen av den behovs-

testingen og skjønnsutøvelsen som foregår i de enkelte tilfellene og hvordan denne prosessen oppleves både for mottakere og hjelpesystem.

I denne avhandlingen har vi sett hvordan helse, både fysisk og psykisk, er tett sammenvevd med risiko for økonomisk uføre og sosialhjelpsmottak. Framtidig sosiologisk forskning må i større grad være mer tverrfaglig. Med dette mener jeg å ta i bruk kunnskap om og fra andre fagdisipliner, uten å gi slipp på sosiologiens forståelse av sammenhengen mellom individ, institusjon og struktur. Sosiologien har lært av både økonomien, statsvitenskapen og psykologien. I tillegg bør vi i større grad søke å inkorporere kunnskap og metodikk utviklet innenfor en samfunnsmedisinsk fagtradisjon, og koble de rike datakildene fra helseundersøkelser og medisinsk forskning inn i forskning knyttet til personer i marginale posisjoner i velferdsstat og arbeidsmarked.

Det vil alltid være en del spørsmål som ikke blir belyst. I denne avhandlingen har jeg blant annet ikke hatt mulighet for å se på effektiviteten i det norske sosialhjelpssystemet eller den relative betydningen av marked, velferdssystem og familie i relasjon til sosialhjelpen. For å kunne gjøre dette, kreves enten sammenlignbare data fra andre typer systemer eller inngående analyser av reform og historiske endringer i systemet. Flere undersøkelser og studier tar en slik tilnærming (Gough, 2001; Kazepov, 1999; Saraceno, 2002b). Jeg har heller ikke sett på treffsikkerheten i det norske sosialhjelpssystemet (som for eksempel (Hatland and Pedersen, 2006)) eller hvorvidt sosialhjelpen i seg selv virker som et springbrett ut av fattigdom og økonomiske problemer eller en fattigdomsfelle, selv om jeg berører sentrale elementer for disse problemstillingene. Jeg har heller ikke i detalj hatt mulighet til å undersøke de individuelle og institusjonelle mekanismene som virker i samspillet mellom aktør, grupper av aktører, system og policy. Dette får stå som utfordringer til framtidig forskning på sosialhjelp og sosialhjelpsmottakere.

Referanser

- Akselsen, A., Bøe, K. I. and Sivertstøl, Ø. (2006a) *FD - trygd : dokumentasjonsrapport : arbeidsøkere 1.1.1992-30.4.2001*, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Akselsen, A., Lien, S. and Sivertstøl, Ø. (2006b) *FD - trygd. Variabelliste*, Statistisk sentralbyrå - Statistics Norway, Oslo.
- Beck, U. (1992) *Risk society : towards a new modernity*, Sage, London.
- Becker, H. (2004) *Careers*, In *Seminar lecture* Institutt for samfunnsforskning, Oslo.
- Behrendt, K. (2000) Do means tested benefits alleviate poverty? Evidence on Germany, Sweden and the UK from the Luxemburg income study, *Journal of European Social Policy*, **10**.
- Behrendt, C. (2002) *At the margins of the welfare state : social assistance and the alleviation of poverty in Germany, Sweden and the United Kingdom*, Ashgate, Aldershot.
- Braddon-Mitchell, D. and Jackson, F. (1996) *The philosophy of mind and cognition*, Blackwell, Oxford.
- Bradshaw, J. and Terum, L. I. (1997) How Nordic is the Nordic Model?, *Scandinavian Journal of Social Welfare*, **6**.
- Brooks-Gunn, J., Duncan, G. J. and Mariata, N. (1997) Poor Families, Poor Outcomes: The Well-Being of Children, In *Consequences of growing up poor* (Eds, Duncan, G. J. and Brooks-Gunn, J.) Russel Sage Foundation, New York.
- Buchmann, M. (1989) *The Script of Life in Modern Society. Entry into Adulthood in a Changing World*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Bøe, K. I., Sivertstøl, Ø. and Johansen, J. (2001) *FD-trygd : dokumentasjonsrapport : attføringspenger, 1992-1998*, Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk/Seksjon for levekårsstatistikk, Oslo.
- Dagbladet (9. November 2005) Jeg vil være nådeløs mot dem som nekter å skrive under på en velferdskontrakt., In *Dagbladet* Oslo.
- Dahl, E. and Lorentzen, T. (2003a) Dynamics of social assistance: the Norwegian experience in comparative perspective, *International Journal of Social Welfare*, **12**, 289-301.
- Dahl, E. and Lorentzen, T. (2003b) Explaining exit to work among social assistance recipients in Norway: Heterogeneity or dependency?, *European Sociological Review*, **19**, 519-536.
- Dahl, E. and Lorentzen, T. (2005) What works for whom? An analysis of active labour market programmes in Norway, *International Journal of Social Welfare*, **14**, 86-98.
- Deacon, A. and Bradshaw, J. (1983) *Reserved for the Poor. The Means Test in British Social Policy*, Oxford: Basil Blackwell/ Martin Robertson, Oxford.
- Dean, H. and Taylor-Gooby, P. (1992) *Dependency Culture.*, Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead.
- Derakhshanfar, S. and Lien, S. (2007) *FD-Trygd : dokumentasjonsrapport : økonomisk sosialhjelp 1992-2005 Sobeila Derakhshanfar og Sandra Lien elektronisk ressurs*, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- deVibe, U. D. (2006) Sosialhjelp - ujevn fordeling av sosial trygghet? : en analyse av sosial bakgrunn og sosialhjelpsavhengighet In *Institutt for Sosiologi og Samfunnsgeografi*, Vol. Master Universitetet i Oslo, Oslo.
- Duncan, G. J. and Voges, W. (1993) *Do generous social assistance programs lead to dependence?* , Centre for Social Policy Research, Bremen University, Bremen.

- Eardley, T., Bradshaw, J., Ditch, J., Gough, I. and Whiteford, P. (1995) Social Assistance in OECD Countries: Synthesis Report, Vol. Research Report No. 46 Department of Social Security, London.
- Elder Jr., G. H., Johnsen, M. K. and Crosnoe, R. (2006) The emergence and development of Life Course Theory, In *Handbook of the Life Course*(Eds, Mortimer, J. T. and Shanahan, M. J.) Springer.
- Elster, J. (1989) *Nuts and bolts for the social sciences*, Cambridge University Press.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The three worlds of welfare capitalism*, Polity Press, Cambridge.
- Esping-Andersen, G. (1999) *Social foundations of postindustrial economies*, Oxford University Press, Oxford.
- Esping-Andersen, G., Myles, J., Gallie, D. and Hemerijck, A. (2002) *Why we need a new welfare state*, Oxford University Press, Oxford.
- Fevang, E., Røed, K., Westlie, L. and Zhang, T. (2004) Veier inn i, rundt i, og ut av det norske trygde- og sosialhjelpssystemet, Frisch, Oslo.
- Fløtten, T. (2006) *Poverty and social exclusion - two sides of the same coin : a comparative study of Norway and Estonia*, Department of Sociology and Human Geography, Faculty of Social Sciences, University of Oslo. Unipub : Fafo, [Oslo].
- Fløtten, T., Dahl, E. and Grønningsæter, A. (2001) Den norske fattigdommen: Hvordan arter den seg, hvor lenge varer den og hva kan vi gjøre med den?, Forskningsstiftelsen Fafo, Oslo.
- Fridberg, T. (1993) Long-Term Social Assistance Recipients in Denmark, Finland, Norway, and Sweden, In *On Social Assistance in the Nordic Capitals*(Ed, Fridberg, T.) SFI, Copenhagen, pp. 17 - 35.
- Garcia, M. and Kazepov, Y. (2002) Why some people are more likely to be on social assistance than others, In *Social assistance dynamics in Europe. National and local poverty regimes*.(Ed, Saraceno, C.) Policy Press, Bristol.
- Giddens, A. (1991) *Modernity and self-identity : self and society in the late modern age*, Polity Press, Cambridge.
- Gough, I. (2001) Social assistance regimes: a cluster analysis, *Journal of European Social Policy*, **11**.
- Gough, I., Bradshaw, J., Ditch, J., Eardley, T. and Whiteford, T. (1997) Social assistance in OECD countries. , *Journal of European Social Policy*, **7**, 17-43.
- Hacking, I. (1983) *Representing and intervening. Introductory topics in the philosophy of natural science*, Cambridge University Press.
- Hacking, I. (1999) *The social construction of what?*, Harvard University Press.
- Halvorsen, K. (1996) Utsatt posisjon i arbeidsmarkedet - en hovedvei til bidragsavhengighet, In *Mestring av Marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient*(Ed, Halvorsen, K.) Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Halvorsen, K. (2000) Hovedtrekk i utviklingen på arbeidsmarkedet i Norge 1980 - 2000., HiO, Oslo.
- Halvorsen, K. (2003) Solidarity and legitimacy of the Welfare State, In *Unemployment and Citizenship, Marginalisation and Integration in the Nordic Countries*(Eds, Goul Andersen, J., Ervasti, H. and Halvorsen, K.).
- Hammer, T. (1991) Risk factors related to use of alcohol and cannabis in the general population: A longitudinal study of the influence of employment, unemployment and mental health., In *Department of Behavioural Science in Medicine* University of Oslo, Oslo.
- Hammer, T. (2001) Arbeidsledige sosialklienter i de nordiske land. En komparativ undersøkelse av unge, *Tidsskrift for Velferdsforskning*, **4**, 120 - 134.
- Hammer, T. and Hyggen, C. (2006) Stengte dører? Unge sosialklienters arbeidstilpasning i voksen alder, In *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*(Eds, Hammer, T. and Øverbye, E.) Gyldendal Akademisk, Oslo, pp. 32 - 50.
- Hansen, M. N. and Mastekaasa, A. (2003) Utdanning, ulikhet og forandring, In *Det norske samfunn*(Eds, Frønes, I. and Kjølørød, L.) Universitetsforlaget, Oslo.

- Hatland, A. and Pedersen, A. W. (2006) Er sosialhjelpen et effektivt virkemiddel i fattigdomsbekjempelsen?, *Tidsskrift for Velferdsforskning*, **9**.
- Hedström, P. (2005) *Dissecting the social : on the principles of analytical sociology*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hestnes, J. (2000) Tiltaksarbeid i sosialtjenesten: sluttevaluering av "Prosjekt langtidsmottakere av sosialhjelp" i Bergen. , Bergen kommune, byrådsavdelingen for helse og sosial, Bergen.
- Holmøy, A. and Wedde, E. (2004) *Undersøkelse om arbeid, livsstil og helse, 2003 : dokumentasjonsrapport*, Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk/Seksjon for intervjuundersøkelser, Oslo.
- Hove, O. (1993) Who are the poorest?, In *On Social Assistance in the Nordic Capitals*(Ed, Fridberg, T.) SFI, Copenhagen, pp. 167 - 182.
- Hove, O. (2005) Kunnskapsstatus for komparativ sosialhjelpsforskning, In *HiO rapport*, Vol. 27 Høgskolen i Oslo, Avdeling for økonomi-, kommunal- og sosialfag, Oslo.
- Husabø, G. and Nervik, J. A. (2006) Kampen mot fattigdommen: Forsking om tiltak for sosialhjelpsmottakere, NTNU Samfunnsforskning, Trondheim.
- Hyggen, C. (2006) Risks and resources: Social capital among social assistance recipients in Norway, *Social Policy & Administration*, **40**, 493-508.
- Hyggen, C. (2008) Change and stability in work commitment. From adolescence to adulthood., *Journal of Social Policy, Cambridge university press.*, **37**, 103 - 123.
- Hyggen, C. (2009) Unge uføre - livsløp og risiko, *Tidsskrift for Velferdsforskning*, **2**.
- Kasprzyk, D. (1989) *Panel surveys*, Wiley, New York.
- Kazepov, Y. (1999) At the edge of longitudinal analysis. Welfare institutions and social assistance dynamics, *Quality & Quantity*, **33**, 305 - 322.
- Leisering, L. and Leibfried, S. (1999) *Time and Poverty in Western Welfare States*, Cambridge University Press, New York.
- Levesque, M. and White, D. (2001) Social capital, human capital and exit of beneficiaries from long-term social assistance, *Canadian Journal of Sociology-Cahiers Canadiens De Sociologie*, **26**, 167-192.
- Lorentzen, T. (2006a) Income dynamics in Norwegian families on social assistance: a panel data study of a social assistance cohort, *European Journal of Social Security*, **8**, 279-298.
- Lorentzen, T. (2006b) *Social assistance dynamics in Norway*, Fafo, Oslo.
- Lorentzen, T. (2007a) Kunnskapsstatus for sosialhjelpsforskningen, Fami, Oslo.
- Lorentzen, T. (2007b) *Kunnskapsstatus for sosialhjelpsforskningen*, Fafo, Oslo.
- Lorentzen, T. and Nielsen, R. A. (2008) *Går fattigdom i arv? : Langtidseffekter av å vokse opp i familier som mottar sosialhjelp / elektronisk ressurs*, Fafo, Oslo.
- Lunder, T. E. (2008) Kartlegging og analyse av kommunale sosialhjelpssatser, In *TF-notat*, Vol. 5 Telemarksforskning, Bø, Bø.
- Lødemel, I. (1989) The Quest for Institutional Welfare and the Problem of the residuum. , In *London School of Economics and Political Science*, Vol. PhD LSE, London.
- Lødemel, I. (1997) *The welfare paradox : income maintenance and personal social services in Norway and Britain, 1946-1966*, Scandinavian University Press, Oslo.
- Lødemel, I. (Ed.) (2002) *Workfare in Six European Nations. Findings from evaluations and recommendations for future development*, Fafo, Oslo.
- Lødemel, I. and Johannesen, A. (Eds.) (2005) *Tiltaksforsøket: mot en inkluderende arbeidslinje?* , Gruppe for inkluderende velferd, HiO, Oslo.
- Lødemel, I. and Stafford, B. (2002) Social integration through obligation to work: Current European "workfare" initiatives and future directions.
- Lødemel, I. and Trickey, H. (2001) *An Offer you can't refuse. Workfare in international perspective*, The Policy Press, Bristol
- Mastekaasa, A. (2002) Høyere utdanning: Rekruttering, karakterer og yrkeskarriere, *Utdanning, arbeidsliv og samfunn*.
- Mead, L. M. (1986) *Beyond entitlement : the social obligations of citizenship*, Free Press, New York.

- Mjøset, L. (2001) Theory: Conceptions in the Social Sciences, In *The international Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*(Eds, Smelser, N. J. and Bates, P. B.) Elsevier Science Ltd., pp. 15641 - 15647.
- Murray, C. (1984) *Losing ground. American Social policy 1950 - 1980*, Perseus, New York.
- Murray, C. (1990a) The British Underclass, *Public Interest*, 4-28.
- Murray, C. (1990b) Underclass, In *Sunday Times Magazine* London.
- Murray, C. (1994) Underclass: The deepening crisis, In *Sunday Times* London.
- Mørk, E. (1989) Sluttrapport: Undersøkelse om arbeid, livsstil og helse - 1987 og 1989, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.
- Mørk, E. (1993) Arbeid, livsstil og helse 1993, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.
- Naper, S. O. (2007) *Dødelighet blant sosialhjelpsmottakere*, Høgskolen i Oslo, Avdeling for samfunnsfag ; Gruppe for Inkluderende velferd (GIV), Oslo.
- Nervik, J. A. (1988) *Norske sosialhjelpsstudier : en kommentert bibliografisk oversikt*.
- Nervik, J. A. (1997) Offentlig politikk og klientløpebaner, Vol. Phd Universitetet i Oslo, Oslo.
- Nordberg, M. and Westlie, L. (2004) Samtidig bruk av Trygdeetaten, Arbeidsmarkedsetaten og Sosialtjenesten, In *Arbeidsnotat*, Vol. 1 Frischsenteret Oslo.
- Nordli Hansen, M. (2005) Behov for sosialhjelp og uføretrygd: individuell ulykke eller sosial arv?, *Søkelys på arbeidsmarkedet*, **22**, 149 - 156.
- Norge (2008) *Lov av 13. desember 1991 nr. 81 om sosialtjenesteloven m.v. med endringer, sist ved lover av 17. juni 2005 nr. 90 (i kraft 1. januar 2008) og av 26. oktober 2007 nr. 97 samt forskrifter*, Cappelen akademisk forl. ; Lovdata, Oslo.
- OECD (1994) *The OECD jobs study : evidence and explanations*, OECD, Paris.
- Osmunddalen, Å. (1999) Kommunal variasjon i sosialhjelpsnivå, inntektsnivå blant sosialhjelpsmottakere og langtidsbruk av sosialhjelp, Vol. 34 SSB, Oslo, pp. S. 5-30.
- Page, M. E. (2004) New evidence on the intergenerational correlation in welfare participation, In *Generational income mobility in North America and Europe*(Ed, Corak, M.) Cambridge University Press, Cambridge.
- Paugam, S. (1993) *La société française et ses pauvres. L'expérience de revenu minimum d'insertion*, PUF, Paris.
- Pedersen, J. T. (1992) Vanntette skott eller åpne dører: Enhetsforvaltning av sosialhjelp, trygd og arbeidsmarkedstiltak under frikommunetiltaket i Grimstad. , Universitetet i Oslo, Oslo.
- Pedersen, J. T. (1993) Arbeid eller tvangsarbeid: Resultater av arbeidsmarkedssatsingen for unge sosialklienter og rusmisbrukere., Universitetsforlaget, Oslo.
- Pettersen, P. A., Sæbø, G. and Terum, L. I. (1994) Oppfatninger om sosialhjelpen, *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, **35**, 50 - 74.
- Rank, M. R. and Hirschl, T. A. (2001) The occurrence of poverty across the Life Cycle: Evidence from the PSID, *Journal of Policy Analysis and Management*, **20**, 735-755.
- Ravneberg, M. (2004) Økonomiske insentiv i arbeidslinjen, virker det? Evaluering av forsøksordning med kvalifiseringsstønad i "Prosjekt Amalie" i Åsane., Rokkan, Bergen.
- Ringen, S. (1987) Distributional Effects of Marginal Changes in Welfare Policies, *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, **28**, 427-443.
- Roosevelt, F. D. (1938) *The Public Papers and Adresses of Franklin D. Roosevelt*, Random House, New York.
- Rugkåsa, M. (2008) 30 centimeter tekstil. Klesdrakt og inkludering i arbeidslivet, In *Fattigdommens dynamikk. Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*.(Eds, Seim, S. and Harsløf, I.) Universitetsforlaget, Oslo.
- Rundskriv-A36 (2007) Statlige veiledende retningslinjer for utmåling av økonomisk stønad til livsopphold, In *A-36*(Ed, Inkluderingsdepartementet, A.-o.).
- Rundskriv-I34 (2001) Sosialtjenesteloven kapittel 5, In *I-34*(Ed, inkluderingsdepartementet, A.-o.).
- Raaum, O., Salvanes, K. G. and Sørensen, E. Ø. (2006) The neighbourhood is not what it used to be, *Economic Journal*, **116**, 278 - 300.

- Saraceno, C. (2002a) Deconstructing the myth of welfare dependence, In *Social assistance dynamics in Europe* (Ed, Saraceno, C.) The policy press, Bristol.
- Saraceno, C. (2002b) *Social assistance dynamics in Europe : national and local poverty regimes*, Policy Press, Bristol.
- Schafft, A., Frøyland, K. and Spjølkevik, Ø. (2005) Evaluering av tiltakssatsingen for sosialhjelpsmottakere: Delrapport 2, In *AFI Notat*, Vol. 1 Arbeidsforskningsinstituttet, Oslo.
- Skilbrei, B. (2000) Fra mottaker til deltaker - erfaringer og mestring som klient i "Prosjekt langtidsmottakere av sosialhjelp i Bergen". In *NF-rapport*, Vol. 13 Nordlandsforskning, Bodø.
- Skog, O. J. (1998) *Å forklare sosiale fenomener - en regresjonsbasert tilnærming*, ad Notam, Oslo.
- Smith, M. K. (1998) *Social Science - in question*, Sage, London.
- St.meld.nr.1 (1996 - 1997) Nasjonalbudsjett 1997, (Ed, Finansdepartementet).
- St.meld.nr.6 (2002 - 2003) Tiltaksplan mot fattigdom (Ed, Sosialdepartementet) Oslo.
- St.meld.nr.9 (2006 - 2007) Arbeid, velferd og inkludering, (Ed, velferdsdepartementet, A.-o.).
- St.meld.nr.39 (1991 - 1992) Attføringsmeldingen.
- St.meld.nr.50 (1975 - 1976) Naturressurser og økonomisk utvikling.
- St.meld.nr.50 (1998 - 1999) Utjæmningsmeldinga : om fordeling av inntekt og levekår i Norge, Sosial- og helsedepartementet, Oslo.
- Stenberg, S.-Å. (2000) Inheritance of Welfare Reciprocity: An intergenerational study of Social Assistance Reciprocity in Postwar Sweden, *Journal of Marriage and the family*, **62**, 228-239.
- Stjernø, S. (1985) *Den moderne fattigdommen*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Stjernø, S. (1995) *Mellom kirke og kapital. Tysk velferdspolitik - med sideblikk til britiske, svenske og norske*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Terum, L. I. (1983) *Sosialhjelpa : ein analyse av sosialhjelpsutgifter og sosialhjelpsmottakarar*, Oslo .,
- Terum, L. I. and Sosial- og helsedirektoratet (2003) *Portvakt i velferdsstaten : om skjønn og beslutninger i sosialt arbeid*, Kommuneforl., Oslo.
- Thomas, W. I. and Znaniecki, F. (1927) *The Polish peasant in Europe and America*, Knopf, New York.
- Townsend, P. (1979) *Poverty in the United Kingdom : a survey of household resources and standards of living / Peter Townsend.*, Harmondsworth : Penguin, 1979.
- van der Wel, K. (Ed.) (2006) *Funksjonsevne blant langtidsmottakere av Sosialhjelp*, Gruppe for inkluderende velferd (GIV) og Avdeling for sykepleierutdanning (SU), Oslo.
- van Oorschot, W. and Schell, J. (1991) Means-testing in Europe: a growing concern, In *The Sociology og Social Security* (Eds, Adler, M., Bell, C., Clasen, J. and Sinfield, A.) Edinburgh Univserity Press, Edinburgh.
- Vik-Mo, B. and Nervik, J. A. (1999) Arbeidsplikten i arbeidslinjen: Kommunenes iverksettning av vilkåret om arbeid for sosialhjelp., In *ISS rapport* Institutt for Sosiologi og Statsvitenskap, NTNU, Trondheim.
- Walker, R. and Shaw, A. (1998) Escaping from social assistance in Great Britain, In *The Dynamic of Modern Society: Poverty, Policy and Welfare* (Eds, Leisering, L., Leibfried, S. and Walker, R.) Policy Press, Bristol.
- Wedde, E. and Holmøy, A. (2003) Undersøkelse om arbeid, livsstil og helse, Statistisk Sentralbyrå, Oslo.
- Wiborg, Ø. N. and Nordli Hansen, M. (2009) Change over time in the intergenerational transmission of social disadvantage, *European sociological review*, **25**, 379-394.
- Wilson, W. J. (1987) *The truly disadvantaged. The inner city, the underclass and public policy*, Chicago university press, Chicago.
- Wilson, W. J. (1997) *When work disappears / the world of the new urban poor*, Alfred A. Knopf, New York.
- Ziehe, T. and Stubenrauch, H. (1983) *Ny ungdom og usædvanlige læreprosesser : kulturel frisættelse og subjektivitet*, Politisk revy, [København].

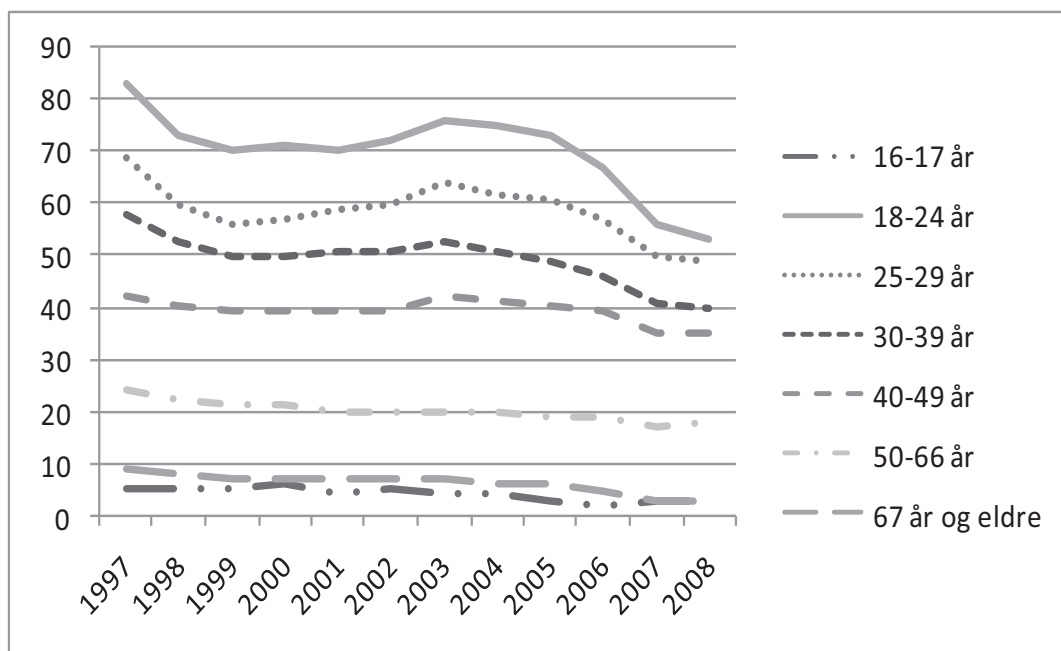
- Øverbye, E. and Hammer, T. (2006) Inkluderende arbeidsliv - Hva er det?, In *Inkluderende arbeidsliv. Tiltak og strategier*(Eds, Hammer, T. and Øverbye, E.) Gyldendal Akademiske, Oslo.
- Øverbye, E. and Sæbø, G. (1996) Økonomisk sårbarhet i et risikofyllt samfunn. Hvor mange sosialklienter er nyfattige?, In *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient.*(Ed, Halvorsen, K.) Cappelen Akademisk Forlag, Oslo, pp. 69 - 92.

Vedlegg 1 Stønadsmottakere med økonomisk sosialhjelp etter alder.

Vedlegg 1. Stønadsmottakere med økonomisk sosialhjelp etter alder. Mottakere per 1000 over 16 år. 1997 – 2008

Vedlegg 2. Spørreskjema

Arbeid, livsstil og helse

1 Hva har vært din hovedbeskjeftigelse de siste 7 dagene?

Hvis du var syk eller på ferie, kryss av for det du vanligvis gjør.

1	☐	Var i lønnet arbeid i minst 10 timer	→	Gå til A
2	☐	Var med på arbeidsmarkedstiltak (yrkesforberedende program, praksisplasser, ekstraordinær sysselsetting, arbeidsmarkeds kurs m.m. ....)	→	Gå til A
3	☐	Var i fødsels/pappapermisjon	→	Gå til A
4	☐	Var i utdanning	→	Gå til C
5	☐	Arbeidsledig	→	Gå til B
6	☐	Hjemmeværende	→	Gå til B
7	☐	Annet	→	Gå til B

A Besvares hvis du var i lønnet arbeid, fødsels-/pappapermisjon eller i arbeidsmarkedstiltak de siste 7 dagene.

Hvis du var i fødsels-/pappapermisjon, svarer du for hovedyrket du har permisjon fra.

2 Hva slags arbeid (stilling) hadde du i forrige uke?

• **I vanlig jobb:**

Yrke: _____ Stilling: _____

• **Arbeidsmarkedstiltak:**

Type tiltak: _____

2a Hvor lenge har du hatt dette arbeidet?

Antall år: _____

Antall måneder: _____

3 På hvilken måte fikk du jobben eller tiltaksplassen du har nå?

Sett bare ett kryss:

- 1 Svarte på annonse/annonserte selv
- 2 Ved direkte kontakt med arbeidsplassen
- 3 Gjennom arbeidskontoret
- 4 Fikk opplysninger på arbeidskontoret og tok selv kontakt med arbeidsstedet
- 5 Gjennom slekt
- 6 Gjennom kjente
- 7 På annen måte, hvilken? _____

Dersom du er på arbeidsmarkedstiltak → gå til spørsmål 18

4 Er dette arbeidet i samsvar med din utdanning?

Sett bare ett kryss:

- 1 Ja
- 2 Nei, arbeidet passer ikke til min utdanning, er utdannet for noe annet
- 3 Nei, jeg er overkvalifisert, har bedre utdanning enn jobben krever
- 4 Nei, jeg er underkvalifisert, har ikke god nok utdanning

5 Er du fast eller midlertidig ansatt i jobben du har nå?

Sett bare ett kryss:

- 1 Har fast stilling
- 2 Er midlertidig ansatt (vikar/engasjement e.l.)

6 Hva er din avtalte arbeidstid pr. uke? Regn ikke med overtid eller fravær på grunn av sykdom e.l.

Antall hele timer: _____ (ev. avrundet opp til hele time)

7 Hvordan er du fornøyd med følgende forhold ved arbeidet du nå har?

Sett ett kryss for hver linje:

	Meget fornøyd	Godt-fornøyd	Passe-fornøyd	Misfor-nøyd
	1	2	3	4
a. Lønnen	☐	☐	☐	☐
b. Selve arbeidet	☐	☐	☐	☐
c. Arbeidstiden	☐	☐	☐	☐
d. Kameratskapet/ forholdet til kollegaene	☐	☐	☐	☐
e. Arbeidsforholdene når det gjelder støy, trekk, dårlig luft o.l.	☐	☐	☐	☐
f. Arbeidsforholdene når det gjelder mas og tidsnød	☐	☐	☐	☐
g. Arbeidsforholdene når det gjelder frister som må overholdes	☐	☐	☐	☐
h. Din nærmeste sjef	☐	☐	☐	☐
i. Framtidsutsikter	☐	☐	☐	☐
j. Opplæringsmuligheter	☐	☐	☐	☐
k. Arbeidstempo	☐	☐	☐	☐
l. Muligheten for å bestemme/planlegge rekkefølgen av arbeidsoppgavene selv	☐	☐	☐	☐
m. Muligheten for småpauser i arbeidet utenom faste pauser	☐	☐	☐	☐
n. Variasjon i arbeidsoppgavene:	☐	☐	☐	☐

8 Ønsker du å fortsette i dette arbeidet?

- 1 Ja
- 2 Nei
- 3 Vet ikke

9 Er du fagorganisert?

- 1 Ja
- 2 Nei

10 Har du i din nåværende jobb deltatt på kurs eller etterutdanning organisert av arbeidsplassen?

Regn ikke med nødvendig opplæring for grunnleggende arbeidsoppgaver

- 1 Ja
- 2 Nei → gå til spørsmål 18

B Hvis du var i skole/utdanning de siste 7 dagene

11 Hva slags skole/utdanning holder du på med?

- 1 Videregående skole. Hvilken studieretning?
- 2 Høgskole. Hvilket studium?
- 3 Universitet. Hvilket studium?
- 4 Annen skole/utdanning. Hvilken? _____

12 Har du for tiden lønnet arbeid ved siden av utdanningen?

- 1 Ja, 1 - 9 timer i uken
- 2 Ja, 10 - 19 timer i uken
- 3 Ja, 20 timer eller mer
- 4 Nei → gå til spørsmål 18

C Hvis du svarte arbeidsledig, hjemmeværende eller «annet» de siste 7 dagene

13 På hvilken måte fikk du jobben eller tiltaksplassen du har nå?

Sett bare ett kryss:

- 1 Arbeidsledig, helt uten lønnet arbeid
- 2 Arbeidsledig, men i lønnet arbeid i 1 - 9 timer forrige uke
- 3 Var opptatt med husarbeid hjemme, passet barn, syke eller eldre
- 4 Arbeidet uten fast lønn på gårdsbruk, i butikk eller annen bedrift som tilhører familien
- 5 Ventet på å begynne i jobb jeg har fått
- 6 Ventet på å begynne på skole eller kurs
- 7 Ferie
- 8 Funksjonshemmet (arbeidsufør), langvarig syk

14 Hvis du var arbeidsledig de siste 7 dagene, hvor lenge har denne perioden vart?

Antall måneder: _____ og Antall uker: _____

15 Har du forsøkt å få lønnet arbeid (eller mer arbeid) siden du sluttet forrige jobb/utdanning?

- 1 Ja, i løpet av de siste to uker
- 2 Ja, i løpet av de to siste måneder
- 3 Ja, tidligere
- 4 Nei → Gå til spm 18

16 På hvilken måte forsøkte du i denne tiden å få arbeid?

Sett så mange kryss som passer:

- 1 Svarte på annonse/annonserte selv
- 2 Ved direkte kontakt med arbeidsstedet
- 3 Kontaktet arbeidskontoret en gang i blant
- 4 Kontaktet arbeidskontoret minst annenhver uke
- 5 Gjennom kjente
- 6 På annen måte

17 Hva var den viktigste grunnen til at du sluttet i din forrige jobb?

Sett bare ett kryss:

- 1 Det var bare en midlertidig jobb
- 2 Bedriften innskrenket virksomheten/oppførte
- 3 Egen sykdom eller uførhet
- 4 Skolegang/studier
- 5 Arbeidet interesserte meg ikke
- 6 Arbeidet var for dårlig betalt
- 7 Dårlig arbeidsmiljø, trivsel
- 8 Ble sagt opp
- 9 Ønsket å være hjemmeværende
- 10 Andre grunner, hvilke? _____
- 11 Har aldri hatt arbeid

Spørsmål til alle:

18 Har du vært arbeidsledig etter 1 januar 1994?

- 1 Ja, jeg er arbeidsledig nå
- 2 Ja, jeg har vært arbeidsledig etter 1 januar 1994
- 3 Nei → Gå til spm 25

19 Hvor lenge har du i alt vært arbeidsledig siden 1 januar 1994?

Antall måneder: _____ og Antall uker: _____

20 I hvor mange perioder har du vært arbeidsledig etter 1 januar 1994? Hvis du er arbeidsledig nå, regnes det som en periode.

Antall perioder: _____

21 Hvordan har du forsørget deg i denne/disse perioden(e)?

Sett så mange kryss som passer:

- 1 Forsørget av samboer/ektefelle/partner
- 1 Forsørget av foreldre
- 1 Mottatt arbeidsledighetstrygd (dagpenger)
- 1 Mottatt annen trygd
- 1 Mottatt sosialhjelp (penger fra sosialkontoret)
- 1 "Svart arbeid"
- 1 Annet, hva da? _____

22 Nedenfor nevnes noen mulige fordeler og ulemper ved å gå arbeidsledig. I hvor stor grad opplever du/ opplevde du hver av disse.

Sett ett kryss for hver linje:

	I stor grad	I noen grad	I liten grad	Ikke i det hele tatt
	1	2	3	4
a. Kutte ned forbruket	☐	☐	☐	☐
b. Miste kontakten med arbeidskamerater/kollegaer	☐	☐	☐	☐
c. Bli mistenkeliggjort som arbeidssky	☐	☐	☐	☐
d. Få bedre tid til å være sammen med familie og venner	☐	☐	☐	☐
e. Oppleve usikkerhet for fremtiden	☐	☐	☐	☐
f. Bli økonomisk avhengig av andre	☐	☐	☐	☐
g. Tape selvtillit fordi jeg føler at det ikke er bruk for meg	☐	☐	☐	☐
h. Få dårligere helse	☐	☐	☐	☐
i. Ikke trenge barnetilsyn	☐	☐	☐	☐
j. Kunne disponere tiden fritt	☐	☐	☐	☐

23 Har du i løpet av 1994 eller senere deltatt på arbeidsmarkedstiltak?

Sett bare ett kryss:

- 1 Ja, deltar nå
- 2 Ja, har deltatt tidligere. Hva slags tiltak: _____
- 3 Nei → Gå til spm 25

24 Hva skjedde i perioden etter at du deltok på arbeidsmarkedstiltak?

Sett så mange kryss som passer:

- 1 Jeg kom i vanlig arbeid innen 2 måneder etter at tiltaket var avsluttet.
- 2 Jeg kom i vanlig arbeid 2 til 6 måneder etter at tiltaket var avsluttet.
- 3 Jeg var arbeidsledig, dvs. søkte arbeid uten å få noe, i minst 6 måneder etter tiltaket.
- 4 Jeg begynte på skole eller annen utdanning innen et halvt år etter tiltaket.

25 Her følger noen synspunkter på lønnet arbeid. Hvordan stiller du deg til de ulike utsagnene?

Sett ett kryss for hver linje:

	Helt-enig	Delvis-enig	Verken enig eller uenig	Delvis-uenig	Helt-uenig	Vet ikke
	1	2	3	4	5	6
a. Det er svært viktig for meg å ha et arbeid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Selv om jeg vant en stor sum penger, ville jeg arbeide	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Jeg avskyr/ville avsky å være arbeidsledig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Jeg kommer fort til å kjede meg hvis jeg ikke har noe arbeid å utføre	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. Arbeidet er noe av det som betyr mest/har betydd mest i mitt liv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. Selv om jeg fikk høy arbeidsledighetstrygd, ville jeg likevel foretrekke å arbeide	☐	☐	☐	☐	☐	☐

26 Hva har du levd av de siste 12 månedene?

Sett så mange kryss som passer:

- 1 Egen inntekt
- 2 Ektefelle/partner/samboers inntekt
- 3 Studielån/stipend
- 4 Attføringspenger/rehabiliteringspenger
- 5 Trygd
- 6 Sosialhjelp
- 7 Annet _____

27 Har du, i løpet av de siste 12 månedene vært nødt til å unnvære følgende ting av økonomiske årsaker:

Sett ett kryss for hver linje:

	Oft	I blant	Aldri	Ikke aktuelt
	1	2	3	4
a. Spise en varm middag?	☐	☐	☐	☐
b. Kjøpe klær som du selv eller noen andre i din husholdning trenger?	☐	☐	☐	☐
c. Betale husleie eller andre regninger i tide?	☐	☐	☐	☐
d. Gå på kino, teater, konserter o.l.?	☐	☐	☐	☐
e. Be venner hjem?	☐	☐	☐	☐
f. Reise på besøk til venner eller slektninger som bor på et annet sted?	☐	☐	☐	☐
g. Kjøpe presanger til noen?	☐	☐	☐	☐
h. Reise på ferie?	☐	☐	☐	☐
i. Abonnere på en avis?	☐	☐	☐	☐
j. Holde på med en hobby eller fritidssysse?	☐	☐	☐	☐
k. Gå på restaurant/pub?	☐	☐	☐	☐

28 Har du noen gang søkt eller mottatt økonomisk sosialhjelp?

- 1 Ja søkt, men ikke mottatt støtte
- 2 Ja søkt og mottatt støtte
- 3 Nei → Gå til spm 31

29 Hvordan opplevde du å skulle søke økonomisk sosialhjelp første gang?

- 1 Helt greit
- 2 Ganske greit
- 3 Litt vanskelig (kviert meg litt)
- 4 Veldig vanskelig (kviert meg mye)
- 5 Vet ikke

30 Dersom du ikke lenger har kontakt med sosialkontoret. Hva er årsaken til at kontakten opphørte?

Sett så mange kryss som passer:

- 1 Kom i arbeid
- 2 Startet utdanning
- 3 Endring i ekteskapelig status (gift/samboer)
- 4 Ble friskemeldt
- 5 Fikk uførepensjon
- 6 Klarer meg selv
- 7 Jeg ville ikke gå dit mer
- 8 Sosialkontoret ga meg ikke lenger noen hjelp
- 9 Fikk bare hjelp i en akutt krise
- 10 Annet: spesifiser: _____

Spørsmål til alle:

31 Folk kan ha ulike grunner for å be sosialkontoret om økonomisk hjelp. Tror du de fleste har gode grunner for å be om sosialhjelp, at mange har altfor lett for å be om hjelp eller tror du at de fleste har altfor lett for å be om sosialhjelp?

- 1 De fleste har gode grunner
- 2 Mange har alt for lett for å be om hjelp
- 3 De fleste har alt for lett for å be om hjelp
- 4 Vet ikke

32 I hvilken grad er du enig i følgende påstander:

Sett ett kryss for hver linje:

	Helt enig 1	Delvis enig 2	Delvis uenig 3	Helt uenig 4
a. De fleste som får økonomisk hjelp fra sosialkontoret er stort sett skyld i sine økonomiske vansker	☐	☐	☐	☐
b. De fleste som får økonomisk hjelp fra sosialkontoret får det fordi de har økonomiske problemer pga. arbeidsledighet, høye bokostnader, lave trygdeytelser o.l.	☐	☐	☐	☐
c. Folk som er i en svært vanskelig økonomisk situasjon bør få hjelp på sosialkontoret, selv om det er i strid med regelverket.	☐	☐	☐	☐

33 Når du tenker tilbake på din egen eventuelle kontakt med følgende institusjoner de siste 12 måneder, i hvor stor grad opplever du at du har fått den service og hjelp du anser å ha krav på? Marker på en skala fra 0 til 5, der 0 representerer "Jeg fikk ikke den service eller hjelp jeg hadde krav på" og 5 representerer "Jeg fikk den service eller hjelp jeg hadde krav på".

Sett ett kryss for hver linje:

	Jeg fikk ikke den service eller hjelp jeg har krav på					Jeg fikk den service eller hjelp jeg har krav på					Ikke aktuelt
	0	1	2	3	4	5					6
a. Offentlig helsevesen	☐	☐	☐	☐	☐	☐					☐
b. Sosialkontor	☐	☐	☐	☐	☐	☐					☐
c. Arbeidskontor	☐	☐	☐	☐	☐	☐					☐
d. Trygdekontor	☐	☐	☐	☐	☐	☐					☐
e. Bostøtte	☐	☐	☐	☐	☐	☐					☐

Helse

34 Hvordan vurderer du din egen helse sånn i sin alminnelighet?

- 1 Svært god
- 2 God
- 3 Verken god eller dårlig
- 4 Dårlig
- 5 Svært dårlig

35 Bortsett fra medlemmer av din egen familie, har du noen som står deg nær, og som du kan snakke fortrolig med?

- 1 Ja → **Hvor mange fortrolige venner har du?** Antall: _____
- 2 Nei → Gå til spm 37
- 3 Vet ikke → Gå til spm 37

36 Hvor ofte i løpet av de siste 12 månedene har du vært sammen med en av dine fortrolige venner?

- 1 Omtrent daglig
- 2 Noen ganger i uken
- 3 Omtrent hver uke
- 4 Omtrent hver måned, men ikke hver uke
- 5 Noen ganger i året

37 I hvilken grad opplever du at du kan stole på andre mennesker? Marker på en skala fra 0 til 10, der 0 representerer "Man kan ikke stole på andre mennesker" og 10 representerer "Man kan stole på andre mennesker".

Man kan ikke stole på andre mennesker

Man kan stole på andre mennesker

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

38 Har du vært sykemeldt i løpet av de siste 12 månedene?

- 1 Ja } **Hvor lenge var du sykemeldt i alt de siste 12 månedene?**
Antall uker: _____ Antall dager: _____
- 2 Nei

39 Lider du av en kronisk sykdom?

- 1 Ja } **Hvilken?** _____
Har du i løpet av de siste 12 månedene søkt behandling for denne sykdommen?
  - 2 Nei
- 1 Ja
2 Nei

40 Nå følger en liste over forskjellige plager og problemer man av og til kan ha. Vi vil vite om du i løpet av de siste 14 dagene; ikke vært plaget, vært litt plaget, vært ganske mye plaget eller veldig mye plaget av disse?

Sett ett kryss for hver linje:

	Ikke plaget 1	Litt plaget 2	Ganske mye plaget 3	Veldig mye plaget 4
a. Stadig redd eller engstelig	☐	☐	☐	☐
b. Matthet eller svimmelhet	☐	☐	☐	☐
c. Nervøsitet, indre uro	☐	☐	☐	☐
d. Lett for å gråte	☐	☐	☐	☐
e. Lett for å klandre deg selv	☐	☐	☐	☐
f. Plutselig frykt uten grunn	☐	☐	☐	☐
g. Søvnproblemer	☐	☐	☐	☐
h. Følelse av håpløshet med tanke på framtiden	☐	☐	☐	☐
i. Følelse av at alt er et slit	☐	☐	☐	☐
j. Mye bekymret eller urolig	☐	☐	☐	☐

41 Har du problemer med depresjon eller angst?

- 1 Ja } **Har du i løpet av de siste 12 månedene søkt behandling for dette?** 1 Ja
2 Nei } 2 Nei

42 Har det hendt at du i perioder har brukt legemidler fordi du har følt deg urolig, engstelig eller nedfor?

- 1 Ja } **Omtrent hvor mange dager vil du si at du har brukt slike midler de siste 12 månedene?**
2 Nei } Antall dager: _____

Livsstil

43 Røker du eller har du røkt tobakk?

- 1 Har aldri røkt
2 Har røkt, men ikke daglig, og har sluttet helt nå
3 Har røkt daglig, men har sluttet helt nå
4 Røker, men ikke daglig
5 Røker daglig → **Omtrent hvor mange sigaretter eller pipestopp røker du pr. dag?**

Antall: _____

44 Hender det at du drikker alkohol?

Sett bare ett kryss:

- 1 Nei, jeg drikker ikke alkohol.....
- 2 Ja, 1-4 ganger i året
- 3 Ja, 5 - 10 ganger i året
- 4 Ja, omtrent en gang i måneden
- 5 Ja, 2 - 3 ganger i måneden
- 6 Ja, omtrent en gang i uken
- 7 Ja, 2 - 4 ganger i uken
- 8 Ja, hver dag eller nesten hver dag

45 Dersom du ikke drikker alkohol nå, har du noen gang tidligere drukket alkohol?

- 1 Ja
- 2 Nei → Gå til spm 53

46 Hvor mange ganger har du i løpet av de siste 4 uker drukket mer enn et par slurker øl, vin eller brennevin?

Hvis du ikke har drukket noe eller bare et par slurker hver gang skriv 0:

Øl: ..... omtrent: ..... antall ganger _____

Vin: ..... omtrent: ..... antall ganger _____

Brennevin: ..... omtrent: ..... antall ganger _____

47 Sist gang du drakk øl, hvor mye omtrent drakk du da?

Sett bare ett kryss:

- 1 Har aldri drukket øl eller bare så vidt smakt det
- 2 Mindre enn en halvflaske
- 3 1 halvflaske (1/3 liter)
- 4 2 halvflasker (0,7 liter)
- 5 3 halvflasker (1.05 liter)
- 6 4 - 5 halvflasker (1.4 - 1.75 liter)
- 7 6 - 9 halvflasker (2.10 - 3.15 liter)
- 8 10 halvflasker eller mer (3.5 liter eller mer)

48 Sist gang du drakk vin, hvor mye omtrent drakk du da?

Sett bare ett kryss:

- 1 Har aldri drukket vin eller bare så vidt smakt det
- 2 Et lite vinglass (mindre enn en desiliter)
- 3 Et vanlig vinglass (1 desiliter)
- 4 Et par vanlige vinglass (1/4 liter)
- 5 1 halvflaske (3 1/2 desiliter)
- 6 Noe mindre enn en helflaske (1/2 liter)
- 7 1 helflaske
- 8 Mer enn en helflaske

- 49** **Siste gang du drakk brennevin, hvor mye omtrent drakk du da?** Regn ikke med blandevann som tonic, mineralvann og lignende.

Sett bare ett kryss:

- 1 Har aldri drukket brennevin eller bare så vidt smakt det
- 2 En liten dram eller svak drink (Mindre enn ¼ desiliter)
- 3 En stor dram eller en sterk drink (1/4 desiliter)
- 4 Et par drammer eller drinker (½ desiliter)
- 5 Omtrent en kvart flaske (1 desiliter)
- 6 Litt mer enn en kvart flaske (1 ½ desiliter)
- 7 Noe mindre enn en halv flaske (2 desiliter)
- 8 Omtrent en halvflaske (1/3 liter)
- 9 Mer enn en halvflaske

- 50** **Vil du si du har problemer med bruk av alkohol?**

1 ☐ Ja	}	Har du i løpet av de siste 12 månedene søkt behandling for dette?	1 ☐ Ja
2 ☐ Nei			2 ☐ Nei

- 51** **Har du noen gang i løpet av de siste 12 månedene kommet opp i vanskeligheter av noe slag fordi du har drukket for mye?**

Hvis du ikke har drukket alkohol i løpet av de siste 12 måneder, kryss av her: og gå til spørsmål 53.

Sett bare ett kryss for hver linje:

- 1 Uvennskap eller krangel
- 2 Slagsmål
- 3 Problemer på arbeidstedet eller skolen
- 4 Ulykker eller skader
- 5 Har blitt innbrakt av politiet → Ja
 Nei

- 52** **(Har du i løpet av de siste 12 månedene hendt deg at:**

Sett så mange kryss som passer:

- 1 Du har hatt vansker med å slutte å drikke?
- 2 Du har bekymret deg for ditt eget alkoholbruk?
- 3 Du ikke har orket å stå opp til vanlig tid om morgenen fordi du drakk dagen før?
- 4 Du har følt deg så uvel at du ikke orket å gå på arbeid fordi du drakk dagen før?
- 5 Du har kjørt bil under påvirkning av alkohol?
- 6 Du har blitt kritisert for ditt alkoholbruk av noen av dine nærmeste?
- 7 Noen av dine venner eller bekjente har gitt uttrykk for at du burde drikke mindre?

53 Hvis du har en ektefelle/partner, samboer eller fast kjæreste, pleier han/hun å drikke alkohol, og i tilfelle hvor ofte?

- 1 Jeg har ingen ektefelle/partner/kjæreste
- 2 Han/hun drikker ikke alkohol
- 3 1 - 4 ganger i året
- 4 5 - 10 ganger i året
- 5 Omtrent 1 gang i måneden
- 6 2-3 ganger i måneden
- 7 Omtrent en gang i uken
- 8 2 - 4 ganger i uken
- 9 Hver dag eller nesten hver dag

54 Hender det at dine venner og bekjente drikker noen form for alkohol?

Sett bare ett kryss:

- 1 De fleste/alle drikker alkohol
- 1 Noen drikker, andre drikker ikke alkohol
- 1 De fleste drikker ikke alkohol ..... → Gå til spørsmål 56
- 1 Ingen/nesten ingen drikker alkohol ..... → Gå til spørsmål 56

55 Kan du forsøke å gi et anslag over hvor ofte de pleier å drikke alkohol?

Sett bare ett kryss:

- 1 1 - 4 ganger i året
- 1 5 - 10 ganger i året
- 1 Omtrent 1 gang i måneden
- 1 2-3 ganger i måneden
- 1 Omtrent en gang i uken
- 1 2 - 4 ganger i uken
- 1 Hver dag eller nesten hver dag

Besvares av alle:

56 Har du noen gang brukt narkotika?

- 1 Ja
- 2 Nei → Gå til spm 61

57 Har du noen gang røykt marihuana eller hasj (eller brukt disse stoffene på annen måte)?

- **Ja:** Omtrent antall ganger i alt: _____ → **Hvor gammel var du første gang du brukte hasj eller marihuana?**
År: _____
- **Nei:** → Gå til spørsmål 59

58 Hvor mange ganger har du brukt hasj eller marihuana i løpet av de siste 12 månedene?

Antall ganger: _____

59 Har du noen gang brukt andre ulovlige/illegale rusmidler?

1 Ja

2 Nei → Gå til spm 61

60 Vil du si du har problemer med bruk av narkotika?

1 Ja

2 Nei

→ Har du i løpet av de siste 12 månedene søkt behandling for dette?

1 Ja

2 Nei

Til slutt:

61 Er du gift/registrert partner eller samboende?

1 Ja, gift/registrert partner

2 Ja samboende

2 Nei

62 Hva er din sivilstand?

1 Gift/registrert partner

2 Enke/enkemann

3 Ugift

63 Har du barn?

1 Ja Hvor mange? _____

2 Nei

64 Hvis du har fullført noen utdanning etter ungdomsskolen, hvor lang er denne/disse utdanningen(e)?

Har fullført i alt _____ års utdanning etter ungdomsskolen.

65 Har du sluttet skole/utdanning uten å ta avsluttende eksamener?

Sett så mange kryss som passer:

1 Ja, 9 årig grunnskole

2 Ja, videregående skole. Hvilken linje/fag? _____

3 Ja, annen skole/utdanning. Hvilken? _____

4 Nei

- 66** **Hva var din samlede inntekt før skatt i fjor?** Regn med alle inntektskilder som for eksempel lønn og offentlige overføringer.

_____ (hele kroner)

Hva er din brutto månedslønn? Dersom du har time - eller ukentlig lønn, lønn som varierer e.l., regn dette om til gjennomsnittlig lønn pr. md.

_____ (hele kroner)

- 67** **Hvor stor er husholdningens samlede årlige inntekt? (før eller etter skatt?)**

Regn med alle inntektskilder som for eksempel lønn og offentlige overføringer.

- 1 mindre enn 99 000 kroner
- 2 100 000 - 199 999 kroner
- 3 200 000 - 299 999 kroner
- 4 300 000 - 399 999 kroner
- 5 400 000 - 499 999 kroner
- 6 500 000 - 599 999 kroner
- 7 600 000 - 699 999 kroner
- 8 700 000 - 799 999 kroner
- 9 800 000 - 899 999 kroner
- 10 900 000 - 999 999 kroner
- 11 mer enn 1 000 000 kroner

Takk for hjelpen!

Artikkel 1

Hammer, T. & C. Hyggen (2006) Stengte dører? I Hammer, T. og E. Øverbye (red.): *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 32 – 51.

Stengte dører?

Unge sosialklienters arbeidstilpasning i voksen alder

Torild Hammer og Christer Hyggen

I dette kapitlet presenteres nye forskningsresultater om ungdoms veier inn i arbeidsmarkedet fra ungdom til voksen alder. Det er lagt særlig vekt på de som opplever problemer i denne overgangsfasen; de arbeidsledige og mottakere av sosialhjelp. Med utgangspunkt i teorien om det segmenterte arbeidsmarked undersøkes arbeidstilpasning og mulige langtidsvirkninger av arbeidsløshet eller sosialhjelpsmottak i tiden etter endt utdanning. De unge er fulgt opp med gjentatte undersøkelser over en periode på 18 år. Det viste seg at tidligere arbeidsløse unge hadde utviklet seg til produktive arbeidere med god arbeidstilpasning i voksen alder på det primære arbeidsmarkedet. De som hadde mottatt sosialhjelp som unge, hadde derimot en langt dårligere arbeidstilpasning, ofte som marginal arbeidskraft på det sekundære arbeidsmarkedet.

Innledning

Forskning har funnet endringer i livsløpet hos dagens unge sammenlignet med tidligere generasjoner ved en sterkere individualisering av livsløpet (Buchmann 1989). Overgangen fra ungdom til voksenalder var tidligere sterkere bundet av tradisjoner og sekvenser som ble fulgt av det store flertallet. Først utdanning, deretter etablering på arbeidsmarkedet for å ha mulighet til seinere å etablere seg med

ekteskap og egen familie. I det moderne samfunnet med endrede familieforhold, lengre utdanning og skiftende arbeidsmarked er livsløpet mer individualisert. Det moderne samfunnet gir større valgmuligheter mindre bundet av tradisjoner. De unge kan gjøre egne valg uavhengig av religion og tradisjon. Ziehe beskriver denne utviklingen som kulturell frigjøring som gir nye muligheter for de unges individuelle valg i dagens samfunn (Ziehe 1983). Men individuelle valg må også legitimeres, de unge har ansvar for eget liv, der deres biografi er preget av valgsituasjoner heller enn av tradisjon (Bois Reymond 1994).

Økt individualisering gir økte valgmuligheter, men innebærer også økt ansvar for eget livsløp. Å mislykkes på en arena tilskrives individet og ikke viktige samfunnsinstitusjoner. Beck (1986) snakker derfor om risikosamfunnet, økt kulturell frigjøring, men samtidig økt individualisering og marginalisering av utsatte grupper. Et livsløp preget av individuelle valg innebærer også for mange at de ikke føler tilhørighet og solidaritet med kollektive interesser. Flere har påpekt at solidaritet og likhet er verdier som nå får mindre oppslutning, og at vi er på vei mot et «3/4-samfunn». Det hevdes at vi, i motsetning til et samfunn preget av fellesskap og solidaritet, går mot et polarisert samfunn hvor gapet mellom de som står utenfor, og de som er innenfor, blir stadig større. Denne utviklingen skyldes i hovedsak utviklingen på arbeidsmarkedet, hvor stadig større grupper av befolkningen ender opp med uføretrygd, arbeidsløshetsstrygd, førtidspensjonering eller sosialhjelp. Dette er velferdssamfunnets «nye fattige» som på grunn av utviklingen på arbeidsmarkedet støtes ut og ikke tilbys alternativer til offentlig forsørgelse. Denne marginaliseringen rammer først og fremst de unge og de eldste arbeidstakerne. Marginalisering kan derfor her forstås både som utstøting og utestengning fra arbeidsmarkedet. De eldste støtes ut av arbeidsmarkedet på bakgrunn av slitasje, ulykker, alder og vanskeligheter med omstilling etter et langt liv på en arbeidsplass. De unge støtes ikke ut, men utestenges, de kommer aldri skikkelig inn på arbeidsmarkedet. Brox (1990) hevder at de «nye fattige» skiller seg vesentlig fra de fattige i eldre tid. I gamle dager var de fattige de dydige, det var fattigdommen selv som var et onde. I dag tilskrives i stor grad den nye relative fattigdommen den enkeltes egen skjebne. Sosialdemokratiets åpning for å gi alle de samme muligheter har fått en slagside. De «fattige» er i dag avvikerne, de kriminelle, misbrukerne, de psykisk syke og ikke minst de arbeidsu villige (Hammer 1992).

Unge sosialklienter

Den høye ungdomsledigheten i Norge i begynnelsen av 1990-årene og en parallell økning av utgifter til sosialhjelp bidro til økt debatt og oppmerksomhet rundt offentlige støtteordninger. Begrepet «snillisme» ble introdusert i den politiske debatten: at samfunnet sydde puter under armene på hjelpetrengende unge og gjorde dem en bjørnetjeneste.

I et livsløpsperspektiv så man for seg at en marginalisering i forhold til arbeidsmarkedet tidlig i karrieren ville få varige virkninger og føre til en utestengning også på andre livsarenaer. Innenfor forskning forsøkte man å undersøke hvorvidt marginalisering på arbeidsmarkedet også medførte sosial marginalisering, politisk marginalisering og økonomisk marginalisering. I et livsløpsperspektiv ville i så fall en marginal posisjon på arbeidsmarkedet være det vesentlige, og rekruttering til sosialhjelp ville først og fremst endre seg med skiftende samfunnsforhold avhengig av konjunkturer. Men det ble også hevdet at dette er grupper med lav arbeidsmotivasjon hvor lønnsarbeidet har mistet mye av sin betydning. *Er det riktig at unge sosialklienter og andre langtidsledige er arbeidsuvillige unge som lever godt på offentlig støtte? Fører langtidsledighet i ung alder til en varig utstøting fra arbeidsmarkedet, hvor hjelpeapparatet bidrar til en passiv godtakelse av rollen som arbeidsløs?* Det har vært hevdet at det å motta sosialhjelp skaper en passiv avhengighet av velferdsstaten og såkalt lært hjelpeløshet, som innebærer mindre aktiv jobbsøking og dermed lengre varighet av arbeidsledigheten.

Vi har begrenset kunnskap om sosialhjelpsmottakere i Norge basert på forskning fra de siste ti årene, og vi vet enda mindre om unge sosialhjelpsmottakere. En ting slås imidlertid fast ved gjentatte studier når det gjelder sosialhjelpsmottakere i Norge, og også i andre land: at arbeidsløshet og arbeidsmarginalisering har en sentral betydning for å forklare sosialhjelpsmottak. Dette gjelder både risiko for mottak, lengde og størrelse på sosialhjelpsutbetalinger og sjanser for å komme ut av en situasjon der de er avhengig av økonomiske overføringer fra sosialkontorene. Det er også slik at den viktigste selvrapporterte årsaken til sosialhjelpsmottak oppgis å være arbeidsløshet. De viktigste grunnene til opphør av kontakten med sosialkontoret er at klientene blir i stand til å forsørge seg selv gjennom lønnet arbeid, eller også annen forsørgelse (Fridberg et al. 1993).

Manglende lønnsinntekt fra arbeid påvirker altså risikoen for å bli sosialhjelpsklient fordi dette er den sentrale kilden til økonomiske ressurser for indivi-

der i Norge, men også det at lønnsinntekt er et av vilkårene for å bli berettiget til dagpenger. Hovedkriteriet for å få arbeidsledighetstrygd i dag er at man er eller har vært lønsmottaker med en inntekt tilsvarende 1,5 ganger folketrygdens grunnbeløp siste år. Dette vil si at unge som utestenges fra arbeidsmarkedet, også i stor grad utestenges fra det norske trygdesystemets ordninger. I tilfeller der unge ikke har økonomisk støtte fra andre kilder, som for eksempel familie, blir sosialhjelp gjerne den sentrale strategien for å overleve økonomisk.

Flere studier, både nasjonale og internasjonale, støtter antakelsene om at store andeler av sosialhjelpsmottakere rekrutteres fra marginale grupper. Med marginale grupper menes blant annet rusmisbrukere, psykisk syke, kriminelle, hjemløse eller langtidsledige. Dette er problemgrupper som ofte er overlappende. Også mer etablerte personer i velferdsstaten kan av ulike grunner havne i en situasjon der de trenger økonomisk hjelp (Clausen 1996). Forskning har vist at ungdom som har vokst opp under ustabile familieforhold, i familier med enslige forsørgere eller i skillsmissefamilier, har høyere risiko for sosialhjelpsmottak. I Sverige er det også påvist sammenhenger mellom foreldres mottak av sosialhjelp og trygdeytelser, og deres barns mottak av slike ytelser seinere i livet (Stenberg 2000).

Tidligere forskning om unge arbeidsledige har vist at det er mer vanlig å kombinere sosialhjelp med ledighetstrygd i Norge enn i de øvrige nordiske land (Hammer 2001). Blant unge som mottar sosialhjelp, finner vi en overvekt av arbeidsledige menn og kvinner som er enslige forsørgere. Den siste gruppen har lengre arbeidsledighet, dårligere skoletilpasning, flere økonomiske problemer og får tidligere barn enn unge kvinner i arbeid eller utdanning (Hammer 1992).

I en sammenlignende studie av sosialklienter i de nordiske hovedstedene fant man i begynnelsen av 1990-årene at sosialhjelpsmottakere i Norge i større grad enn i de andre nordiske landene hadde økonomiske problemer og også i større grad kunne betegnes som fattige. I sosialhjelpsstudien som ble gjennomført av Statistisk sentralbyrå i begynnelsen av 1990-årene, som supplement til levekårsundersøkelsen, fant man at unge sosialhjelpsmottakere kommer betydelig dårligere ut når det gjelder materielle levekår og økonomisk velstand enn sine jevnaldrende. I disse undersøkelsene fant man også at sosialhjelpsmottakerne generelt hadde et lavere utdanningsnivå og en betydelig svakere tilknytning til arbeidsmarkedet kjennetegnet ved flere og lengre arbeidsledighetsperioder. Dårlig helse er også mer utbredt blant sosialhjelpsmottakerne (Fridberg et al. 1993).

KAPITTEL 2

Det kan finnes flere mulige forklaringer på at langtidsledige og mottakere av sosialhjelp har mindre sjanse for å komme i arbeid igjen etter perioder uten arbeid enn andre. En nyere studie av alle førstegangsmottakere mellom 30 og 60 år i 1995 finner at individuelle kjennetegn som utdanning og etnisitet samt strukturelle faktorer som nasjonale ledighetsrater er viktige prediktorer for en overgang fra sosialhjelp til arbeid. Det er særlig forklaringer som inkluderer arbeidsmarkedsbetingelser, jobbsøkningsaktivitet og endrede karakteristikker ved langtidsmottakere av sosialhjelp, som ser ut til å spille inn (Dahl og Lorentzen 2003).

Veien inn i arbeidsmarkedet

I Norge finnes det en rekke offentlig finansierte tiltak rettet mot integrasjon av både langtidsledige og sosialklienter i arbeidsmarkedet. En del av disse tiltakene er direkte rettet mot unge. Et anvendt skille som benyttes i terminologien rundt slike tiltak, er skillet mellom arbeid for trygd (workfare) og aktive arbeidsmarkedsprogrammer. Den første betegnelsen dreier seg i hovedsak om tiltak rettet mot de svakeste gruppene og har som mål å øke livskvalitet og avklare eventuell restarbeidsevne hos den ledige. Tilfeller der uførestønad blir brukt som lønnskudd, er et eksempel på arbeid for trygd. Den andre betegnelsen dreier seg om tiltak som i større grad har som mål å hjelpe den arbeidsledige inn i fast arbeid og muliggjøre selvforsørgelse – gjøre den arbeidsledige uavhengig av offentlige overføringer. Effektene av slike tiltak har vært omdiskutert med tanke på både kostnader og resultat. Studier av arbeid for trygd-tiltak har funnet at disse i liten grad er effektive i å lede sosialhjelpsmottakere inn i arbeid eller selvforsørgelse (Dahl 2003). I en evaluering av effektene av aktive arbeidsmarkedstiltak på sosialklienter finner man at tiltak som kombinerer kvalifisering og arbeidstrening, eller kvalifisering og lønns subsidier, har sterke positive effekter både på inntekt og arbeidsaktivitet i etterkant av deltakelse på tiltaket. Det er særlig unge som deltar på tiltak av denne typen. Videre fant man at midlertidig arbeid eller en kombinasjon av midlertidig arbeid og kvalifiseringstiltak hadde svak eller ingen effekt på sosialklientenes seinere arbeidsmarkedstilpasning. Forskerne bak denne studien konkluderer med at det ser ut til å være et potensial for å øke sosialhjelpsklienters egenforsørgelse gjennom arbeid ved å tilby aktive arbeidsmarkedstiltak med innslag av individuelle handlingsplaner og kjeding av tiltak (Lorentzen og Dahl 2005).

Svært mange unge arbeidsledige har altså ikke krav på dagpenger fordi de mangler arbeidserfaring. Deres møte med arbeidslivet blir ofte sosialkontoret. I 1993, da vi hadde svært høy ledighet i Norge, mottok 10 % av årskullet 20 til 24 år økonomisk sosialhjelp (Kalve og Åsmunddalen 1993). Deretter sank ledigheten, og andelen som ble avhengig av sosialhjelp ble redusert. Da ledigheten begynte å stige igjen, økte imidlertid andelen igjen, og i 2003 utgjorde andelen 8,5 % (25 385 stønadstilfeller av en befolkning på 274 198 i alderen 20–24 år). Det er med andre ord en betydelig andel unge som starter sin yrkeskarriere som sosialklienter. Vi vet lite om hvordan det går med dem seinere i arbeidslivet. Er dette en gruppe som aldri klarer å tilpasse seg arbeidslivets krav og ender opp med trygdeytelser? *Hvordan går det med unge sosialklienter sammenlignet med andre unge ledige som også møter stengte dører når de kommer ut fra utdanning?*

Det har blitt antatt at mottak av sosialhjelp tidlig i livsfasen har større potensiell betydning for det seinere livsløpet enn forbruk som kommer seint. Risikoen for å utvikle bistandsavhengighet er større hvis man blir sosialhjelpsmottaker før man er over etableringsfasen. Her vil vi undersøke om dette er riktig, ved å følge arbeidsledige unge med og uten sosialhjelp fra ungdom til voksen alder over en periode på 18 år. I prosjektet *Arbeid, livsstil og helse* ble et representativt utvalg av 2000 unge i alderen 17 til 20 år intervjuet i 1985, og den samme gruppen ble deretter fulgt opp i 1987, 1989, 1993 og i 2003. Statistisk sentralbyrå var ansvarlig for datainnsamlingen. (Mer om metode og materialet i Hyggen 2003 og Hammer 2005.)

Risikogrupper på arbeidsmarkedet

For å kunne analysere tilpasning på arbeidsmarkedet er det viktig å ha en teori om hvordan arbeidsmarkedet fungerer. Teorien om det segmenterte arbeidsmarkedet har vært en viktig inspirasjon for forskning om arbeidsmarkedet også i Norge. Teorien ble lansert i 1970-årene i USA av Doeringer og Piore (1971). Ifølge teorien er ulikhet på arbeidsmarkedet ikke bare avhengig av arbeidstakernes individuelle kvalifikasjoner, men også at det eksisterer barrierer i arbeidsmarkedet som innebærer strukturelle prosesser som genererer ulikhet. Svært forenklet kan en si at det eksisterer interne arbeidsmarkeder, det såkalte primære arbeidsmarkedet, som består av middels store og større bedrifter med høy grad av markedskontroll og stabil og ofte godt utdannet arbeidskraft. Denne delen av arbeidsmarkedet er velorganisert, ofte basert på intern rekruttering, høy horisontal mobilitet, intern

KAPITTEL 2

opplæring, gode lønninger, gode arbeidsbetingelser, høy grad av deltakelse i fagforeninger blant de ansatte og lav risiko for arbeidsløshet. På den annen side finner man eksterne arbeidsmarkeder ofte omtalt som det sekundære arbeidsmarkedet. Her finner man oftere lavt utdannet arbeidskraft, ingen opplæring, midlertidige ansettelse, lavere lønninger, lav fagforeningsaktivitet i såkalte dead end jobs. Med «dead end jobs» menes jobber med horisontal mobilitet, hvor den enkelte går fra én midlertidig jobb til en annen med periodevis ledighet, uten muligheter til å forbedre sine kvalifikasjoner (Colbjørnsen 1986). Det sier seg selv at dette er et forenklet bilde av virkeligheten, og teorien har også vært mye kritisert. Vi aksepterer imidlertid teoriens grunnleggende antakelser om at det eksisterer barrierer på arbeidsmarkedet, og at dette genererer prosesser som fører til segmenter med gode og dårlige jobber. Poenget er ikke at teorien skiller mellom gode og dårlige jobber, men den teoretiske antakelsen om at karriere på arbeidsmarkedet bestemmes av et samspill mellom individuelle egenskaper og kvalifikasjoner og strukturelle prosesser på arbeidsmarkedet.

Tidligere forskning har dokumentert at arbeidsledige unge som ofte har dårlig utdanning og liten arbeidserfaring, blir sittende fast i dårlige jobber på det sekundære arbeidsmarkedet med høy risiko for periodevis ledighet (Hammer 1993).

Når vi skal undersøke den videre karrieren på arbeidsmarkedet blant unge ledige med og uten sosialhjelp helt fram til voksen alder, er det derfor også viktig å se både på hvor på arbeidsmarkedet de ender, og hvordan dette påvirker deres individuelle arbeidstilpasning. *Blir unge arbeidsledige værende på det sekundære arbeidsmarkedet, og hva med dem som mottar sosialhjelp?*

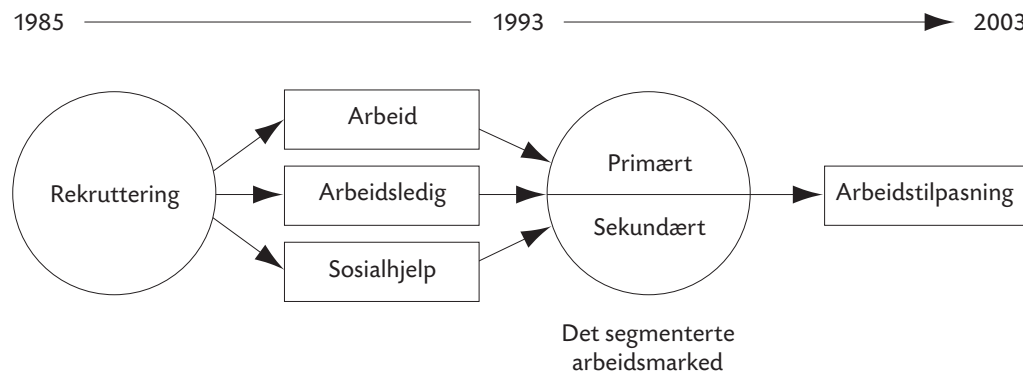
Resultater

I det følgende vil vi

- først se på hva som kjennetegner unge som mottar sosialhjelp, sammenlignet med andre unge.
- Deretter vil vi undersøke hvorvidt unge sosialklienter har kommet i arbeid igjen i voksen alder 18 år seinere sammenlignet med andre unge arbeidsløse.
- Videre vil vi studere de som er i arbeid, hvor på arbeidsmarkedet de befinner seg, og hvilke arbeidsbetingelser de arbeider under. Dette settes i relasjon til teorien om det segmenterte arbeidsmarkedet.

- Til slutt vil vi analysere deres arbeidstilpasning, og undersøke om det er noen langtidsvirkninger av arbeidsløshet eller det å motta sosialhjelp i ungdomstiden.

Følgende modell illustrerer analysene:

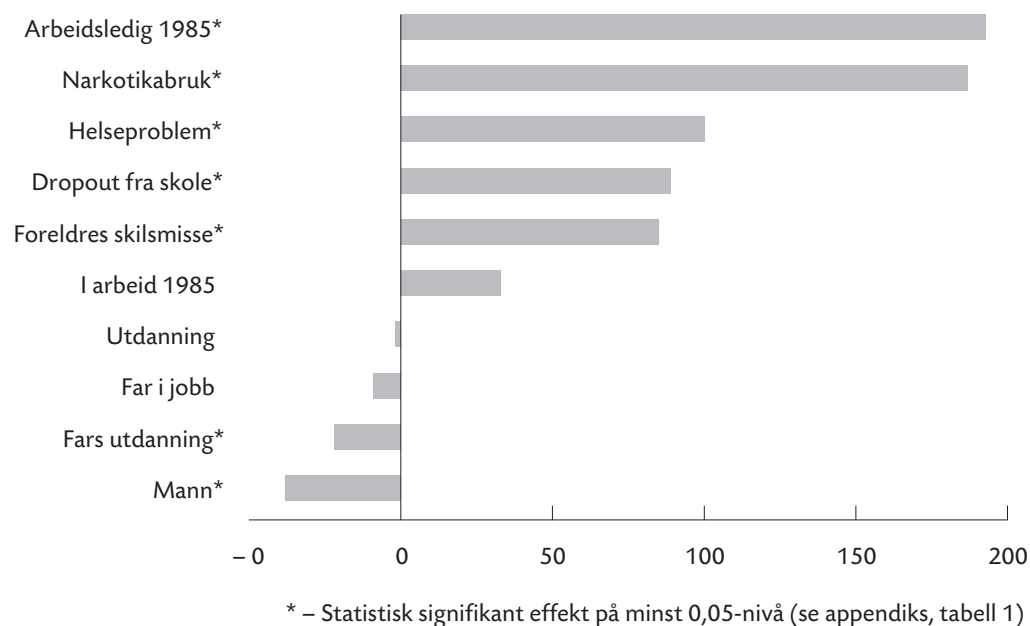
Figur 2.1

Hvem er de unge sosialhjelpsmottakerne?

Som det fremgår av tidligere forskning referert her, er det ikke tilfeldig hvem av de unge som mottar sosialhjelp. Den viktigste årsaken synes å være arbeidsløshet, der de unge mangler arbeidserfaring og derfor rettigheter til dagpenger. Sosial bakgrunn og personlige problemer er også viktige faktorer. I den følgende analysen undersøker vi risiko for sosialhjelpsmottak med hensyn til *ledighet, sosial bakgrunn og personlige problemer*.

Analysen av sannsynligheten for å motta sosialhjelp viser at arbeidsløshet i ungdomstiden er den viktigste faktoren. Menn har lavere sannsynlighet for å motta sosialhjelp enn kvinner. Dette skyldes at nærmere 20 % av sosialklientene er enslige foreldre, og denne gruppen domineres av kvinner. Dette er i samsvar med tidligere forskning (Terum 1986). Sosial bakgrunn er også viktig; hvorvidt far var yrkesaktiv eller ikke og fars utdanning. Det kan tenkes at fars utdanning og yrkesaktivitet er et uttrykk for familiens økonomi. De fleste unge arbeidsløse mottar støtte fra foreldrene og henvender seg derfor ikke til sosialkontoret, slik at det derfor er de som har det dårligste utgangspunktet, som blir avhengig av sosialhjelp. Tidligere forskning har også dokumentert at en stor andel av unge sosialklienter kommer fra mer marginale familier preget av skilsmisse og marginal yrkestilknytning.

KAPITTEL 2

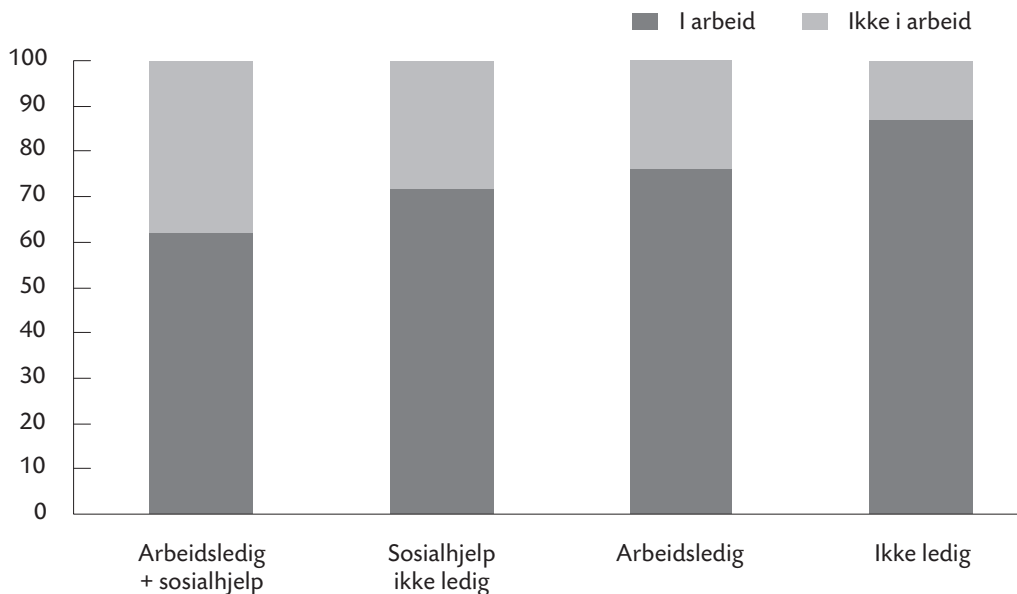
Figur 2.2 Risiko for sosialhjelpsmottak, logistisk regresjon. Oddsøkning i prosent. Mottatt sosialhjelp = 1 (se tabell 1 i Appendiks)

Personlige faktorer var imidlertid viktigere enn familien. Å ha avsluttet skolegang uten å ta eksamen har en sterkere forklaringskraft enn eget utdanningsnivå, og eget stoffmisbruk utgjør nesten den sterkeste enkeltfaktoren. Dette er også i samsvar med tidligere forskning (Hammer og Vaglum 1990). Det neste spørsmålet er hvorvidt det å motta sosialhjelp som ungdom virker inn på mulighetene på arbeidsmarkedet på lang sikt, når vi også tar hensyn til at det er en spesiell rekruttering til sosialhjelp.

Hvem har kommet i arbeid?

Figur 2.3 viser andelen unge arbeidsledige, sosialklienter og ikke arbeidsledige fra 1985 som er kommet i arbeid i voksen alder. Vi ser av figuren at tidligere sosialklienter og tidligere arbeidsløse sosialklienter er de som kommer dårligst ut, og langt dårligere enn andre arbeidsløse. Av unge som enten var i utdanning eller arbeid i 1985, var de fleste i arbeid.

83 % av de som enten var i utdanning eller arbeid i 1985, var i arbeid 18 år senere sammenlignet med 71 % av alle de som hadde mottatt sosialhjelp. Her har vi også skilt mellom arbeidsledige sosialklienter og ikke-arbeidsledige som mottar

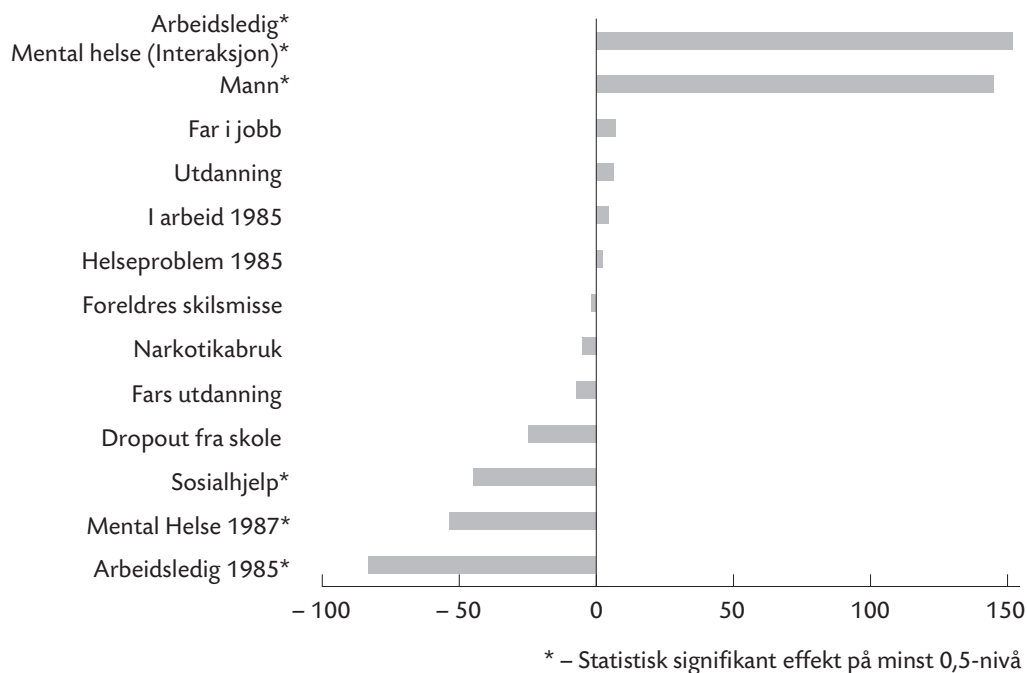
Figur 2.3 Andelen ungdom som mottar sosialhjelp, er arbeidsledige eller i arbeid, som er i arbeid / ikke i arbeid i voksen alder. Kilde: Arbeid, livsstil og helse

sosialhjelp. Den siste gruppen består i hovedsak av enslige forsørgere. Videre i artikkelen slår vi disse gruppene sammen. Selv om de fleste hadde kommet i arbeid, ser det altså ut til at unge sosialklienter har en dårlig prognose på arbeidsmarkedet. For å kunne besvare dette spørsmålet er det imidlertid viktig å kontrollere for problemer de hadde i utgangspunktet før de søkte sosialhjelp.

Figur 2.4 viser en logistisk regresjon hvor vi ser på hvordan slike bakgrunnsfaktorer påvirker sannsynligheten for å være i jobb i voksen alder.

Figuren viser at arbeidsledighet som ung reduserer sannsynligheten for å komme i arbeid, men uansett arbeidsledighet har det å ha mottatt sosialhjelp en selvstendig effekt. Videre ser vi at verken sosial bakgrunn eller personlige problemer i ungdomstiden, som å droppe ut av skolen eller eget stoffmisbruk, har noen betydning for om man er i arbeid i voksen alder. Dette har betydning for om man mottok sosialhjelp som ung, men har ingen betydning for om man er i arbeid i voksen alder. Mental helse har derimot en klar effekt. De som rapporterer psykiske problemer som unge, kommer dårlig ut når vi her ser på arbeidsmarkedsintegring i voksen alder. Det er imidlertid viktig å understreke at slike psykiske problemer (her målt ved ti spørsmål om psykisk helse, se Hammer 2005) ikke er forbundet med det å være arbeidsledig i ungdomstiden. Tvert imot: De som rapporterte

KAPITTEL 2

Figur 2.4 Betydningen av ungdomsledighet og mottatt sosialhjelp for integrering på arbeidsmarkedet i voksen alder. Logistisk regresjon. Oddsøkning i prosent. Jobb = 1 (n = 1266) (se tabell 2 i Appendiks)

* Statistisk signifikant effekt på minst 0,5-nivå

psykiske problemer i forbindelse med arbeidsledighet, har en litt høyere sannsynlighet for å være i jobb. Det kan nok skyldes at dette ofte dreier seg om lettere symptomer som bedrer seg når vedkommende kommer i arbeid igjen. De som mottok sosialhjelp som unge, hadde klart flere plager i så måte enn andre unge ($p < 0,001$). Det viktigste funnet her er imidlertid at det å motta sosialhjelp i seg selv reduserer sannsynligheten for å være i arbeid også når vi kontrollerer for mulige årsaker til at de i sin tid mottok sosialhjelp.

Arbeidstilpasning blant dem som hadde kommet i arbeid

Vi har spurt om hvordan de fikk den jobben de nå har. Det viser seg at langt flere av de tidligere arbeidsløse hadde fått jobb gjennom arbeidskontoret (8 %) enn de som ikke hadde vært ledige (3 %). Blant dem som hadde mottatt sosialhjelp, var det 14 % som hadde fått hjelp til å komme i jobb. De fleste hadde imidlertid skaffet seg arbeid gjennom venner og bekjente eller ved å kontakte arbeidsgiveren

direkte. Her var det ingen forskjeller mellom gruppene. Det neste spørsmålet er hva slags arbeid de hadde fått. Vi argumenterte innledningsvis for at de tidligere arbeidsledige sannsynligvis måtte ta til takke med arbeid på det sekundære arbeidsmarkedet, og at det var høy sannsynlighet for at de kunne bli sittende fast i dårlige jobber. I det følgende definerer vi det sekundære arbeidsmarkedet, i samsvar med teorien, som

- jobber som karakteriseres av midlertidig ansettelse
- små muligheter for intern opplæring
- lav fagforeningsdeltakelse
- små muligheter for opprykk.

Tabell 2.1 viser hvorvidt tidligere ledige, unge sosialklienter og andre arbeidstakere er i arbeid på det sekundære arbeidsmarkedet.

Tabell 2.1 Arbeidsmarkedsintegrering blant tidligere ungdomsledige, sosialklienter og andre arbeidstakere i voksen alder

Det sekundære arbeidsmarked	Sosialhjelps-klienter	Tidligere arbeidsledige	Andre arbeidstakere
Fast jobb	85	89	92
Midlertidig jobb	15	11	8
Intern opplæring	48	52	64
Ingen opplæring	52	48	36
Medlem av fagforening	57	58	59
Ikke medlem	43	42	41
Framtidsmuligheter	64	64	76
Ingen muligheter	37	36	27

Tabell 2.1 viser at tidligere arbeidsledige ikke er integrert i jobber på det sekundære arbeidsmarkedet. De skiller seg lite fra andre arbeidstakere. De som mottok sosialhjelp i ungdomstiden, har derimot en høyere sannsynlighet for å arbeide på det sekundære arbeidsmarkedet slik vi har definert dette her.

Vi har også stilt 14 spørsmål om deres arbeidstilpasning og konstruert en gjennomsnittsskåre som går fra 1 (meget fornøyd) til 5 (meget misfornøyd). Tabell 2.2 viser resultatene, der en lavere gjennomsnittsskåre representerer en bedre arbeidstilpasning.

KAPITTEL 2

Tabell 2.2 Arbeidstilpasning blant ungdomsledige, sosialklienter og andre arbeidstakere i voksen alder (gjennomsnitt, 1 = meget fornøyd, 5 = meget misfornøyd)

Tilfreds med	Sosialklienter	Arbeidsledig	Andre
Lønn	2,77	2,57	2,49
Selve arbeidet	2,05	1,91	1,92
Arbeidstid	2,13	2,07	1,97
Kolleger	1,74	1,64	1,69
Fysiske betingelser	2,4	2,38	2,21
Psykisk stress	2,71	2,63	2,57
Frister	2,5	2,43	2,39
Sjefen	2,01	1,95	2,04
Framtidsmuligheter	2,32	2,33	2,34
Opplæring	2,42	2,37	2,41
Arbeidstempo	2,27	2,21	2,22
Planlegging	1,97	1,82	1,84
Pauser	1,94	1,86	1,89
Variasjon	2,01	1,94	1,88

Tabellen viser at de som var arbeidsledige som unge, er like fornøyd med arbeids-situasjonen som andre arbeidstakere, bortsett fra problemer med fysiske arbeids-betingelser, slik som støy, trekk og dårlig ventilasjon. Dette skyldes nok at mange av dem arbeider innenfor industri og bygg- og anleggsbransjen. De tidligere sosialklientene er imidlertid mindre fornøyd med arbeidsbetingelsene på en rekke områder. Årsaken er sannsynligvis at denne gruppen har dårligere jobber på det sekundære arbeidsmarkedet, men det kan jo også skyldes andre individuelle egen-skaper som lav arbeidsmotivasjon eller dårlig mental helse. Tabell 2.3 viser en regresjonsanalyse hvor vi undersøker dette nærmere.

Tabell 2.3 Faktorer som påvirker arbeidstilpasning. Lineær regresjon (n = 1062)

	Ustandardisert koeffisient		Standardisert koeffisient	Sig.
	B	Std.feil	Beta	
Konstant	1,562	,096		,000
Mann = 1	-,019	,026	-,020	,461
Arbeidsmotivasjon 2003	,063	,020	,086	,002
Mental helse 1987	,106	,040	,074	,008
I arbeid 1985*	,032	,029	,032	,270
Arbeidsløs 1985	-,027	,040	-,020	,503
Sosialhjelp	,040	,039	,029	,299
Utdanning	-,019	,005	-,119	,000
Det sekundære arbeidsmarked				
Fast jobb	-,025	,048	-,014	,605
Dårlige fremtidsutsikter	,468	,030	,431	,000
Fagforeningsmedlem.	-,152	,026	-,157	,000
Ingen opplæring	,071	,027	,072	,010

* Ref.: I utdanning 1985 Kvadrert R, forklart varians 25 %

Vi ser av tabellen at jobbkarakteristika som kjennetegner en posisjon på det sekundære arbeidsmarkedet, har stor betydning for jobbtilfredshet, men at også arbeidsmotivasjon og mental helse er viktige faktorer. Et interessant funn er her at det å ha mottatt sosialhjelp ikke har noen betydning for arbeidstilpasning når vi kontrollerer for slike individuelle egenskaper. De som har mottatt sosialhjelp, rapporterer imidlertid lavere arbeidsmotivasjon og dårligere mental helse enn andre. Det er mulig at lav arbeidsmotivasjon kan være en effekt av å motta sosialhjelp. Vi kan dessverre ikke kontrollere for dette i data. Sikkert er det at hva slags jobb den enkelte har, er vel så viktig, og ifølge teorien vil dårlige jobber på det sekundære arbeidsmarkedet i seg selv medføre lavere arbeidsmotivasjon.

Oppsummering

Det har blitt hevdet at overgangen fra ungdom til voksen utgjør en livsfase med stor betydning for hva som siden skjer i livet. Mange har derfor vært engstelig for at arbeidsledighet i ungdomsalder vil ha langtidseffekter. Våre resultater viser imidlertid at unge arbeidsledige er godt integrert i arbeidslivet i voksen alder. De utgjør stabil og produktiv arbeidskraft på det primære arbeidsmarkedet med god arbeidstilpasning. De som mottok sosialhjelp som unge, har imidlertid ikke klart seg like bra. Bare 70 % av dem var i arbeid, og de som var i arbeid, rapporterte lavere arbeidsmotivasjon og mindre tilfredshet med jobben enn andre arbeidstakere. De fremstod som marginal arbeidskraft på det sekundære arbeidsmarkedet. Når vi i tillegg tar hensyn til et betydelig skjevt frafall blant de som mottok sosialhjelp, er resultatene nedslående. Svarprosenten for hele utvalget var 70 % i 2003, mens bare halvparten (50 % svarprosent) hadde svart blant de som hadde mottatt sosialhjelp. Det er vel grunn til å tro at flere av de som ikke har svart, har det gått dårligere med, slik at andelen som faktisk hadde kommet i jobb, kanskje var enda lavere enn det resultatene viser her.

Vi finner tydelige tegn til det vi kan kalle barrierer i arbeidslivet for unge sosialhjelpsklienter, sammenlignet med andre unge arbeidsledige. Disse barrierene ser ut til å fungere i tråd med teoriene om det sekundære arbeidsmarkedet. I tillegg til individuelle forskjeller i risiko for sosialhjelpsmottak har vi sett at svikt i forsørgelse fra ulike deler av velferdssamfunnet henger sammen med økt risiko for sosialhjelpsmottak, svak arbeidsmarkedsintegrasjon og seinere en svak arbeidstilfredshet. Vi kan altså identifisere svikt i flere sentrale deler av samfunnet for sosialhjelpsmottakerne. For sosialhjelpsmottakerne kan familien ha sviktet i sin forsørgelse ved manglende økonomisk støtte i overgangsperioder eller manglende støtte og hjelp inn i arbeidsmarkedet. Staten ser ut til å svikte ved utestengningen av unge fra trygdesystemet, og arbeidsmarkedet svikter i å kunne tilby de unge jobber i det primære arbeidsmarkedet. Dette er med på å vanskeliggjøre integrasjon i arbeidsmarkedet, selvforsørgelse og også jobbtilfredshet og arbeidsmotivasjon på seinere stadier i livsløpet. Når de unge møter stengte dører i det primære arbeidsmarkedet med faste jobber og opplæringsmuligheter, blir de sittende fast i det sekundære arbeidsmarkedets svingdører med midlertidige ansettelser og periodevis ledighet. Svikten i den statlige forsørgelsen når det gjelder svake grup-

per av unge på arbeidsmarkedet, kan være knyttet til det Lødemel (2003) identifiserer som trygdesystemets vektlegging av en «avgangsproblematikk» (exit), heller enn en «tilgangsproblematikk» (entry). Med dette menes at trygdesystemet vektlegger de som faller ut fra arbeidsmarkedet, framfor de som sliter med å komme inn. Videre vektlegges det å få mottakere av offentlige økonomiske overføringer ut av en slik tilstand, heller enn å forebygge slike tilstander.

Ungdom er i overgangen fra ung til voksen svært sårbare med hensyn til integrering på arbeidsmarkedet. Denne vektleggingen ser derfor ut til å kunne ha uheldige konsekvenser med langtidsvirkninger. Tidligere forskning på arbeidsmarkedstiltak referert i denne artikkelen har vist at tiltak som kombinerer kvalifiserings- og arbeidstrening, eller kvalifisering og lønns subsidier, har positive effekter på individers inkludering i arbeidsmarkedet. Disse tiltakene, som i stor grad «befolkes» av unge, ser også ut til å ha positive langtidseffekter for deltakerne. Det er begrenset tilgang på slike tiltak, og rekruttering til disse tiltakene er gjerne svært selektiv. I tillegg skapes et sterkt skille mellom de som mottar arbeidsledighetstrygd, og de som mottar sosialhjelp, både inntektsmessig og med tanke på stigmatisering. I Rattsø-utvalgets innstilling foreslås det å innføre en arbeidssøkerstønad for grupper av arbeidsledige, som alternativ til den kommunale sosialhjelpen. Denne støtten er tenkt rettet mot nykommere på arbeidsmarkedet og kommer da særlig til å treffe ungdom og innvandrere (NOU 2004: 14). Målet er å knytte sterkere bånd mellom den ledige og arbeidsmarkedet – og dermed sikre tettere oppfølging og rettigheter til de ledige. Dette kan ha positive effekter for den enkeltes overgang til arbeidsmarkedet – ved en integrasjon gjennom jobber i det primære arbeidsmarkedet. Likevel vet vi at enkelte grupper trenger individuell oppfølging og tilpasning som kanskje ikke kan tilbys innenfor rammene av arbeidssøkerstønaden og de aktive arbeidsmarkedsprogrammene. En utvidet mulighet for bedrifter til å bruke midlertidig ansatte kan helt sikkert ha positive effekter for enkelte foretaks økonomi og risikovillighet. Vi har sett at midlertidige jobber og andre kjennetegn ved det sekundære arbeidsmarkedet virker sterkt negativt for arbeidsmarkedsintegrasjon av unge sosialhjelpsmottakere og deres videre karriere fram til voksen alder. Dette kan være nok en lås på inngangsdøren til arbeidslivet for svake grupper i det norske samfunnet.

Appendiks

Tabell 2.4 Rekruttering til sosialhjelp i ungdomsalder. Logistisk regresjon. ! = mottatt sosialhjelp

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp (B)
Mann = 1	-,476	,189	6,356	,012	,621
I arbeid 1985	,284	,228	1,547	,214	1,328
Arbeidsledig 1985	1,075	,257	17,439	,000	2,929
Far i jobb	-,098	,242	,165	,685	,906
Fars utdanning	-,253	,111	5,240	,022	,776
Dropout fra skole	,635	,256	6,132	,013	1,886
Utdanning	-,021	,034	,383	,536	,979
Stoffbruk = 1	1,055	,250	17,786	,000	2,871
Helseproblem = 1	,693	,249	7,747	,005	2,000
Foreldres skilsmisse	,615	,220	7,781	,005	1,849
Konstant	-2,265	,450	25,311	,000	,104

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	786,373	,095	,165

	Chi-square	df	Sig.
Model	103,534	11	,000

Tabell 2.5 Betydningen av ungdomsledighet og mottatt sosialhjelp for integrering på arbeidsmarkedet i voksen alder. Logistisk regresjon. Jobb = 1 (n = 1266)

	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp (B)
Mann = 1	,897	,195	21,218	,000	2,453
I arbeid 1985	,045	,221	,041	,839	1,046
Arbeidsledig 1985	-1,775	,641	7,672	,006	,169
Mottatt sosialhjelp = 1	-,595	,229	6,779	,009	,551
Far i arbeid = 1	,067	,246	,075	,784	1,070
Mental helse 1987	-,771	,245	9,857	,002	,463
Fars utdanning	-,075	,104	,510	,475	,928
Dropout fra skole	-,287	,272	1,119	,290	,750
Utdanning	,063	,034	3,368	,066	1,065
Mental helse *	,924	,410	5,076	,024	2,519
Arbeidsledighet (interaksjon)					
Narkotikabruk = 1	-,054	,285	,035	,851	,948
Helseproblemer 1985	,023	,277	,007	,934	1,023
Foreldres skilsmisse	-,018	,236	,006	,940	,982
Konstant	2,380	,555	18,368	,000	10,802

	Chi-square	Df	Sig.
Model	74,884	13	,000

	-2 Log likelihood	Cox & Snell R ²	Nagelkerke R ²
1	840,916	,070	,119

Litteratur

- Alvaro, J. og A. Gurrido (2003): Economic hardship, employment status and psychological wellbeing of young people in Europe. I T. Hammer (red.) *Youth unemployment and social exclusion in Europe*. Bristol: Policy press: 173–192
- Andress, H.J. (1989): Recurrent unemployment – The West German experience: An exploratory analysis using count data models with panel data. *European Sociological Review*, 3, 275–297
- Banks, M., I. Bates, G. Breakwell, J. Bynner, N. Emler, L. Jamieson og K. Roberts (1992): *Careers and identities*. Great Britain: Open university press
- Beck, U. (1997): *Risikosamfundet*. København: Hans Reitzels Forlag
- Bois Reymond, M., H. Guit, E. Peters, J. Ravesloot og E. Van Rooijen (1994): Life-course transition and future orientation of Dutch youth. *Young*, 2, 3–20
- Buchmann, M. (1989): *The script of life in modern society. Entry into adulthood in a changing world*. Chicago: University of Chicago press
- Claussen S.-E. (1996): Oppvekstvilkår blant sosialhjelpsmottakere. I K. Halvorsen (red.) *Mestring av marginalitet*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Colbjørnsen, T. (1986): *Dividers in the labour market*. Oslo: Universitetsforlaget
- Dahl, E. og T. Lorentzen (2003): Explaining exit to work among social assistance recipients in Norway: Heterogeneity or dependency? *European Sociological Review* 19 (5): 519–536
- Dahl, E. og T. Lorentzen (2003): Dynamics of social assistance: the Norwegian experience in comparative perspective, *International Journal of Social Welfare* 12 (4): 289–301
- Dahl, E. og T. Lorentzen (2005): What works for whom? An analysis of active labour market programmes in Norway, *International Journal of Social Welfare* 14 (2): 86–98
- Derogatis, L.R. og R.S. Lipman, E.H. Uhlenhut og L. Covi (1974): The Hopkins Symptom Checklist: A Self Report Symptoms Inventory, *Behavioral Science*, 19: 1–15
- Doeringer, P.B. og M.J. Piore (1971): *Internal labour markets and manpower analysis*. Lexington, Mass.: Heath
- Drøpping J.A. og J.A. Nervik (1995): *Hva skjer med sosialhjelpen? Forskning om sosialhjelp 1989–1994*. Oslo: INAS-rapport 1
- Ellingsæter, A.L. (1995): Ulikhet i det postindustrielle samfunnet, *Sosiologisk tidsskrift*, 3, 263–283
- Fridberg, T. (1993): Long-Term Social Assistance Recipients in Denmark, Finland, Norway, and Sweden. I T. Fridberg: *On Social Assistance in the Nordic Capitals*. Copenhagen: SFI: 17–35
- Halvorsen K. (1996): Utsatt posisjon i arbeidsmarkedet – en hovedvei til bistandsavhengighet. I K. Halvorsen (red.) *Mestring av marginalitet*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Hammer, T. (1993): Langtidslediges levekår. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 1, 51–63
- Hammer, T. og P. Vaglum (1990): Forbruk av rusmidler og rekruttering til sosialhjelp blant unge arbeidsløse i Norge. *Alkoholpolitikk, Nordisk tidsskrift for alkoholforskning*, 7, 75–84
- Hammer, T. (1992): *Rekruttering til sosialhjelp blant unge kvinner. De unge slekters høst, Marginalisering og arbeidsløshet blant unge*. Rapport, Alternativ Framtid/NAVFs program for ungdomsforskning

- Hammer, T. (2000): Mental health and social exclusion among unemployed youth in Scandinavia. A comparative study. *Intern. J. of Social Welfare*, 9, 53–63
- Hammer, T. (2001): Arbeidsløse sosialklienter i de nordiske land. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 4, 2, 120–134
- Hammer, T. (1997): History Dependence in Youth Unemployment. *European Sociological Review*, 17–33
- Hammer, T. (2005): Labour market integration of unemployed youth from a life course perspective – the case of Norway, Submitted. *International Journal of social welfare*
- Hyggen, C. (2003): *Social assistance Benefit Recipients in the Welfare state – a life course perspective*. Paper presented at the ESA conference, Murcia, Spain
- Kalve T. og Å. Osmunddalen (1995): *Kombinert bruk av sosialhjelp og trygdeytelser*. SSB-rapport nr. 1
- Kalve, T. og Å. Osmunddalen (1992): Økende bruk av sosialhjelp blant unge. *Samfunnsspeilet* 2
- Kerckhoff, A.C. (1990): *Getting started: Transition into adulthood in Great Britain*. Boulder, CO: Westview
- Lorentzen, T. og E. Dahl (2005): Active labour market programmes in Norway: are they helpful for social assistance recipients? *Journal of European Social Policy* 15 (1): 27–45
- Rødseth, A. (1994): Ungdom, lønn og arbeidsledighet. *Sosialøkonomen* 3, 16–18
- Stavik, T. og T. Hammer (2000): *Unemployment in a segmented labour market? A study of youth unemployment in Norway*. NOVA; Norwegian Social Research rapport nr. 4
- Stenberg, S.-Å. (2000): Inheritance of Welfare Reciprocity: An intergenerational study of Social Assistance Reciprocity in Postwar Sweden. *Journal of Marriage and the family* 62: 228–239
- Steinsvik, Å. (1991): *Ungdomsarbeidsløshet i Norden*. UNGforsk-rapport nr. 2/1991
- Sørensen, Aa.B. og A.L. Kalleberg 1981: An Outline of a Theory of the Matching of Persons to Jobs. I I. Berg (red.) *Sociological Perspectives on Labour Markets*. New York: Academic Press
- Thurow, L.C. (1975): *Generating Inequality*. New York: Basic Books
- Torp, H. (1998): Midlertidig ansatte: Hvor arbeider de? *Søkelys på arbeidsmarkedet* 15, 111–118
- Warr, P.B., J. Cook og T. Wall (1979): Scales for the measurement of some work attitudes and aspects of psychological well-being. *Journal of Occupational Psychology* 52, 129–148
- Westergård-Nielsen, N. 1993: Arbeidsmarkedets strukturproblemer. *National-økonomisk Tidsskrift* 131, 21–37

Artikkel 2

Hyggen, C. (2006) Risks and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway. *Social Policy & Administration*, 40 (5): 493 – 508.

Risks and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway

Christer Hyggen

Abstract

Based on a nationally representative panel study covering the period 1985-2003, a Norwegian cohort is investigated with regard to the risks of receiving social assistance benefits. Traditionally, welfare dependency, poverty and receipt of social assistance have been explained by beneficiaries' human capital deficits, the structural or institutional design of the welfare system, or the level of welfare benefits. This article investigates the potentially mediating effects of social capital on the risks of receiving social assistance in youth and young adulthood. In addition, the role of the institutional welfare design on the accumulation of social capital itself is examined. The resulting analyses suggest that even if individuals' social capital is related to the risks of receiving social assistance, it is rather the respondents' human capital and welfare reciprocity in itself that are the driving force behind paths leading individuals into further social assistance reciprocity. The article concludes with an analysis suggesting that the institutional design of the Norwegian social assistance benefits reduces social capital for the beneficiaries.

Keywords

Social capital; Social assistance reciprocity; Norway

Introduction

In the labour market oriented welfare state, individuals face the risk of poverty and exclusion, both social and financial. The main focus in this article is on financial resources for subsistence, or more specifically with the lack of these resources, operationalized by the need for, and the receipt of, social assistance. This article investigates individuals' resources defined by the concept of social capital and how these resources might reduce the risks for receiving social assistance benefits during different stages of the life course. Recipients of social assistance have, by definition, inadequate levels of financial capital to sustain a decent standard of living, thus depending upon monetary transfers

Address for correspondence: *Christer Hyggen, NOVA, Pb. 3223 Elisenberg, 0208 Oslo, Norway. Email: christer.hyggen@nova.no*

© 2006 The Author(s)
Journal Compilation © 2006 Blackwell Publishing Ltd, 9600 Garsington Road, Oxford OX4 2DQ, UK and
350 Main Street, Malden, MA 02148, USA

from the welfare state. Within the social sciences, other forms of 'capital', such as human capital and social capital, are identified. These forms of capital are theoretically analogous to financial capital in the way that one may invest in human or social capital and gain profits in other forms of capital. Research on factors influencing dependency of, or exiting from, welfare benefits or social assistance has usually focused on beneficiaries' 'human capital' deficits, the structural or institutional design of the welfare system or the level of welfare benefits, leaving the potential effects of social networks unnoticed. Levesque and White's (2001) study of Canadian social assistance benefit recipients introduces the hypothesis that for long-term welfare recipients it is rather social capital that plays the determining role.

In the social sciences, social capital at the individual level is usually defined as the resources potentially accessible to an actor through participation in social networks. The concept is associated with Pierre Bourdieu and James Coleman, among others. Bourdieu defines the concept as 'the aggregate of actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalised relationships of mutual acquaintance or recognition' (Bourdieu 1985: 248). He treats the concept as instrumental, focusing on the benefits available to individuals by virtue of participation in groups and on the deliberate construction of sociability for the purpose of creating this resource. The concept may be broken down into two elements: first the social relationship itself that allows individuals to claim access to resources possessed by their associate, and second, the amount and quality of those resources. Coleman introduces a theoretical framework of social capital in the creation and development of human capital. Social capital constitutes a particular kind of resource available to an actor. Unlike other forms of capital, it is inherent in the structure of relations between and among actors (Coleman 1988). According to Coleman, it is important to study the social structural conditions under which social capital arises, as well as social capital as a resource for action by the individual. The form of social capital may be both internalized norms and accumulation of obligations from others, according to the norm of reciprocity (Portes 1998). Coleman identifies several effects of social capital, as the degree of social control in local communities, as parental and kin support, and as network-mediated benefits beyond the immediate family. The effects of parental and kin support and the network-mediated benefits embedded in the concept of social capital are of special interest in this study of social assistance recipients and the risks of receiving social assistance in different stages of life.

In accordance with neo-capitalist theories (Lin 2001), this article assumes that individuals will strive to acquire resources higher than a mere subsistence level. This may be attained by investing in human capital – acquiring skills and knowledge motivated by potential reward through increased wages and other forms of profit, or investment in social capital – and engaging in interactions and networks in order to produce profits for themselves or their families. Human capital will theoretically protect individuals against social assistance reciprocity mainly through mechanisms in the labour market which favour able employees in terms of increased access to jobs and higher wages. It may also be that an individual's social resources will protect against

social assistance reciprocity, through mechanisms facilitating the acquisition of human capital, material support, or through direct or indirect paths into the labour market. These social resources, or social capital, are assumed to work through information, influence and social credentials (Lin 2001: 20). Greater social capital is assumed to facilitate flows of information, reducing the transaction costs of acquiring knowledge within networks. In the case of Norwegian youth and young adults, greater social capital may lead to more, and more accurate information on job vacancies and on paths leading to these vacancies. Greater social capital may also exert influence on agents who play critical roles in decisions that may release resources on behalf of the individuals; for example, in employment procedures. Persons in the individual's network may work as social credentials, analogous to educational credentials as part of the human capital, facilitating access to resources.

An extension to the traditional theories and concepts of social capital was introduced through the works of Putnam (Putnam *et al.* 1993; Putnam 2000). According to Putnam, the density and weight of civil society is a source of social capital at the macro level. Social capital is considered as a kind of capital that facilitates cooperation because people trust each other and is produced through participation in civil society (Putnam *et al.* 1993). At the micro level, social capital operationalized in this way, as trust, may have positive effects on individuals as interpersonal trust may facilitate action and cooperation, especially within the labour market and welfare institutions. Trust is thus important both for the smooth functioning of society at large and an important resource for individuals. How people come to trust or stop trusting each other, the making or breaking of social capital, will thus be an important insight.

Despite differences in the scope, concerns, mechanisms and implications of theories concerning social capital at the individual level, the consensus is growing in the literature that social capital stands for the ability of actors to secure benefits by virtue of membership in social networks or other social structures (Portes 1998). On the one hand it is possible that social capital may reduce the risks of welfare reciprocity. On the other hand, previous research has found that receiving welfare support may in itself reduce social capital operationalized as interpersonal trust. Rothstein pursues a hypothesis claiming that welfare system design may influence individuals' social capital. Controlling for variables covering education, social class, memberships of voluntary organizations, employment status, political ideology and life satisfaction, he identifies relations between trust and individuals' personal contacts with both the universal and the means-testing discretionary welfare agencies in the Swedish welfare state. Results show that being in contact with the discretionary parts of the welfare state is associated with lower trust, but the opposite is true for people with extensive experience of the universalistic part (Rothstein 2003; Kumlin and Rothstein 2005).

In this article, theories on social capital are applied at different stages of life in relation to the risks of receiving social assistance benefits and the accumulation of social capital in itself. Social capital as protection against social assistance reciprocity is treated as something between a social resource and a social mechanism that operates throughout individuals' life courses. In accordance with previous research (Barbieri *et al.* 2000), social capital is seen as

an intervening variable between family, financial and human capital, helping to explain differences in the risks of labour market adversities and social assistance reciprocity between individuals. The indicators of social capital accessible to individuals are made up of variables measuring aspects of resources within an individual's family, networks and civic-society participation/organizational affiliation. The research questions that will be posed in this article related to the above definition are:

- To what extent does social capital affect the risk of receiving social assistance in youth?
- To what extent does social capital affect the risk of receiving social assistance in young adulthood, controlling for social assistance dependency?

Taking the complexity of the concept of social capital found in recent research literature into account, the analyses are broadened by investigating interpersonal trust and how this may relate to the institutional design of the Norwegian welfare state. Trust is seen as a form of social capital necessary for interaction and facilitating action for individuals – thus being both a personal resource and a social mechanism. Related to this operationalization, the following research question applies:

- To what extent do social assistance recipients possess lower levels of social capital in the form of generalized trust than other people in adulthood, and to what degree is this related to receiving social assistance?

Data and Measurements

The research questions will be investigated by using a combination of register data and survey data from the 'Work, Lifestyle and Health' survey. This survey is a longitudinal panel survey tracking a sample of nearly 2,000 individuals representative of the Norwegian cohorts born between 1965 and 1968. The survey was introduced in 1985 with follow-ups in 1987, 1989, 1993 and 2003. The time window for the survey thus spans the period 1985 to 2003, giving us the possibility to examine individual life trajectories from ages of 17–20 to 35–39. The panel was stratified, based on the individual's primary occupation in 1985: young people who were still completing their education had the lowest probability of being included in the sample (0.25, N = 801), whereas those in employment had a higher probability (0.70, N = 800), and those who were neither working nor completing their education had the highest probability of inclusion (1.00, N = 394). This is treated as a selection variable and is controlled for in all the analyses by including dummies for being either unemployed, in employment or in education in 1985. In 1985 the survey consisted of approximately 100 questions on health, future ambitions, school and work adjustment, part-time work, work environment, and parental background. In 1987, 1989 and 1993, questions regarding physical and mental health, sick leave, leisure activities and substance abuse were added. The follow-up in 2003 included a further question regarding social assistance benefits. The response rates throughout the study have been

good: 85 per cent of the sample participated in the survey in 1985, 80 per cent in 1987, 74 per cent in 1989, 73 per cent in 1993, and 70 per cent in 2003.

Data from official records have been linked to the individual responses for the entire period. This information was collected from the FD-trygd register at Statistics Norway and from registers of personal income and education. These official records allow us to track in detail individual careers of social assistance, as well as the use of other social security benefits such as unemployment benefits, with regard to frequency, duration and the amount of benefits received. In addition we have access to individual paths of educational and employment careers.

Measurement

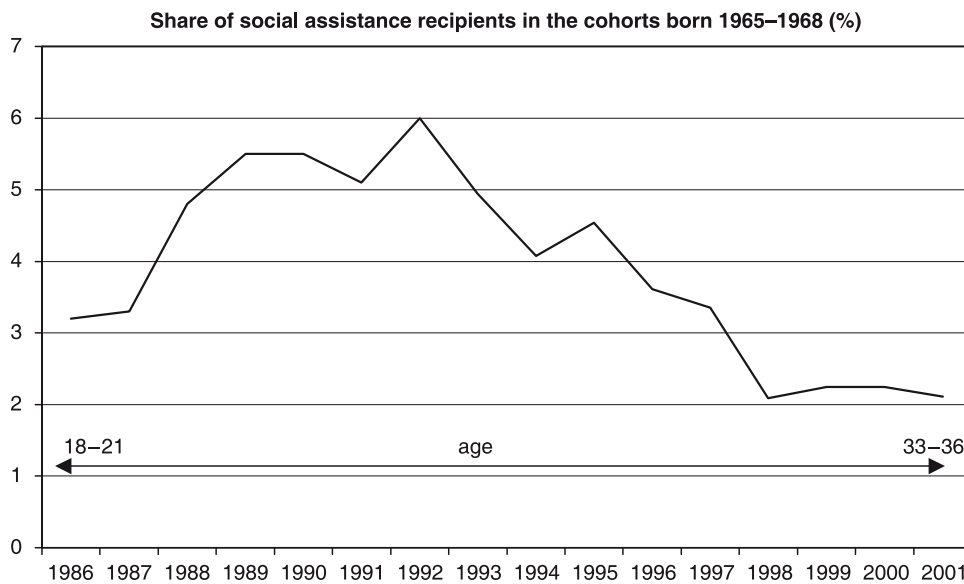
Social assistance is registered by the amount and duration of payments at the Ministry of Social Affairs and is connected to individual data from our panel study. Because of the weighting procedure in the inclusion of respondents, all models include dummies for the selection criteria in 1985 as a selection variable; whether the respondents were in education, in employment, or unemployed. Information on family situation when growing up, father's education and parents' social security reciprocity is collected using questionnaires from 1985. Dropout from school is measured by the question: 'Have you ever left an education or a course without doing the final exams?' Information on networks, friends' alcohol consumption and use of drugs, civic engagement measured by participation in organized sports and voluntary organizations is gathered by using questionnaires from 1989 and 1993. Alcohol consumption is considered to be high in cases where friends drink alcohol more than once a week. Unemployment spells are measured by using registered information from the employment agencies for each individual. General trust is measured by the question 'To what degree do you feel you can trust people in general?' on a scale ranging from 0 to 10, where 0 represents 'You cannot trust people in general' and 10 represents 'You can trust people in general'. Human capital is operationalized as education and unemployment experience. Education is measured by the number of years of education and unemployment experience as the number of unemployment spells. Social capital is operationalized differently according to the theoretical context and available variables in the three analyses in this article. Further operationalizations are discussed in the paragraphs on social capital in childhood and youth, social capital in adulthood, and social capital and trust among social assistance recipients.

Social Assistance Reciprocity in a Norwegian Cohort

By 1993, at the age of 24–7, 18.9 per cent of the cohorts born 1965–8 had received social assistance of some kind, thus having experienced a situation where all other means of financial support, both personal and public, were exhausted. Of those individuals receiving social assistance in the first period, 63 per cent also received some kind of social assistance during the period 1993–2001. In Norway, as in the other Nordic countries (Puide 2001), children, youth and young adults constitute a large number of the recipients

Figure 1

Share of social assistance recipients 1985–2001

of social assistance. The young appeared as a new group with problems in supporting themselves during the recession from the mid-1980s to the beginning of the 1990s. The young are found to be particularly vulnerable to changes in the labour market. From a poverty point of view, however, the young adults are not a severe risk group in the Nordic countries (*ibid.*).

On the Norwegian Social Assistance Benefit System

In comparative analyses of social assistance regimes, the Norwegian system is found to be characterized by low extent – not many people are given social assistance benefits in Norway; it is exclusive. Most people will not have access to the benefits, and the cash benefits received are above average in a European context. It is found to be quite similar to the systems of Austria and Switzerland (Kazepov 1999). The system of social assistance is residual in the way that it is a final social safety net and benefits are only disbursed when the client has utilized his or her possibility to obtain income from work or other social insurance benefits. Assistance benefits are means and needs tested through individual tests of income and assets. Social assistance payments are discretionary, meaning that each case is assessed by a social worker and this worker decides whether and how much the applicant will receive in support. The social security system is based on the principle of rehabilitation and reintegration into work and mainstream life in society, aiming to help people to become self-supportive, and is thus short-term in principle. The municipalities are obliged to grant allowance of social assistance regardless of their

economic resources and budgetary priorities. The amount of money received within a single year by individuals ranges from non-recurring small amounts to amounts resembling a normal Norwegian salary. Even if this is the case, recipients are treated similarly in the analysis because of the very nature of the social assistance schemes in Norway, these being the last financial welfare resort. The focus here is not on the cash benefits, but rather on what may cause individuals in the Norwegian welfare state to be entrusted to a situation where all other means of self or public support are exhausted.

Social Capital in Childhood and Youth

The primary beneficiaries of resources of social capital of parental and kin support are children whose education and personality development are enriched. Social capital tends to be lower for children in single-parent families because they lack the benefit of a second at-home parent and because they tend to change residences more often, leading to fewer ties to other adults in the community (McLanahan and Sandefur 1994). Unemployment among parents reduces their financial capital, but it can also reduce the social capital available to their children – in terms of social norms regarding work and education, knowledge on paths leading into the labour market, and most importantly, through information channels about vacancies and social contacts usually accessible to those in employment. Parents' resources and their support are thus assumed to be important features in the creation of both human and social capital. By applying the theory of social capital we can assume that children of well-educated parents in stable relationships have a lower risk of becoming dependent on social assistance because of the amount and form of social capital accessible. Conversely, children of divorced, unemployed, low-educated parents living on welfare may have less appropriate support for education, both as a source of help and motivation, and may be more likely to be aware of public welfare arrangements, feel less stigma about using them, and thus have increased chances of receiving social assistance.

In this first section, the impact of social capital on the chances of receiving social assistance in youth is investigated. Youth is defined as people aged 18–28. In the second section we will be looking at the respondents in their phase of young adulthood, aged 25–36.

We find that family conditions when growing up have an impact on whether the respondents will receive social assistance in youth. Children growing up in broken families, including single-parent families or families where one of the parents is a step-parent, are at greater risk of receiving social assistance than people growing up with both their biological parents. We also find that parents' social background has an impact on the risk of receiving social assistance in youth. The higher the education of the respondent's father, the lower the risk of receiving social assistance. In the above analysis there are also indications of intergenerational transfer of welfare dependency. If both parents were on social welfare in 1985 or earlier, the risk of receiving social assistance in youth is increased. When looking at the respondent's school adjustment, measured by school dropout during high school, we find that this has a significant impact on the risk of receiving social assistance.

Table 1

Social capital and the risk of receiving social assistance in youth, logistic regression

Impact of social capital on social assistance benefit recipiency in youth. Logistic regression, n = 1351				
	B	Sig.	SE	Exp(B)
Social Capital				
Growing up with (ref: Both parents)		***		
Two parents, one stepparent	0.98	**	0.38	2.66
Single parent	1.28	***	0.24	3.59
Other	1.97	***	0.70	7.19
Father's education (ref: Primary school or less)		**		
Secondary school	-0.42	**	0.18	0.66
High school	-0.64	***	0.22	0.53
University level	-0.60	**	0.27	0.55
Father on social security benefits	-0.30		0.32	0.74
Mother on social security benefits	0.32		0.32	1.38
Father by mother social security benefit (interaction)	1.41	**	0.71	4.11
Human Capital				
School dropout	0.68	***	0.19	1.98
Respondent's activity 1985 (reference: education)		***		
Employment	0.37	**	0.19	1.45
Unemployment	1.01	***	0.20	2.75
Constant	-1.85		0.19	0.16
Model Summary				
	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square	
	1151.40	0.09	0.15	

**Statistically significant at the 0.05 level.

***Statistically significant at the 0.01 level.

Social Capital in Adulthood

In young adulthood, there are arguably more sources of social capital than in youth. Friends and social networks may have more impact on individuals' lives than in childhood and youth. Friends and colleagues at work might have a greater influence with regard to attitude formation and social control, information and knowledge. In cases where individuals are out of work for longer periods, or in and out of different jobs, stable networks will be harder to establish, resulting in less social capital. One important feature of young adulthood is to establish a family of one's own, either through marriage or cohabitation. In most cases, having a spouse will reduce the risk of financial hazard by distributing the risk within a household, but it might also be a strong source of social capital. Blekesaune (2003) has described how being

married or cohabiting protects against poor health through mechanisms of social control and enlarged networks. Furthermore, the presence of children in the household may reduce, especially women's, chances of cultivating useful employment contacts, thus being an indicator of lower social capital (Russel 1997). Previous research has mainly focused on the positive effects of social capital. As Portes (1998: 15) notes, 'Our sociological bias lead us to see good things emerging out of sociability,' but recent studies have identified at least four negative consequences of social capital: exclusion of outsiders, excess claims on group members, restrictions on individual freedom, and downward levelling norms. The result may be a downward levelling norm that operates to keep members of a downtrodden group in place and force the more ambitious to escape from it. In the following analyses, measures are taken to control for possible deviant behaviour among friends of the young adults, using this as an indicator of belonging to networks, reducing social capital.

In this analysis we use the status of the respondents in 1993 to predict risks of receiving social assistance during the period 1993–2003. The analyses in table 2 are presented as two separate models, Model 1 and Model 2. Model 1 includes the dependent variable, whether respondents have received social assistance at some stage during the period 1993–2001, and several independent variables measuring different aspects of social and human capital. Model 2 is identical to Model 1 except for the inclusion of a dummy variable indicating whether the respondent received social assistance during the period prior to 1993, and an interaction term consisting of social assistance and periods of unemployment.

When investigating the risk of receiving social assistance in young adulthood, we find that whether the respondents have a family or not, that is, whether they are married, cohabiting or having children, has no statistically significant impact on the risks of receiving social assistance, as long as they are not single parents. Single parents are at the greatest risk of receiving social assistance in young adulthood. In this analysis, we find that individuals who participate in organized sports are at lower risk of receiving social assistance in the years to come. Having intimate friends outside the immediate family does not have any impact on the risk of receiving social assistance; neither does friends' alcohol consumption. However, having friends that use drugs is positively related to the risk of receiving social assistance. Controlling for the effects of main activity in 1985, the analyses show that individuals who were unemployed were at a higher risk of receiving social assistance in the period 1993–2001. We also find that human capital, measured by the respondent's years in education, has a negative effect on the risk of receiving social assistance. In addition to this, we find that unemployment experience has a significant impact on risk. Table 2 shows that the more spells of unemployment experienced between 1985 and 1993, the higher the risk of receiving social assistance during young adulthood.

When including the dummy variable in Model 2, we find that social assistance dependency is the strongest predictor of receiving social assistance at a later stage. However, we find that both being a single parent and the number of unemployment spells in youth have independent effects on the risk of receiving social assistance in young adulthood. We find that human capital and financial difficulties are important predictors, as well as a strong welfare dependency implying continuous risk of receiving social welfare. In other

Table 2

Social capital and the risk of receiving social assistance in young adulthood, logistic regression

The impact of social capital on social assistance recipiency in young adulthood. Logistic regression, n = 817								
	B	Sig.	SE	Exp(B)	B	Sig.	SE	Exp(B)
Social Capital								
Family (reference = single)		***				***		
Married no children	-0.28		0.67	0.76	0.26		0.70	1.29
Married with children	-0.30		0.32	0.74	-0.05		0.35	0.95
Single parent	1.54	***	0.36	4.65	1.44	***	0.41	4.23
Cohabiting with children	0.19		0.39	1.21	0.66		0.43	1.94
Participated organized sport (1 = yes)	-0.20	**	0.08	0.82	-0.06		0.09	0.94
Participated voluntary organization (1 = yes)	-0.10		0.12	0.90	-0.15		0.14	0.86
Intimate friends (1 = yes)	-0.39		0.29	0.68	-0.34		0.30	0.71
Friends' alcohol consumption (1 = high)	0.39		0.27	1.48	0.41		0.30	1.51
Friends use drugs (1 = yes)	0.70	**	0.25	2.01	0.39		0.28	1.48
Human Capital								
Main activity 1985 (reference = education)		**						
Working 1985	-0.02		0.34	0.98	-0.16		0.37	0.86
Unemployed 1985	0.75	**	0.32	2.12	0.49		0.36	1.64
Years in education 1993	-0.13	**	0.06	0.88	-0.07		0.07	0.93
Unemployment spells 1985-1993	0.25	***	0.07	1.29	0.22	**	0.10	1.25
Social assistance dependency								
Social assistance 1985-1993 (1 = yes)					2.55	***	0.37	12.85
Social assistance 1985-1993 * Unemployment spells					-0.11		0.16	0.90
Constant	-1.64	**	0.59	0.19	-2.75	***	0.68	0.06
Model Summary								
		Cox & Snell R Square			Nagelkerke R Square		-2 Log likelihood	
Model 1		0.12			0.24		460.78	
Model 2		0.20			0.39		389.22	

**Statistically significant at the 0.05 level.

***Statistically significant at the 0.01 level.

words, social capital operationalized by integration in social networks and participation in civil society displays no significant impact upon risks of receiving social assistance. However, Rothstein argues that to receive social assistance in itself reduces social capital operationalized by generalized trust. In the following section we will explore this hypothesis.

Social Capital and Trust among Social Assistance Recipients

The final section of this paper concentrates on the works of Putnam and one of his critics, Rothstein. Putnam's main focus is on the implications of social capital in the functioning of democracy through mechanisms of civil society, but he is also concerned with the individual level in his analyses. Between the individual and the state, there are structures that can be more or less formalized, including labour unions, employer's organizations, voluntary organizations and sports teams, etc. Individuals may participate within this layer of society to a greater or lesser extent. In *Bowling Alone*, Putnam (2000) identifies individual level effects of social capital in the way that individuals who are strongly involved in social networks and believe they can trust people in general are healthier, richer, happier and better educated than those with few contacts and lower levels of trust. In Norway, Wollebæk has found higher levels of trust among members of voluntary associations, both political and non-political (Wollebæk 2003). In social psychology, low social trust is found to be a barrier for individuals in entering into potentially fruitful social interactions, especially those that involve taking risks (Rothstein 2003). Distrust among individuals may thus lead into social traps that may have undesirable consequences for the actors. In addition to this, Rothstein and his colleagues find that the design of welfare state institutions has an impact on the level of trust among individuals in society. They claim to have found an explanation for the comparatively high levels of trust in the Scandinavian countries by linking them to the universality of the welfare systems in these countries (Kumlin and Rothstein 2005).

Contrary to the majority of welfare state institutions and agencies in Norway, which are universal, social assistance is discretionary. This results in the fact that each applicant for social assistance is subject to a more or less informal interpretative practice on behalf of the social worker. In such a situation, Rothstein argues, applicants may experience incentives and the opportunity to withhold information in order to receive benefits. If individuals themselves engage in cheating, they will theoretically assume that other people cannot be trusted either, resulting in lower levels of interpersonal trust. Implications of this hypothesis are the assumptions that people in contact with the discretionary part of the welfare state, in this analysis persons receiving or having received social assistance, will display lower levels of trust, thus having less social capital. Conversely, persons having received the universal support of unemployment benefits will display higher levels of trust. The following analyses are investigations of how the level of interpersonal trust is associated with other measures of social capital, social background, human capital and the receipt of social assistance.

The analysis is split into two models. The first includes only measures of social assistance reciprocity and the selection variables, and the second includes

Table 3

Generating general trust, OLS regression

	Model 1				Model 2			
	B	Sig.	SE	Beta	B	Sig.	SE	Beta
(Constant)	7.55	***	0.11		6.56	***	0.35	
Social assistance 1986–1992	-0.06		0.28	-0.01	0.05		0.27	0.01
Social assistance 1993–2001	-0.91	***	0.32	-0.12	-0.74	***	0.30	-0.10
Selection variable (reference: in education)								
In employment	-0.72	***	0.18	-0.16	-0.39	**	0.18	-0.09
Unemployed	-0.51	**	0.21	-0.10	-0.07		0.21	-0.01
Social Background								
Gender (male = 1)					-0.67	***	0.15	-0.16
Father's education (5 levels)					0.13		0.08	0.06
Human Capital								
Education (years)					0.08	***	0.03	0.11
Unemployment spells 1985–2001					-0.01		0.05	-0.01
Social capital								
Number of intimate friends					0.15	***	0.02	0.23
Member of labour union					-0.11		0.15	-0.03
Participated organized sports					0.26		0.15	0.06
Participated voluntary organization					0.14		0.15	0.03
Friends used drugs					-0.36	**	0.15	-0.08
Dependent variable: interpersonal trust								
Model summary								
		R		R ²		R ² adj		SE
Model 1		0.21		0.04		0.04		2.06
Model 2		0.42		0.17		0.16		1.93

**Statistically significant at the 0.05 level.

***Statistically significant at the 0.01 level.

variables on social background, human capital and social capital. By looking at Model 1, we find that receiving social assistance in youth has virtually no impact on the level of trust in adulthood. Receiving social assistance in young adulthood is associated with a lower level of trust. We also find that individuals who were unemployed or in employment in 1985 report a lower level of trust in adulthood than those in education. In Model 2, we find that gender has an impact on trust; female respondents report significantly higher levels of trust in others than do males. By looking at the individual's human capital, we find that a higher level of education is strongly associated with a higher level of trust in others. The number of unemployment spells does not, however, influence this level. Social networks, measured by the individual's number of friends outside the immediate family, have a strong and positive effect on trust in others. Having friends that use or have used drugs has a negative

effect on trust. Participation in civic society by affiliation to voluntary organizations or organized sports does not have any effects on the level of trust reported in this study.

Conclusions

In this article we set out to explore whether social capital may work as a resource for actors protecting against the risks of receiving social assistance in youth or young adulthood. Family conditions when growing up were found to have a significant impact on the chances of becoming a social assistance recipient. Both growing up in any type of family other than the nuclear family, and whether one's parents receive some sort of welfare benefits, increase the chances of receiving social assistance. To some degree these results may support theories of social capital as a resource as introduced by Coleman and Bourdieu. In addition they point towards intergenerational transfer of welfare dependency. Previous research in both Sweden and Canada has identified intergenerational effects of welfare dependency, where children of social assistance recipients are at greater risk than other children (Stenberg 2000; Beaulieu *et al.* 2005). Previous research has also found that people growing up under unstable family conditions, such as single-parent families and families having gone through a divorce, are at greater risk of receiving social assistance (Clausen 1996). Parents' support may of course take on other forms of capital, like financial support for their children. We do know that many young people will receive financial support from their parents in situations of need, rendering them independent of public support (Hammer and Julkunen 2003). If, however, such support is unavailable, they will often be forced to apply for social assistance (Hammer 2001). We may thus conclude that the social capital available to individuals in childhood and youth is somewhat helpful in predicting social assistance recipiency in youth. According to this kind of interpretation, social capital closely resembles understandings of social class. In Coleman's work, the most common function attributed to social capital is as a source of network-mediated benefits beyond the immediate family. This meaning is closest to Bourdieu's definition in which parental support of children's development is a source of cultural capital, while social capital refers to assets gained through membership networks. The most common use of this form of social capital is in the field of stratification (Portes 1998). Granovetter's (1995) concepts of embeddedness and 'strength of weak ties' also identify the power of indirect influences outside the immediate circle of family and close friends to serve as an informal employment referral system. The novelty of the social capital approach as applied here is to a greater degree acknowledging the working resources and mechanisms for individual success in a society not traditionally described by 'classes' and the potential exchange between forms of capital. However, intergenerational transfer of welfare recipiency and measures of individuals' human capital seem to have stronger predictive powers in explaining social assistance receipt than social capital, as applied in this article.

We then explored the risks of receiving social assistance at some stage during young adulthood in relation to social capital, treating individuals' own families

as potential sources of social capital, in addition to participation in civic society and features of the individual's network. There was no strong evidence for social capital as mediating the risks of becoming social assistance recipients. We found, however, that single parents – mainly single mothers – are at greater risk of receiving social assistance in young adulthood. Previous research in Norway has shown that many of these women will use social assistance as a supplement to public support for single mothers because these measures are insufficient (Terum 1993). There were no mediating effects of marriage or cohabitation on the risks of receiving social assistance in young adulthood. Thus, the potential distribution of financial risk or the potential social capital offered through marriage or cohabitation does not seem to protect against receiving social assistance. We did find that participation in organized sports and whether friends used drugs had an impact on the chances of becoming a recipient. Participation in sports reduces the risk, while having friends who use(d) illegal substances increases the risk. Human capital has an impact on the risks, both concerning the respondent's education and unemployment experience. Once again we found that it is rather the respondent's human capital, low education and comparatively high unemployment experience, and especially mechanisms of welfare dependency, that seem to be the driving force behind paths leading individuals into social assistance recipiency – as previous social assistance recipiency is the strongest predictor of receipt in adulthood. Previous research has found that in countries with efficient welfare systems and close public involvement in management of the labour market, job creation and allocation, network social capital has little or no effect on obtaining jobs for individuals (Barbieri *et al.* 2000; Harsløf 2006). The Norwegian labour market is regulated in a comparatively strict way, and this may help explain the weak effects of social capital on risks of receiving social assistance. Thus it seems that, in Norway, effective management of risk against financial and labour market adversity is related to achievement rather than ascription. It is not necessarily 'who you know', but rather 'what you know' that counts. Policy implications of the analyses based on the knowledge gained from these analyses are to strengthen, not necessarily the social capital of individuals, but rather the educational and labour market possibilities of youth and young adults at risk.

In the final analysis, the focus changed from looking at the risks of receiving social assistance at some stage to the accumulation of social capital in itself. Participation in civic society measured by union membership, participation in organized sports and voluntary organizations did not affect the level of trust reported by individuals. On the basis of these results, we may conclude, in accordance with Wollebæk and Selle, that 'participation in organizations/networks may certainly be good for many reasons but it does not produce trust' (2002). Human capital seems, once again, to be of greater importance. Years in education increase the level of trust in others, whereas the number of unemployment spells does not. It was found that recipients of social assistance in young adulthood display lower levels of trust, whereas those receiving social assistance only in youth do not deviate from others their own age regarding trust. One possible explanation for these findings is offered by Rothstein (2003). He concludes from his study of the Swedish welfare state

that the organization of the welfare state itself – how different welfare arrangements are designed – has an impact on trust in the society. The welfare state may either make or break social capital. He finds that universal welfare arrangements increase interpersonal trust, while discretionary and needs testing measures, like the social assistance scheme in Norway, have the opposite effect. In this paper we have seen that social assistance reciprocity (being in contact with the needs testing part of the welfare state during young adulthood) affects the level of interpersonal trust, whereas spells of unemployment (being in contact with the universalistic part of the welfare system) do not. If it is the case that social capital as trust is an asset both for individuals and for society as a whole, interpersonal trust should ideally be cultivated, so also by the welfare state. From a policy point of view, one solution to develop trust, or at least not break it down, may thus be to restructure parts of the system of social assistance. In line with the results from this study, this may be possible by developing the universality of the welfare system as opposed to making it even more discretionary.

Acknowledgements

This study was funded by the Norwegian Research Council through FAMI (Norwegian Centre for Research on Poverty and Social Assistance). The author would like to thank Torild Hammer for valuable comments on drafts of this article and is grateful for insightful assessment and recommendations from two anonymous referees.

References

- Barbieri, P., Paugam, S. and Russel, H. (2000), Social capital and exits from unemployment. In D. Gallie and S. Paugam (eds), *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*, Oxford: Oxford University Press, pp. 200–17.
- Beaulieu, N., Duclos, J.-Y., Fortin, B. and Rouleau, M. (2005), Intergenerational reliance on social assistance: evidence from Canada, *Journal of Population Economics*, 18: 539–62.
- Blekesaune, M. (2003), Helsemessig seleksjon inn og ut av ekteskapet: helsesvake partnere mindre populære [Health selection into and out of marriage: partners with poor health are less popular], *Samfunnsspeilet*, 17, 3: 28–33.
- Bourdieu, P. (1985), The forms of capital. In J. G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Greenwood, pp. 241–58.
- Clausen, S.-E. (1996), Oppvekstvilkår blant sosialhjelpsmottakere [Social assistance recipients' childhood conditions]. In K. Halvorsen (ed.), *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient [Coping with marginality. To live and survive as a social assistance recipient]*, Oslo: Cappelen akademisk forlag, pp. 48–68.
- Coleman, J. S. (1988), Social capital in the creation of human capital, *American Journal of Sociology*, 94: 95–120.
- Gallie, D. and Paugam, S. (eds) (2000), *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*, Oxford: Oxford University Press.
- Granovetter, M. S. (1995), *Getting a Job: a Study of Contacts and Careers*, Chicago: University of Chicago Press.
- Halvorsen, K. (ed.) (1996), Utsatt posisjon i arbeidsmarkedet [A marginal position in the labour market]. In K. Halvorsen (ed.), *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve*

- som sosialklient [Coping with marginality. To live and survive as a social assistance recipient]*, Oslo: Cappelen akademisk forlag, pp. 93–119.
- Hammer, T. (2001), Arbeidsledige sosialklienter i de nordiske land. En komparativ undersøkelse av unge [Unemployed social assistance recipients in the Nordic countries. A comparative study of youth], *Tidsskrift for Velferdsforskning*, 4, 2: 120–34.
- Hammer, T. (ed.) (2003), *Youth Unemployment and Social Exclusion in Europe: A Comparative Study*, Bristol: Policy Press.
- Hammer, T. and Julkunen, I. (2003), Surviving unemployment: a question of money or families? In T. Hammer (ed.), *Youth Unemployment and Social Exclusion in Europe: A Comparative Study*, Bristol: Policy Press, pp. 135–54.
- Harsløf, I. (2006), The impact of welfare and labour market institutions on informal recruitment in European youth labour markets, *European Societies*, 8, 4.
- Kazepov, Y. (1999), At the edge of longitudinal analysis. Welfare institutions and social assistance dynamics, *Quality and Quantity*, 33: 305–22.
- Kumlin, S. and Rothstein, B. (2005), Making and breaking social capital – the impact of welfare-state institutions, *Comparative Political Studies*, 38, 4: 339–65.
- Levesque, M. and White, D. (2001), Social capital, human capital and exit of beneficiaries from long-term social assistance, *Canadian Journal of Sociology – Cahiers Canadiens de Sociologie*, 26, 2: 167–92.
- Lin, N. (2001), *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*, Cambridge: Cambridge University Press.
- McLanahan, S. and Sandefur, G. (1994), *Growing up with a Single Parent: What Hurts, What Helps*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Portes, A. (1998), Social capital: its origins and applications in modern sociology, *Annual Review of Sociology*, 24: 1–24.
- Puide, A. (2001), *Recipients and Social Assistance Dependency*. Report 2 from the project ‘The Role of Social Assistance as Means of Social Inclusion and Activation’, STAKES, Finland.
- Putnam, R. D. (2000), *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*, New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. D., Leonardi, R. and Nanetti, R. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rothstein, B. (2003), Investing in social capital: the impact of welfare state institutions. Paper for the American Political Science Association meeting, 28–31 August, Philadelphia.
- Russel, H. (1997), Seeking work: gender differences in job search behaviour and outcomes among the unemployed. Paper presented at the Third European Conference of Sociology, University of Essex, August.
- Stenberg, S.-Å. (2000), Inheritance of welfare reciprocity: an intergenerational study of social assistance reciprocity in postwar Sweden, *Journal of Marriage and the Family*, 62: 228–39.
- Terum, L. I. (1993), *Stønad, samliv og sjølvforsørging: om korleis eineforsørgarane brukar overgangsstønad frå folketrygda [Support, living together and self supportiveness: how single parents use transitional benefits]*, Oslo: Institutt for sosialforskning.
- Wollebæk, D. (2003), Participation and social capital formation: Norway in a comparative perspective, *Scandinavian Political Studies*, 26, 1: 67–91.
- Wollebæk, D. and Selle, P. (2002), Does participation in voluntary associations contribute to social capital? The impact of intensity, scope, and type, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 31, 1: 32–61.

Artikkel 3

Hyggen, C. (2008) Change and Stability in Work Commitment in Norway: from Adolescence to Adulthood. *Journal of Social Policy*, 37: 103 – 123.

Change and Stability in Work Commitment in Norway: from Adolescence to Adulthood

CHRISTER HYGGEN

*NOVA – Norwegian Social Research, PO Box 3223 Elisenberg, N-0208 Oslo, Norway
email: christer.hyggen@nova.no*

Abstract

The individual's commitment to work has occupied a central place in much welfare state research. This centrality relates to beliefs that welfare system design influences the ways in which people come to value employment. If, as believed, generous benefit systems diminish citizens' willingness to work, then these systems undermine both the legitimacy and the performance of the welfare state. This article explores change and stability in work commitment in a Norwegian cohort born between 1965 and 1968. We investigate whether and if so how individuals' experience with the welfare system and their personal, family or work experiences influenced their level of work commitment between 1993 and 2003, from adolescence to adulthood. Findings show work commitment as relatively stable across the ten years, with some individual-level change relative to changes in family life (such as becoming a parent) and in work experience (such as long-term unemployment). Results indicate that the fear of disincentive effects on individuals' work commitment is exaggerated.

Introduction

Research into the welfare state has often focused on how generous social benefits can undermine the welfare state by weakening the individual's motivation to work (Halvorsen, 1999). In the UK, this research has considered the possible emergence of a new underclass essentially different from the working class, comprising unemployed persons with a much lower commitment (Buckingham, 1999). In the US research, the focal point has been welfare dependency, independent of the concept of class (Murray, 1990), while continental European research has been mainly concerned with the fear of social exclusion (Halvorsen, 1999).

A wide range of conceptualisations and applications of concepts portraying work values exists. In 1983, a review of literature covering work values revealed at least 25 different definitions and applications in the field (Morrow, 1983). Previous research has applied concepts of work centrality, work involvement, work commitment and employment commitment in the various studies. There has been some confusion about the distinction between the concepts (Cooper-Hakim and Viswesvaran, 2005). This article examines work values as commitment to work and employment in general, as opposed to commitment to a specific

job or occupation. To portray and analyse change in work commitment among a Norwegian cohort throughout a ten-year period, we apply the concept of work commitment as operationalised by Warr *et al.* (1979): the extent to which a person wants to be engaged in paid employment. To further distinguish this concept from job involvement, we add that work commitment is a belief in the centrality of work and the psychological identification with employment in general (Kanungo, 1982b).

To measure 'work commitment', Warr *et al.* (1979) developed the Work Involvement Scale (WIS), now widely used in the social sciences. In his study of work commitment, Nordenmark showed that this scale may be related to questions describing general functions, not just the financial aspects, of employment (Nordenmark, 1999b). Thus, work commitment is theoretically and substantially different from job involvement and organisational commitment (Morrow, 1986; Underlid and Thuen, 1991).

Much of the literature on work involvement has focused on the question of whether unemployment experience affects employment commitment. A number of opposing views exist. First, theories of the underclass and the culture of dependency often posit that prolonged unemployment in combination with benefit receipt erodes commitment to paid work, especially among adolescents (Murray, 1990). Several studies have suggested that young people tend to form their own social networks. These groups may develop their own subculture, one that rejects social norms and values. Prolonged unemployment may therefore create an anti-work culture, thereby explaining why the risk of re-emerging unemployment is so high among the previously unemployed.

The relationship between unemployment and employment commitment is thought to operate on both the societal and the individual level. For example, some predict a general decline in the work ethic in areas or societies with high unemployment (Lindbeck, 2006; Lindbeck *et al.*, 1999; Marsh and Alvaro, 1990). Jahoda (1982), on the other hand, has argued that a spell of unemployment will highlight the importance and centrality of employment in the individual's life, and therefore lead to increased employment commitment. A third possibility is that the unemployed may re-evaluate the importance of employment in their lives as a method of coping with job loss (Jackson *et al.*, 1983).

Hagstrøm (1988) found that men with lower work commitment could more easily adjust to unemployment than men with higher levels of work commitment. As to the receipt of social welfare benefits, Marklund (1993a) found that both social assistance claimants in the most marginal positions in the labour market and claimants who had never been employed were considerably less work-oriented than others. He suggests a linear relationship between the stability of labour market position and work commitment. He found that people with the longest work experience seem to increase their work commitment when unemployed or

receiving social assistance. Some studies indicate that unemployed adolescents have lower work commitment than adults. However, these studies have difficulty determining whether the lower commitment is a cohort effect or a life-course effect. Other studies have found that work commitment is still very high among young people (Jackson *et al.*, 1983). Banks and Ullah (1988) found an even higher work commitment among unemployed adolescents than among adolescents in employment.

In comparative studies, Norwegian young adults in general report high levels of work commitment (Hammer and Russel, 2004; Hyggen, 2005a) and the Norwegian labour market is a favourable one in an international context. Following a peak of 6 per cent unemployment among the working population in 1993, unemployment rates levelled out at about 3 per cent up to 2003. Unemployment has been more widespread among the younger age groups in this period, nearly twice as high as among the general population. Unemployment among the young is, however, characterised by shorter periods outside work, reflecting young people's less stable position in the labour market (Hyggen, 2005b). The period we study, from 1993 to 2003, is marked by a shift from private to public provision for young people without work, in the case of both young mothers and unemployed people. People who previously would be supported by their families are now to a greater extent provided for by social security measures. Labour force participation is high in Norway, among both young people in general and among women (Hyggen, 2003). The most important explanations for the growth in female labour market participation during this period are higher levels of education, a desire for independence, gender equity and self-fulfilment, a high demand for labour within the public sector and the development of childcare opportunities (Halvorsen, 2000).

Hypotheses

Previous theories have argued both for stability and change regarding work commitment, even if the general belief is that work commitment is a stable dispositional characteristic and an effect of socialisation (Banks and Henry, 1993; Kanungo, 1982a; ter Bogt *et al.*, 2005; Winefield, 1995). The evidence, however, is scarce, as few studies have been able to explore changes in work commitment within the same group of people over time, and certainly not using a nationally representative sample (Isaksson *et al.*, 2004).

Popular everyday notions of work commitment as they occur in public debate and within politics deviate from such an understanding. There are strong beliefs that the way in which we design our welfare systems in general and benefit systems in particular influences the way people value employment.¹ Dependency theory and theories concerning growth of an underclass have primarily been

concerned with how individuals may lower their work commitment in response to adversities in the labour market in combination with generous systems of welfare provision. In addition, scholars have argued that a poor work ethic may be a major cause of poverty and unemployment (Murray, 1984). A poor work ethic poses a considerable threat to the foundation of a welfare state built on contributions from all able-bodied individuals in society. However, in their studies of 'dependency cultures' in Britain, Dean and Taylor Gooby (1992) find no support for the idea that claiming welfare undermines the work ethic of individuals.

Previous research on work commitment has mainly focused on measuring levels of commitment within different groups. In contrast, this article explores changes in work commitment within different groups of people in society. Results from previous research are scarce and conflicting both regarding stability and change. As a working hypothesis, we nevertheless assume that: work commitment is influenced by important experiences within individual's lives both in the labour market and in family life.

Formulating new social policies related to social welfare benefits necessitates seeing whether changes in work commitment are related to unemployment and benefit schemes or whether they are related to individual experiences throughout the life course.

We offer four explanations for changes in work commitment, each provided by different strands of theory and previous research:

- (a) *The coping hypothesis*: successfully coping with unemployment will lead to a reduction of work commitment; coping poorly will lead to an increase in work commitment. Successfully coping with unemployment will include both financial problems related to the unemployment period and a positive experience of the unemployment period. Coping poorly will increase work commitment, as the unemployed will embrace both the social and financial benefits of employment to a greater extent.
- (b) *The financial incentives hypothesis*: receipt of generous benefits such as unemployment benefit will reduce work commitment, whereas less generous benefits such as social assistance – a benefit designed as the last public safety net – will not.
- (c) *Unemployment and mental health*: unemployment will lead to mental health problems, which in turn lead to a reduction in work commitment.
- (d) *The welfare dependency hypothesis*: the receipt of public benefits such as unemployment benefits and social assistance will lead to a reduction in work commitment, as individuals will lose the ability and motivation to work.

We will relate these four main theoretical approaches in varying degrees to experiences in individuals' lives within the labour market, as well as personal, family and institutional spheres.

Members of our cohort of Norwegian adolescents were in their late 20s at the time of the first interview and in their late 30s at the time of the second interview. This period is one not only in which important changes occur in the life course but also one in which individuals strive to gain a foothold in society as adults: working and taking care of children.

To investigate factors that influence change in work commitment among individuals in this part of the life cycle, we consider four important categories: personal factors, family factors, labour market factors and factors concerning contact with the welfare system.

Personal factors

Changes in physical health may be related to changes in work commitment. Health problems such as chronic disease may have an impact on the individual's capacity and ability for work. Individuals tend to adjust their expectations to what is realistic in the labour market (Halvorsen, 1996; Marklund, 1993b). We thus assume that deteriorating health is related to a negative change in work commitment. Mental health may also be related to work commitment in several ways. We know that mental health is largely related to unemployment and adversities in the labour market. Mental health problems may result from a discrepancy between possibilities in the labour market and how individuals value work. If an individual places great value on employment but is unable to participate in the labour market, this may cause psychological distress and consequently mental health problems.

Family factors

Changes in an individual's family situation may influence his or her value system. Becoming a parent may reduce a person's work commitment, as greater value is placed on the family. Even if Norway is not a particularly gender-traditionalist society, we may assume gender differences (Gallie and Alm, 2000). For men, becoming a father may cause a positive change in work commitment, as he may feel more obliged to support his family financially. For women, becoming a mother may cause a negative change in work commitment as she may be expected to, and feel obliged to, take care of her children, to comply with traditional social norms and possibly her working husband's expectations. She will also gain an alternative identity as mother, as opposed to employee (Hammer and Russel, 2004). In Norway, with its well-developed childcare system and generous childcare benefits on the one hand and a high rate of labour market participation of women on the other, becoming a housewife, a career woman or a combination

of both are all valid choices. Lifestyle preferences for women, including a possible adjustment of work values, may help explain how women choose home-centred, work-centred or adaptive lifestyles (Hakim, 2000, 2002, 2003). Changes in marital status may influence work commitment. We assume that getting married or cohabiting will have a negative effect on work commitment. We may also assume gender differences regarding marital status and its effect on work commitment. Women may lower their work commitment when entering a stable relationship such as marriage or cohabitation as they will take on an alternative role to being an employee. Men may increase their commitment to work, as they may be increasingly expected to support their spouse through employment. Divorce or break-up of a relationship may influence the work commitment positively.

Labour market factors

In line with dependency theory and theories linking unemployment and mental health, we may assume that unemployment experience has a negative effect on work commitment for individuals. Different types of unemployment may, however, have a different impact on the work commitment that individuals report. Previous research has found that the unemployed report higher levels of work commitment than those in employment. Some argue that this finding may result from an increased appreciation of employment among those losing their job. This thinking is in line with Jahoda's (1982) argument about the latent functions of work: work, being a source of time structure, social contact, collective effort or purpose, social identity or status, and regular activity thus offers personal rewards other than mere wages. In line with theories of dependency, we assume that longer-term unemployment influences work commitment negatively. Individuals who are unemployed for long periods may lower the value they place on employment to protect themselves from the feeling of inadequacy in not finding work. People who have poor work adjustment or who experience a negative work environment may likewise report a negative change in work commitment in response to 'unpleasant' experiences within the labour market.

Institutional factors

Much labour market research and economic theory assumes that the level of benefits given to those out of work influences their willingness to work. We may therefore assume that receiving welfare benefits causes a decrease in reported work commitment. The greater the replacement rates, the greater the decline in work commitment. On the other hand, people have to be willing, or at least report willingness, to work to be eligible for unemployment benefits. To receive unemployment benefits, individuals are obliged to apply for jobs and attend meetings and consultations at labour agencies. This obligation may cause an

inverse effect on work commitment, as recipients have to display a high degree of willingness to work.

Social assistance benefits are not directly related to previous employment, as they are not part of the social security system in Norway. It may be argued that this part of the welfare system is equipped with poorer means of getting people back to work (Brofoss *et al.*, 2003). We will thus assume that receipt of social assistance may cause a further decrease in work commitment. Unemployed social assistance recipients may be a particularly vulnerable group. We assume that individuals experiencing both unemployment and poverty are particularly motivated by their need for more money to survive financially and consequently may report an increase in work commitment. On the other hand, this group alone may be closest to experiencing what we have labelled dependency and have given up on getting real employment – thus reporting decreasing levels of work commitment. Labour market training for the unemployed is supposed to supply individuals with the motivation and ability to get jobs. Evaluation of training schemes typically shows the most motivated and able unemployed being selected into such schemes (Hardoy, 2003; Lorentzen and Dahl, 2005). Given both selection and goals of schemes, we assume that participation has either no effect or a positive effect on work commitment.

Overall, we might assume that an accumulation of different experiences and incidents in individuals' lives, particularly experiences in the labour market, may be related to the way people value employment. We assume that not necessarily single events within one area of life but rather several adverse events in relation to family life or the labour market make a joint impact. Individuals' lives are not isolated into specific areas but consist of an interplay between different factors and areas.

Data and methods

We investigate the hypotheses by using a combination of register data and survey data from the 'Arbeid, livsstil og Helse' ('Work, Lifestyle and Health') survey. This is a longitudinal panel survey tracking a sample of nearly 2000 individuals representative of the Norwegian cohorts born between 1965 and 1968. It was first conducted in 1985 with follow-ups in 1987, 1989, 1993 and 2003. The span from 1985 to 2003 allows us to examine individual life trajectories from age 17–20 to 36–39. The panel was stratified, based on the individual's primary occupation in 1985: young persons who were still completing their education had the lowest probability of being included in the sample (0.25, $N = 801$), whereas those in employment had a higher probability (0.70, $N = 800$), and those who were neither working nor completing their education had the highest probability of inclusion (1.00, $N = 394$). This variable is treated as the stratification variable in the analyses. The response rates throughout the study have been good: 85 per cent

of the sample participated in the survey in 1985, 80 per cent in 1987, 74 per cent in 1989, 73 per cent in 1993 and 70 per cent in 2003.

In all the analyses, we account for the stratification of the sample, either by including the stratification variables or by undertaking separate analyses for the groups based on their main occupation in 1985.

Data from official records have been linked to the individual responses for the entire period. This information was collected from the FD-trygd² register at Statistics Norway and from registers on personal income and education. These official records allow us to track individual social assistance receipt in detail, as well other social security payments such as unemployment benefit, benefits for the sick and disabled, and transitional benefits for frequency, duration and the amount of benefits received. In addition, we have access to information on individual educational and employment careers.

Measurements

Work commitment, and change in work commitment, is the dependent variable in the analyses presented in this article. Work commitment is measured according to the Work Involvement Scale. The index is based on the mean score of six statements about different aspects of the importance of employment for individuals. Responses to the six statements range from 1 (totally disagree) to 5 (totally agree). The statements are as follows: 'It is very important for me to have a job', 'Even if I won a big sum of money I would want to work', 'I hate/would hate to be unemployed', 'I feel restless when I have no work to do', 'Work is one of the most important things in my life' and 'Even if the unemployment benefits were high I would prefer to work'. The index is found to have a high internal reliability both in previous studies (Gallie and Alm, 2000; Nordenmark, 1999a) and in the material investigated here (Cronbach's alpha 1993 = 0.83, 2003 = 0.82).

The independent and control variables used for investigating changes in work commitment between 1993 and 2003 are divided into four groups based on personal, family-related, labour market-related or institutional factors. The selection variable, which is treated as a personal factor, represents the individual's main occupation in 1985. It is included because of the initial selection procedure. We contrast those who were in education with those who were either working or unemployed in 1985. Change in health situation is measured by an item from the surveys in 1993 and 2003 where the respondents were asked whether they had a chronic illness. Those who were not chronically ill in 1993 but reported chronic illness in 2003 are coded as having had a negative change in physical health. Mental health is measured by the ten items on the Hopkins Symptoms Checklist (HSCL-10) (Derogatis *et al.*, 1974) for anxiety and depression selected from a factor analysis of a health survey of the same age group (the 1985 CBS

survey). The items used in the index are: fatigue or faintness, nervousness or uneasiness, crying easily, blaming oneself, sudden fear for no particular reason, insomnia, feeling of hopelessness regarding the future, feeling that everything is a strain and worrying a lot. A principal component analysis of the ten questions indicates a one-dimensional solution. We chose to use a mean score of the ten items. The answers are scored from 1 = not troubled (by this problem) to 4 = troubled very much (Chronbach's alpha HSCL-10, 1993 = 0.88, 2003 = 0.88).

Family-related factors include variables reflecting the family situation of the respondents. Whether the respondent lives with a partner in a stable relationship either in marriage or as a cohabitee is registered by survey questions from both 1993 and 2003. A change in relationship during the period is treated as either divorce or break-up of a stable relationship or as getting married or cohabiting. The two alternatives are contrasted to a situation of no change. Becoming a parent during the period is included as a family-related factor. Whether the respondents were parents prior to 1993 is thus not treated as a change in the family situation and is not included in the analyses. To investigate whether the effect of becoming a parent may be said to be gender-specific, we added an interaction consisting of gender and becoming a parent in the period in the multivariate statistical model.

As labour market factors we include variables portraying both the unemployment experiences of the respondents and work adjustment. Periods in unemployment are measured by a question in the 2003 survey, asking the cohort to state the total length of periods out of employment. In addition, an index of coping with unemployment is included. The index comprises ten statements on possible negative personal effects of unemployment. The possible replies range from 1 (to a great extent) to 4 (never). High scores thus indicate fewer negative experiences and better coping. Seven of the statements included in the index were negative: 'I experience a cut in spending', 'I lose contact with my colleagues', 'I am being stigmatised as unwilling to work', 'I experience insecurity regarding the future', 'I experience becoming financially dependent on others', 'I become insecure because I feel there's no need for me', 'I experience a decline in physical health'. The remaining three statements were positive and are reversed in the index construction: 'I get to spend more time with family and friends', 'I don't need childcare', 'I can spend my time as I like'. A factor analysis of the ten statements supports a one-factor solution and thus the unidimensionality of the index. Work adjustment is measured by asking 14 questions about satisfaction with the employment situation in 1993, compiled in an index ranging from 1 to 5 where high scores indicate poor work adjustment (Hammer and Hyggen, 2006; Hyggen, 2006). We added this index to control for work adjustment and integration into employment in 1993. The 14 questions cover satisfaction with wages, tasks, working hours, colleagues, ambient working conditions (such as

TABLE 1. Change in work commitment from 1993–2003.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	No change	863	43.2	77.8	77.8
	Increase	118	5.9	10.6	88.5
	Decrease	128	6.4	11.5	100.0
	Total	1,109	55.5	100.0	
Missing	System	888	44.5		
Total		1,997	100.0		

noise, temperature and so on), other working conditions (such as stress and lack of time), deadlines, closest superior, future work opportunities, training and additional educational opportunities, pace of work, opportunities for deciding and performing tasks, opportunities for choosing when to take breaks and variety of tasks.

We treat contact with the public support system for the unemployed, either as training or financial support, as institutional factors. We measure labour market training by asking respondents to state whether they took part in any such training for the unemployed in the period 1993–2003. Receipt of social assistance is included in the register data from Statistics Norway and given as the total number of months for which benefit was granted. A single social assistance payment is treated as receipt for one month. The variable indicating receipt of unemployment benefits is also based on information from public registers: this information is recorded by employment offices in Norway and reported to Statistics Norway. Transitional benefits comprise yet another social security arrangement available in Norway. Eligibility is granted to parents of young children for a limited period in cases where the parent is temporarily unable to provide for their children. Transitional benefits are registered as either received/not received during the period between 1993 and 2003.

Findings

A dependent t-test showed no change in work commitment between 1993 and 2003 for the cohort. The mean value of work commitment reported by individuals was 4.315 in 1993 and 4.293 in 2003, and the correlation ($r = 0.444$) between the two was highly significant ($p < 0.000$). Work commitment is measured on a five-point scale ranging from 1 to 5, where 1 represents the lowest and 5 the highest possible work commitment. The sample thus reports a high work commitment overall. No change in work commitment between 1993 and 2003 means that there

are no effects of age on work commitment within this cohort and that the work commitment it reports as a whole is remarkably stable.

In addition to looking at the stability of work commitment within the cohort, we are interested in stability and change in work commitment for each individual or group of individuals. To explore whether we can identify any individual-level changes in work commitment, we recode the two variables describing work commitment in 1993 and 2003 respectively into a new variable with values for no change, for positive change of at least one standard deviation and for negative change of at least 1 standard deviation. A change in at least one standard deviation is thus treated as a significant change in work commitment in either direction.

When we look at the changes in this way, we find that individual changes in work commitment from 1993 to 2003 do occur. About one in ten reports an increase in the value put on work of at least 1 standard deviation, and similarly one in ten reports a decrease. Nevertheless, almost 80 per cent report no significant change in work commitment during the period.

We then look at what, if anything, may cause changes in work commitment between the two points in time. Are the changes related to personal experiences, experiences related to family life, the labour market or contact with the welfare state? And can our hypotheses, based on the different strands of theory, explain changes in work commitment?

We use two strategies to explore explanations for changes in work commitment: correlation analyses and regression analysis. First, we look at the correlation between the most important variables included in the analyses.

Using Cohen's suggestions (1988, 1992), we consider r of 0.10 to be a small effect, r of 0.30 a medium effect, and r of 0.50 to be a large effect.

The correlations reported here support the various theories presented above to varying degrees. We find some support in the simple correlation analysis for coping hypothesis (a). Coping with periods of unemployment more successfully is related to lower levels of work commitment. It is hard to say anything about the financial incentives hypothesis (b) from the correlation analysis. We know the time spent receiving benefits, but we did not include replacement rates or similar measures. In addition, the correlations between benefits and work commitment documented here are small and insignificant. The unemployment/mental health hypothesis (c) gains some support in the analysis. The level of mental health problems in 1993 is positively related to unemployment and receipt of benefits. A medium effect is found between mental health and coping with unemployment, and some correlation is also found between mental health and work commitment in both 1993 and 2003. The dependency hypothesis (d) receives small or no support from the correlation analysis unless we also assume indirect effects through coping and mental health.

TABLE 2. Pearson's correlation, r

	Work commitment 1993	Work commitment 2003	Mental health problems 1993	Work adjustment 1993	Weeks in unemployment	Coping with unemployment	Months received social assistance	Days receiving unemployment benefits	Days receiving transitional benefits
Work Commitment 1993	r 1								
	N 1.442								
Work Commitment 2003	r 0.444(**)	1							
	N 1.109	1.319							
Mental Health 1993 (HSCL -10)	r -0.127(**)	-0.087(**)	1						
	N 1.433	1.112	1.445						
Work adjustment 1993	r -0.265(**)	-0.209(**)	0.267(**)	1					
	N 936	738	934	942					
Weeks in unemployment	r -0.061(*)	-0.107(**)	0.164(**)	0.055	1				
	N 1.442	1.319	1.445	942	1.997				
Coping with unemployment	r -0.113	-0.270(**)	-0.338(**)	-0.093	-0.104	1			
	N 242	303	244	121	305	305			
Months received social assistance	r -0.067(*)	-0.059(*)	0.200(**)	0.032	0.300(**)	-0.242(**)	1		
	N 1.442	1.319	1.445	942	1.997	1.997	1.997		
Days receiving unemployment benefits	r -0.081(**)	-0.061(*)	0.241(**)	0.052	0.263(**)	-0.307(**)	0.287(**)	1	
	N 1.442	1.319	1.445	942	1.997	305	1.997	1.997	
Days receiving transitional benefits	r -0.049	-0.048	0.204(**)	0.039	0.106(**)	-0.250(**)	0.170(**)	0.560(**)	1
	N 1.442	1.319	1.445	942	1.997	305	1.997	1.997	1.997

Notes: **Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

*Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

We are not, however, primarily occupied with how the *levels* of work commitment correlate with different experiences inside and outside of the labour market but rather how these experiences may be related to *change* in work commitment.

To explore change within individuals' work commitment we perform a multivariate regression analysis. Work commitment in 2003 is used as a dependent variable, whereas reported work commitment in 1993 is used as a control variable for tracing any change in attitude towards employment between the two points in time. A model in four steps is applied to personal, family, labour market and institutional factors, respectively.

The multivariate regression confirms our findings from the previous analysis. Work commitment stands out as a stable attitude. We find systematic, statistically significant correlations between some of the variables introduced by previous research and theory.

When looking at personal factors in Model 1, however, we find no explanation for change in work commitment in either direction. The set of selection variables displays no significant effect on change in work commitment. Interestingly, we find that individuals who became chronically ill during the period did not alter their work commitment, as we might have expected.

Model 2 included factors portraying changes in family-related factors. Compared to model 1, the increase in model fit was significant. Compared to those who did not experience change in their marital status, persons who experienced divorce or the break-up of a stable relationship during the decade increased their work commitment. Furthermore, we find that becoming a mother has a negative effect on the reported level of work commitment. Women who become mothers lower their work commitment, whereas men who become fathers do not adjust how they value work.

When looking at labour market factors and asking whether these influence the level of work commitment, we find that weeks in unemployment display a significant negative effect on work commitment. Having been unemployed during the period is associated with a decrease in work commitment. In addition, an index measuring coping with unemployment was added to the model. In the analysis, individuals who had never been unemployed were compared with individuals with unemployment experience. Individuals scoring below average on the coping index are treated as coping poorly, and scores above average are treated as coping well. Coping poorly with unemployment is related to a positive change in work commitment, whereas coping well is related to a negative change for the unemployed. Work adjustment has a negative effect on work commitment, but the effects are not statistically significant in the model presented here.

The fourth model includes factors associated with public welfare institutions and benefits. In this model, we introduced dummy variables indicating receipt

TABLE 3. Change in WORK COMMITMENT from 1993 to 2003, effect of personal, family, labour market and institutional factors (OLS linear regression $N = 1,106$).

	Model 1				Model 2				Model 3				Model 4			
	B	Std. Error	Beta	Sig.	B	Std. Error	Beta	Sig.	B	Std. Error	Beta	Sig.	B	Std. Error	Beta	Sig.
(Constant)	2.56	0.14			2.53	0.14			2.90	0.18			2.91	0.18		
Work Commitment 1993	0.42	0.03	0.43	***	0.43	0.03	0.44	***	0.40	0.03	0.41	***	0.40	0.03	0.41	***
Personal factors																
<i>Occupation 1985; In employment (ref.)</i>																
Working 1985	-0.02	0.04	-0.01		-0.04	0.04	-0.02		-0.04	0.04	-0.03		-0.04	0.04	-0.03	
Unemployed 1985	0.04	0.05	0.02		0.02	0.05	0.01		0.02	0.05	0.01		0.02	0.05	0.01	
Gender	-0.04	0.04	-0.03		0.02	0.05	0.01		0.01	0.05	0.01		0.01	0.05	0.01	
Chronic illness	-0.05	0.05	-0.03		-0.05	0.05	-0.03		-0.06	0.05	-0.03		-0.07	0.05	-0.03	
Mental Health problems (HSCL-10) 1993	-0.05	0.05	-0.03		-0.06	0.05	-0.04		-0.05	0.05	-0.03		-0.06	0.05	-0.04	
Family Factors																
<i>Marriage status (no change - ref.)</i>																
Change: Married/ Cohabiting	-0.03	0.05	-0.02		-0.03	0.05	-0.02		-0.04	0.05	-0.02		-0.04	0.05	-0.02	
Change: Divorce/Break-up	0.14	0.07	0.06	*	0.14	0.07	0.06	*	0.15	0.07	0.06	*	0.15	0.07	0.06	*
Children in the period	0.03	0.06	0.02		0.03	0.06	0.02		0.02	0.05	0.01		0.02	0.05	0.01	
Gender * Children	-0.18	0.08	-0.10	*	-0.18	0.08	-0.10	*	-0.17	0.08	-0.09	*	-0.16	0.08	-0.09	*
Labour market factors																
Work adjustment problems (a)					-0.10	0.05	-0.06	*	-0.10	0.05	-0.06	*	-0.10	0.05	-0.06	*
Weeks in unemployment					0.00	0.00	-0.07	*	0.00	0.00	-0.07	*	0.00	0.00	-0.07	*
<i>Coping with unempl (ref. Not unemployed)</i>																
Unemployed - good coping					-0.29	0.06	-0.13	***	-0.28	0.06	-0.13	***	-0.28	0.07	-0.13	***
Unemployed - poor coping					0.17	0.07	0.07	*	0.16	0.07	0.07	*	0.16	0.08	0.07	*
Institutional factors																
Labour market training in the period (1=yes)									0.03	0.09	0.01		0.03	0.09	0.01	
Social assistance recipient in period (1=yes)									0.07	0.06	0.03		0.07	0.06	0.03	
Reception of unemployment benefits (1=yes)									-0.05	0.04	-0.03		-0.05	0.04	-0.03	
Reception of transitional benefits (1=yes)									0.02	0.07	0.01		0.02	0.07	0.01	

Note: (a) For individuals not reporting work adjustment the mean value of 2.16 is assigned.

TABLE 4. Model summary for regression.

Model	R	R ²	Adj. R ²	Std. Error	ΔR^2	ΔF	df1	df2	Sig. ΔF
1	0.45	0.20	0.20	0.63	0.20	45.75	6.00	1099.00	0.00
2	0.46	0.21	0.20	0.63	0.01	3.70	4.00	1095.00	0.01
3	0.49	0.24	0.23	0.61	0.03	12.18	4.00	1091.00	0.00
4	0.50	0.25	0.23	0.61	0.00	0.57	4.00	1087.00	0.69

of different welfare benefits and participation in labour market training or a programme. Participation in labour market training is not associated with any change in work commitment. The receipt of different kinds of benefits has no significant effect on change in work commitment in this model.

Summary and discussion

One of the most important findings in this study is the remarkable stability of work commitment we find among a Norwegian cohort across a ten-year period. During this time, the cohort has moved from their late 20s to their late 30s, from efforts towards establishing themselves in the adult world by integrating into work and family life to a more established position in the adult world. The period is usually characterised by profound changes in individual situations such as having children, getting married or divorced, cohabiting or experiencing break-ups, joining the labour market, changing jobs or experiencing unemployment: moving into and out of the labour market, on and off the beaten track. The strength of this finding derives from the design of the study as a longitudinal panel study covering such a long period. The accompanying drawbacks, however, are related to difficulties in pinpointing what exactly may cause the changes in work commitment.

We made a distinction between investigating individuals' *levels* of work commitment and the *changes* in their levels of work commitment over time. We found no age effect on the level of work commitment, contrary to previous findings. The question of work commitment as a cohort effect remains unresolved, as all our respondents were born within a three-year period and may be assumed to share similar external influences.

Even though stability of work commitment is strong across all the experiences and changes in personal life, the findings show some change in the value of work for different groups and for individuals. This change appears to be related to personal experiences in family life and in the labour market. We find that experiences related to family life have particularly strong effects on women's work commitment, for both relationships and the presence of children in the household. Women seem to lower their work commitment on becoming mothers,

whereas becoming a father does not have the corresponding effect on men. This finding may indicate that Norwegian society remains under the influence of traditional gender values for family roles. This result confirms findings from research on gender differences in work values and a vast amount of cross-sectional analyses of work values in Scandinavia and Europe (Barbieri *et al.*, 2000; Malmberg-Heimonen and Julkunen, 2000).

The main focus of this article, however, was concerned not with work commitment and family roles but rather with changes in work values associated with experiences in the labour market and in relation to institutional arrangements in the welfare state. A major question related to the political discussion of unemployment, benefits and work commitment is whether a possible negative change in the way individuals value employment is related to unemployment *per se*, or to the benefits associated with unemployment.

The analyses reveal the effects of unemployment, unemployment benefits and social assistance receipt on the level of work commitment in 2003. The relation is somewhat stronger between work commitment in 1993 and both unemployment and benefit receipt for the years following 1993. This finding indicates that the level of work commitment may predict future adversities in the labour market. This is in accordance with previous studies by Hyggen (2005a), showing that in Danish and Norwegian adolescents the levels of work commitment were related to the probability of re-entering the labour market after periods of unemployment.

In the multivariate analyses only unemployment *per se* remains a significant factor for *change* in the level of work commitment. This finding weakens the idea that receipt of social welfare benefits contributes to undermining the values of work among beneficiaries. Censoring difficulties may, however, distort these results to some degree. Experiences prior to 1993, for which this study does not account, may already have influenced the level of work commitment. In addition, we cannot know the potential long-term effects of those experiences between 1993 and 2003 that occurred outside our window of observation. Consequently, we are not able to reject entirely the notions and hypotheses predicting change in work commitment related to welfare benefits.

Conclusion

Returning to the four potential explanations and hypotheses regarding change in work commitment, we draw the cautious conclusion that none of them offers a full explanation. Results presented in the multivariate models support the coping hypothesis (a). How well the respondents cope with being unemployed appears to be related to a change in work commitment in the expected direction. Even controlling for time spent in unemployment and receipt of different types of

benefits, we find that how individuals cope with unemployment influences change in work commitment. A person coping well with unemployment lowers his or her work commitment, whereas a person coping poorly with unemployment increases his or her work commitment.

For the financial incentives hypothesis (b) we find few indications that it explains change in the level of work commitment. We found no effects of receiving any type of benefits and no greater effect of receiving the more generous unemployment benefits than the more limited social assistance benefits.

Mental health is related to unemployment in the correlation analysis. In the more developed multivariate model, we find no evidence for any association between level of mental health problems and change in work commitment as assumed by the mental health hypothesis (c). As we only use the level of mental health problems reported at the beginning of the period, we are not able to rule out the possible association between deteriorating mental health and a negative change in work commitment. In addition, how one copes with unemployment will of course be related to mental health as we saw in the correlation in the cross-sectional analysis.

The results yield no support for the last hypothesis presented in this article: the welfare dependency hypothesis (d). Even if unemployment duration has a negative impact on work commitment, we find no effect from receiving welfare benefits on this commitment. According to this hypothesis, coping well with unemployment should lead to longer periods receiving welfare benefits. From the correlation analysis, we know that this is not the case. The relationship is quite the opposite: coping well is related to a shorter duration of unemployment. Thus, we do not find any indication of a culture of dependency developing among our cohort. However, we did find that unemployment duration in itself has a relatively strong and significant negative effect on work commitment. As argued in the introduction, there are different theories that seek to explain or predict the relationship between unemployment and work commitment. The concerns introduced through theories of the underclass or dependency cultures (Buckingham, 1999; Murray, 1990) are rejected in these analyses, as the benefits in themselves do not provoke negative change in work commitment. From economic theory and research, we know that long-term unemployment is associated with loss of qualifications needed for re-employment. Results from this article suggest that lengthy unemployment is associated with loss of work commitment as well. Individuals who experience long-term unemployment seem to place a lower value on employment. Jahoda (1982) suggested that individuals increase their work commitment when losing a job as the loss may highlight positive outcomes of employment that is no longer available. This may well be the case for persons experiencing only short-term unemployment, but not, as we found here, for the longer-term unemployed. Hagstrøm and Gamberale (1995)

found that men with lower initial work commitment adjusted more easily to unemployment than men with higher levels of work commitment. Our results could be interpreted in line with this finding as it seems that unemployed people lower their work commitment as a way of coping with longer periods of unemployment: to protect themselves against feelings of failure in the labour market. In the multivariate analysis, the effect of unemployment duration persisted even when we controlled for coping and initial levels of work commitment. This finding may be related to the so-called 'discouraged worker effect', or psychological theories of learned helplessness applied to the labour market (Marklund, 1993b).

Social assistance recipients report lower levels of work commitment as we saw in the cross-sectional analysis, but receiving social assistance in itself did not lead to a deterioration of work commitment. In a study of work adjustment among Norwegian adolescents, social assistance recipients were found to end up in worse jobs than other people of their age (Hammer and Hyggen, 2006; Hyggen, 2006). They had poorer work adjustment. In the present study, poor work adjustment in 1993 has a strong effect on the level of work commitment, indicating an accumulative process of poor labour market integration.

It is also important to take note of the negative effect of unemployment duration on work commitment. This effect is significant even when controlling for individual, family, institutional and labour market factors. It is thus of great importance to keep individuals out of long-term unemployment. Special measures directed at adolescents may well be a good means of limiting unemployment duration and thus the negative effects on individuals' work commitment.

We conclude by agreeing with socialisation theorists that work commitment is a relatively stable individual trait that remains largely unaffected by changes in personal and family lives, and experiences and adversities in the labour market. If work commitment in itself is of interest to policy makers – that is, keeping the working population motivated to work – the fear of disincentive effects in the welfare benefit system seems to be exaggerated.

Notes

- 1 An OECD report concluded that 'Countries which currently have high unemployment and significantly reduce benefit disincentives may experience a considerable improvement in their unemployment situation within a few years' (OECD, 1994: 213). In the Norwegian presentation of the government budget in the White Paper of 1996–1997 (st. meld no. 1 1996–1997), this assumption was even more apparent: 'Public social security benefits such as unemployment benefits are supposed to take care of individuals' safety and welfare. On the other hand, the motivation of the workforce will depend on financial benefits and other benefits of being in employment. Research . . . suggests that high replacement rates

and long duration of unemployment benefits may cause a reduction in the probability of re-employment among the unemployed. This is partly because re-employment depends on efforts made by individuals and the fact that motivation may be weakened over time' (Author's translation) (St. meld. Nr1. 1996–1997).

- 2 Forløpsdata Trygd [Event History Data on Social Security]. For further information see: www.ssb.no.

References

- Banks, M. and Ullah, P. (1988), *Youth Unemployment in the 1980s: Its Psychological Effects*, London and Sydney: Croom Helm.
- Banks, M. and Henry, P. (1993), 'Change and stability in employment commitment', *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 66: 177–84.
- Barbieri, P., Paugam, S. and Russel, H. (2000), 'Social capital and exits from unemployment', in D. P. Gallie and S. Paugam (eds), *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*, Oxford: Oxford University Press.
- Brofoss, K., Hatland, A. and Torp, H. (2003), *En ny arbeidssøkerstønad?*, Oslo.
- Buckingham, A. (1999), 'Is there an underclass in Britain?', *British Journal of Sociology*, 50: 1, 49–75.
- Cohen, J. (1988), *Statistical Power Analysis for the Behavioural Sciences*, New York: Academic Press.
- Cohen, J. (1992), 'A power primer', *Psychological Bulletin*, 112: 1, 155–59.
- Cooper-Hakim, A. and Viswesvaran, C. (2005), 'The construct of work commitment: testing an integrative framework', *Psychological Bulletin*, 131: 2, 241–59.
- Dean, H. and Taylor-Gooby, P. (1992), *Dependency Culture*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Derogatis, L. R., Lipman, R. S., Uhlenhuth, E. H. and Covi, L. (1974), 'The Hopkins Symptom Check List (HSCL): a self-report symptom inventory', *Behavioral Science*, 19: 1–15.
- Gallie, D. and Alm, S. (2000), 'Unemployment, gender, and attitudes to work', in D. Gallie and S. Paugam (eds), *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*, Oxford: Oxford University Press.
- Hagstrøm, T. (1988), *Arbetsløsas beredskap inför arbetslivet*, Department of Education, University of Stockholm, Stockholm.
- Hagstrøm, T. and Gamberale, F. (1995), 'Young people's work motivation and value orientation', *Journal of Adolescence*, 18: 475–96.
- Hakim, C. (2000), *Work–Lifestyle Choices in the 21st Century: Preference Theory*, Oxford: Oxford University Press.
- Hakim, C. (2002), 'Lifestyle preferences as determinants of women's differentiated labor market careers', *Work and Occupations*, 29: 4, 428–59.
- Hakim, C. (2003), 'A new approach to explaining fertility patterns: preference theory', *Population and Development Review*, 29: 3, 349–74.
- Halvorsen, K. (1996), *Mestring av marginalitet: Å leve og overleve som sosialklient*, Cappelen Akademisk Forlag.
- Halvorsen, K. (1999), 'Employment commitment among the long-term unemployed in Norway: is a "culture of dependency" about to develop?', *European Journal of Social Work*, 2: 2, 177–92.
- Halvorsen, K. (2000), *Hovedtrekk i utviklingen på arbeidsmarkedet i Norge 1980–2000*, Oslo: HiO.
- Hammer, T. and Russel, H. (2004), 'Gender differences in employment commitment among unemployed youth', in D. Gallie (ed.), *Resisting Marginalization: Unemployment Experience and Social Policy in the European Union*, Oxford: Oxford University Press.

- Hammer, T. and Hyggen, C. (2006), 'Stengte dører? Unge sosialklienters arbeidstilpasning i voksen alder', in T. Hammer and E. Øverbye (eds), *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hardoy, I. (2003), 'Effekter av ungdomstiltak: Er de noe å skryte av?', *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 1: 45–52.
- Hyggen, C. (2003), 'Labour supply in Norway', second report for the project 'Welfare Policy and Employment in the Context of Family Change', NOVA, Oslo.
- Hyggen, C. (2005a), 'Arbeidsledighet blant ungdom [Youth unemployment]', *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 5: 2, 47–63.
- Hyggen, C. (2005b), 'Arbeidsledighet', in A. H. Bay, A. Hatland, T. Hellevik and C. Koren (eds), *De norske trygdene. Framvekst, forvaltning og fordeling*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hyggen, C. (2006), 'Risks and resources: social capital among social assistance recipients in Norway', *Social Policy and Administration*, 40: 5, 493–508.
- Isaksson, K., Johansson, G., Bellaagh, K. and Sjöberg, A. (2004), 'Work values among the unemployed: changes over time and some gender differences', *Scandinavian Journal of Psychology*, 45: 3, 207–14.
- Jackson, P., Stafford, E., Banks, M. and Warr, P. (1983), 'Unemployment and psychological distress in young people: the moderating role of employment commitment', *American Psychological Association*, 68: 3, 525–35.
- Jahoda, M. (1982), *Employment and Unemployment: A Social-Psychological Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kanungo, R. N. (1982a), *Work Alienation: An Integrative Approach*, New York: Praeger.
- Kanungo, R. N. (1982b), 'Measurement of job and work involvement', *Journal of Applied Psychology*, 67: 341–9.
- Lindbeck, A., Nyberg, S. and Weibull, J. W. (1999), 'Social norms and economic incentives in the welfare state', *Quarterly Journal of Economics*, 114: 1, 1–35.
- Lindbeck, A. (2006), 'Raising children to work hard: altruism, work norms and social insurance', *Quarterly Journal of Economics*, 121: 4, 1473–503.
- Lorentzen, T. and Dahl, E. (2005), 'Active labour market programmes in Norway: are they helpful for social assistance recipients?', *Journal of European Social Policy*, 15: 1, 27–45.
- Malmberg-Heimonen, I. and Julkunen, I. (2000), 'Gender, family context and labour-market involvement in six northern European countries', in A. Furlong and T. Hammer (eds), *Youth Unemployment and Marginalization in Northern Europe*, Oslo: NOVA.
- Marklund, S. (1993a), 'Work, work involvement and persistent poverty', in T. Fridberg (ed.), *On Social Assistance in the Nordic Capitals*, Copenhagen: SFI.
- Marklund, S. (1993b), 'Helplessness, cumulative deprivation and persistent poverty', in T. Fridberg (ed.), *On Social Assistance in the Nordic Capitals*, Copenhagen: SFI.
- Marsh, C. and Alvaro, J.L. (1990), 'A cross-cultural perspective on the social and psychological distress caused by unemployment: a comparison of Spain and the United Kingdom', *European Sociological Review*, 6: 3, 237–55.
- Morrow, P.C. (1983), 'Concept redundancy in organizational research: the case of work commitment', *Academy of Management Review*, 8: 3, 486–500.
- Morrow, P.C. (1986), 'Research notes on assessing measures of work commitment', *Journal of Occupational Behaviour*, 7: 139–45.
- Murray, C. (1984), *Losing Ground. American Social Policy 1950–1980*, New York: Perseus.
- Murray, C. (1990), 'The British underclass', *Public Interest*, 99: 4–28.
- Nordenmark, M. (1999a), 'Employment commitment and psychological well-being among unemployed men and women', *Acta Sociologica*, 42: 2, 135–46.
- Nordenmark, M. (1999b), 'The concentration of unemployment within families and social networks – a question of attitudes or structural factors?', *European Sociological Review*, 15: 1, 49–59.

- OECD (1994), *OECD Jobs Study*, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- ter Bogt, T., Raaijmakers, Q. and van Wel, F. (2005), 'Socialization and development of the work ethic among adolescents and young adults', *Journal of Vocational Behavior*, 66: 3, 420–37.
- Underlid, K. and Thuen, F. (1991), 'Arbeidsinvolvering ved arbeidsløyse', *Nordisk psykologi*, 43: 161–73.
- Warr, P., Cook, J. and Wall, T. (1979), 'Scales for the measurement of some work attitudes and aspects of psychological well-being', *Journal of Occupational Psychology*, 52: 129–48.
- Winefield, A.H. (1995), 'Unemployment: its psychological costs', *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, 10: 169–212.

Artikkel 4

Hyggen, C. Adverse transitions in youth and relative deprivation in adulthood – a question of Unemployment, Income and Mental Health?

Adverse transitions in youth and relative deprivation in adulthood – a question of Unemployment, income and mental health?

Abstract:

Most modern market-oriented societies are characterised by income differences resulting in individuals experiencing different levels of deprivation. In Norway income is relatively evenly distributed across the population and a comparatively low proportion experiences severe financial problems and deprivation regarding level of living. There are nevertheless individuals and families suffering from low income and in some cases even poverty. In this paper we look at how patterns of inequality and poverty experienced by the adult population may be rooted in adverse transitions and difficulties related to entering the labour market in youth and young adulthood. We explore how unemployment and low income, in combination with mental health problems, may contribute to broadening inequality among individuals in Norway. We find that adversities in youth and in the school to work transition, regarding unemployment and income, are related to the experience of relative deprivation in adulthood. And most importantly we find that an individual's mental health plays a crucial role in this transformation of inequalities in youth into permanent inequalities in adulthood.

Introduction.

The increased individualisation in modern society implies increased opportunities for choice, but also an increased responsibility for own individual life course. To fail in one arena is ascribed to the individual and not necessarily to institutions in society. Based on these tendencies Beck (1992) introduced the concept of “risk society” – a concept describing increased cultural liberation and at the same time increased individualisation and marginalisation of groups in vulnerable positions in society. It has been argued that young people are in a very vulnerable position and face a particular risk as “differential living conditions in the critical youth phase may well translate into permanent social differences as birth cohorts move through the life cycle” (Øverbye & Sæbø 1998:175). Few previous studies have been able to investigate this properly, including the social, individual and temporal aspects of this argument because of the need for longitudinal data including measures other than mere income data.

Poverty was “reinvented” in the Norwegian debate in the late 1990s (st. meld nr. 50 1998 -1999). Similarly, researchers and politicians grew increasingly concerned with issues regarding social exclusion. The main strategy in the battle against poverty and in securing social inclusion in Norway is labour market inclusion (St. meld. nr. 6 2002 –

2003, St. meld. nr. 9 2006 - 2007). Through employment individuals are given means for surviving financially and socially. In this climate it is of utmost importance to understand how inequality is distributed and to explore mechanisms related to unemployment that may lead to inequality and poverty. In this article we make use of the possibilities given to us in the rich material of the longitudinal panel survey *Work, Lifestyle and Health* to provide some insight into this subject matter by posing the following research questions:

- Will adverse living conditions in youth translate into permanent differences as individuals grow up to become adults in the Norwegian welfare state?
- How can we use the interrelations between unemployment, low income and mental health throughout the lifecourse to explain inequality in adulthood?

Previous research

A review of epidemiological research suggests in general a strong, positive association between unemployment and several adverse health outcomes (Jin, Shah & Svoboda 1997).

A substantial amount of social research has been concerned with the relation between unemployment and individual mental health. In general, Scandinavian cross-sectional studies reveal that unemployed have poorer mental health than those in employment. In addition, longitudinal studies suggest that unemployment is associated with deteriorating mental health (Bjørklund & Eriksson 1998). The association between unemployment and the level of mental health and depression is found to be weaker among the younger population than among older persons (Breslin & Mustard 2003) - even if it still is found to have a strong and significant influence on levels of psychological distress of young adults (Donovan & Oddy 1982, Hannan et al. 1997). German data show that unemployment sharply reduces well being and that unemployment “scars”: past unemployment reduces well-being even if the person is currently employed (Clark, Georgellis & Sanfey 2001). Much of this research is related to theories of social marginalisation and is often linked to the influential works of Jahoda (1982). Jahoda stresses the latent functions of employment on individual’s well-being and social inclusion. Employment in itself is regarded as having rewards other than mere income for the employed, such as being a source of power, identity, self-development, social interaction and integration.

Contrasting or complementing hypotheses of the relation between unemployment and levels of mental health argue that it is not being out of work as such, but rather the lack of income or financial resources that have the strongest impact on individuals’ mental health. It is not just the lack of access to rewards found in work, but the restricted possibilities for participation in society because of low income (Nordenmark & Strandh 1999). It has been argued that financial hardship is a more serious threat against well-being than unemployment as such (Goul Andersen 2002). Comparative Scandinavian studies have found that the compensation level of unemployment benefits is re-

lated to economic deprivation, which in turn is strongly associated with mental health problems in youth (Hammer 2000).

We should not forget the possible effects of financial difficulty experienced as a child on the development of poor mental health. Findings from longitudinal studies in the US show that low household income is associated with higher levels of depression and anti-social behaviour; subsequent improvements in household income reduce childrens mental problems. The effect of household income on the rate of change in child depression attenuates as children grow older (Strohschein 2005). Persons growing up in poor households may thus have developed poor mental health prior to reaching young adulthood. This calls for attention to family background and social class. Family break-up is an important predictor regarding financial difficulties in households. In a study from 1999 Ross and Mirowsky state that there are no direct intrapsychic effects of parental divorce on adult depression, but that disadvantaged socioeconomic and interpersonal status following a divorce in the family as a child may lead to adult depression because of difficulties at school, and subsequently the labourmarket (Ross & Mirowsky 1999). Evidence from the National Survey of Children show lagged effects of childhood neighbourhood socioeconomic disadvantage on early adult mental health (Wheaton & Clarke 2003).

It may also be the case that these factors work together through stages of the life-course, where unemployment leads to downward spiralling levels of mental well-being that again may contribute to the risk of future unemployment (Schaufeli 1997). Unemployment influences the level of income – and low income may contribute further to worsening the level of mental health (Ensminger & Celentano 1988). Most previous research within this area has had shortcomings either in regard to available data (being mostly cross-sectional), or in regard to a limited scope – focusing only on limited aspects of the assumed relations between the factors of interest.

Our strategy is to investigate the research questions in three stages. First we reveal the actual differences in relative deprivation among a cohort of adults in Norway and investigate whether these differences may be traced back to traits or factors identifiable among the same individuals in youth. Second we investigate possible mechanisms and factors in individual lives that over time may strengthen or attenuate the effects of adverse living conditions in youth. Finally we investigate, more thoroughly, the possible effects and interrelations between mental health, unemployment and income over time on relative deprivation in adulthood in a life course perspective.

Data

The research questions are investigated by using a combination of register data and survey data from the “Work, Lifestyle and Health” survey. This survey is a longitudinal panel survey tracking a sample of nearly 2000 individuals representative of the Norwegian cohorts born between 1965 and 1968. The survey was introduced in 1985 with follow-ups in 1987, 1989, 1993, and 2003. The time window for the survey thus spans the

period 1985 to 2003, giving us the possibility to examine individual life trajectories from age 17–20 to 35–39. The panel was stratified, based on the individual's primary occupation in 1985: young people who were still completing their education had the lowest probability of being included in the sample (0.25, N = 801), whereas those in employment had a higher probability (0.70, N = 800), and those who were neither working nor completing their education had the highest probability of inclusion (1.00, N = 394). This is treated as the stratification variable. The response rates throughout the study have been good: 85% of the sample participated in the survey in 1985, 80% in 1987, 74% in 1989, 73% in 1993, and 70% in 2003.

As is standard procedure when working with stratified samples (Kish 1995), where sample selection is based on values of the independent variables, standard regression methods apply (Quesenberry & Jewell 1986). In this article we use OLS regression to estimate the level of relative deprivation in adulthood. The selection variable (Main occupation 1985) is included in the regression model to facilitate investigation of the different strata; the unemployed, the employed and the ones in education in 1985. We use the ones in education as the reference strata. No weighting procedure based on the sample weights is thus needed in the regression models (DuMouchel & Duncan 1983). In the other analyses a sample weighted by simulated replication based on the sampling probabilities is applied.

Data from official records have been linked to the individual responses for the entire period. This information was collected from the FD-trygd register at Statistics Norway and from registers on personal income and education (Wedde & Holmøy 2003). These official records allow us to track in detail individual careers of social assistance as well as the use of other social security benefits such as unemployment benefit regarding frequency, duration, and the amount of benefits received. In addition we have access to individual paths of educational and employment careers.

Measurements

The dependent variable in this article is financial well-being in adulthood. Financial well-being is measured by using an index derived from the research on relative deprivation (Hallerød 1996, Nolan & Whelan 1996). Relative deprivation is measured by using 11 questions regarding financial difficulties and was formulated as follows: During the last 12 months, which of the following have you had to give up due to lack of money: warm meals, essential clothes for yourself or your family, paying rent and bills on time, visiting the cinema, theatre or concerts, inviting friends to your home, visiting relatives or friends living in other towns, buying birthday or Christmas presents, holidays away, newspapers, hobbies or other recreational activities, visiting pubs or restaurants. The dependent variable is constructed as an additive index ranging from 0, representing persons not having to give up any of the items to 11, representing people having to give up all of the items on a regular basis due to lack of money. Principal component factor analyses performed on the 11 questions comprising our index for relative deprivation re-

sults in a one-factor solution. The index enjoys a high internal reliability (Cronbach's Alpha = .92).

The analyses include a number of variables used to portray risks in youth: main occupation, school drop-out, gender, whether the respondents grew up in a family with both parents present, parents labour market affiliation, education and social security receipt. An individual is defined as a school drop-out if he or she left school before completing the final exams in either compulsory school or secondary school. In the variable representing family conditions when growing up, a situation of growing up with both parents is contrasted to other alternatives as growing up with one parent, one parent and a step parent etc. If one or both of the respondent's parents were receiving some sort of social security or were unemployed in 1985, this is indicated in the variables. Father's education is measured at four levels: primary school, secondary school, high school, and university/university-college. In cases where the respondent didn't live with his or her father, the mother's highest education is applied.

We also include variables portraying individuals' labour market experiences in the period from leaving school to adulthood. Information on unemployment is based on data from the labour market agencies. Unemployment is measured by total number of months in unemployment in the period 1986–2003. Education is measured by number of years in education. Social assistance receipt is measured by a dummy indicating receipt in one of two periods, 1986–1992 and 1993–2003.

Finally variables portraying family situation and mental health at the time of the interview in 2003 are added. Marital status is measured by a dummy indicating whether individuals are single or married/cohabiting. We use a dummy indicating whether or not children under 18 are living in the household in 2003. Mental health is measured by ten items of the Hopkins Symptoms Checklist (HSCL-10) for anxiety and depression (Derogatis et al. 1974). A principal component factor analysis on the 10 questions at hand suggests a one-dimensional solution. In this article a mean score of the ten items is employed. The questions range from 1 = not troubled (by this problem) to 4 = troubled very much (Cronbach's alpha HSCL-10 1987 = 0.86, 1989 = 0.87, 1993 = 0.88, 2003 = 0.88).

Monthly Income is measured in NOK, adjusted by the Consumer Price Index (Statistics Norway 1987 – 2003).

Methods

This article applies two different techniques of modelling. The Ordinary least squares regression models (OLS) are used to identify the mechanisms and factors that may have an impact on relative deprivation in adulthood and their relative importance. The Structural equation modelling strategy (SEM) is used to entangle the relations between, and the development of, unemployment, low income and mental health that plays out across the life course leading up to differences in relative deprivation in adulthood. In this way

the two different methods and strategies complement each other and help us get some insight into the complex structures at work.

Results

Level of income is strongly correlated with the level of deprivation in 2003 (results not shown). Persons with the lowest monthly income display higher deprivation. The correlation is even stronger when we look at the household income. Household earnings may have greater impact on the level of financial difficulties measured by relative deprivation as people tend to pool their resources within households (Zippay 2001).

Table 1 Mean score of relative deprivation in relation to main source of income 2003. N=1322.

Main source of income 2003	Mean	Std. Deviation
Wages	2,6	3,1
Student loan/ scholarship	5,0	3,8
Social assistance	8,8	2,7
Social security (unemployment benefits)	4,9	3,8
Rehabilitation	5,9	3,6
Supported by spouse	2,8	3,1
Other	4,4	3,8
Total	3,2	3,4

One way ANOVA (Scheffe's test): Wages - supported by spouse, $p = n.s.$ Wages/ Supported by spouse (contrast) by all other variables $p < 0.05$

In their late thirties, most Norwegians are either living off their own salary (44.7%) or they are taken care of by their spouse or cohabiting partner (34%). These groups display similar levels of relative deprivation (see table 1). Individuals having other main sources of income display significantly higher levels of financial difficulty. Individuals dependent upon monetary transfers from the welfare state have significantly higher levels of relative deprivation – particularly true for the small group of social assistance recipients. Social assistance is the last safety net in the Norwegian welfare state, only granted after careful evaluation of the applicant's financial situation. Social assistance may therefore work as an indicator of spells of poverty.

Table 2. Mean level of relative deprivation in relation to social assistance receipt in the period 1986–2001. N = 1295.

Main activity 1985	Received social assistance	Mean	N	Std. Deviation
In education	No	2,44	494	2,94
	Yes	5,67	82	3,89
	Total	2,90	576	3,29
Working	No	3,11	347	3,35
	Yes	5,57	94	3,65
	Total	3,64	441	3,56
Unemployed	No	2,91	177	3,14
	Yes	5,29	101	3,79
	Total	3,77	278	3,57

One way ANOVA (Scheffe's test): Difference in mean between education and working, $p < 0.05$; between education and unemployment, $p < 0.01$. Within social assistance recipients no differences between groups are found ($p = n.s.$). Within non-recipients no differences between groups are found ($p = n.s.$)

Reception of social assistance at some stage during the life course is related to the level of relative deprivation in adulthood for all the initial groups in our sample (see table 2). People that have received social assistance display higher levels of financial problems than others at later stages. The differences in relative deprivation between social assistance recipients and others are greater for those that were in education in 1985 than for the group that were either working or were unemployed in 1985.

These results clearly show that there are significant differences in the level of financial difficulties experienced by a cohort of Norwegian individuals. We find that this is related to the level of income, source of income and previous social assistance receipt. In addition the results indicate that these differences may be traced back to the crucial transition in youth from school to work, the transition that more than any other marks the transition into adulthood. How then may main activity in 1985 predict the level of financial difficulties experienced 18 years later? What mechanisms are at work?

To investigate this more thoroughly we use potential adverse conditions in youth and childhood, such as divorce in the family, parents' unemployment and welfare receipt, school drop-out and unemployment as a point of departure for the analyses. The analytical tool employed here is ordinary least squares linear regression (OLS).

Table 3. Effect of background variables, labour market experiences, mental health and household situation on relative deprivation. OLS linear regression.

	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	Std. Error	Beta Sig.	B	Std. Error	Beta Sig.	B	Std. Error	Beta Sig.
(Constant)	2,00	0,26		1,89	0,31		-1,62	0,45	
Working 1985a	0,57	0,24	0,08 *	0,46	0,23	0,06 *	0,37	0,22	0,05
Unemployed 1985a	0,68	0,28	0,08 *	0,19	0,27	0,02	0,23	0,26	0,03
Gender	1,18	0,20	0,17 ***	0,96	0,19	0,14 ***	0,42	0,20	0,06 *
Parental home (1=other than both parents)	0,74	0,24	0,09 **	0,23	0,23	0,03	0,07	0,22	0,01
Parents on social security 1985 (1=yes)	0,51	0,38	0,05	0,25	0,36	0,02	0,44	0,34	0,04
Parents unemployed 1985 (1=yes)	0,46	0,27	0,06	0,30	0,25	0,04	0,19	0,24	0,03
Fathers education	-0,07	0,11	-0,02	0,02	0,10	0,01	-0,01	0,10	0,00
School dropout (1985)	0,39	0,34	0,04	0,03	0,32	0,00	0,04	0,30	0,00
Total unemployment 1986 - 2003 (months)				0,02	0,01	0,09 **	0,02	0,01	0,07 *
Education (years)				-0,02	0,04	-0,02	0,00	0,03	0,00
Social assistance receipt 1986 - 1992 (1=yes)				0,68	0,31	0,07 *	0,34	0,29	0,04
Social assistance receipt 1993 - 2003 (1=yes)				2,57	0,34	0,25 ***	1,74	0,33	0,17 ***
Married/ cohabiting (1=yes)							0,39	0,33	0,05
Married * Gender							1,06	0,43	0,10 *
Children in household							0,61	0,25	0,07 *
Mental health (SCL 1 - 4)							2,36	0,20	0,33 ***

Dependent variable = Relative deprivation (1 - 12)

a) Reference category: In education

*p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Note: R² = 0,06 for model 1, = 0,18 for model 2, = 0,31 for model 3

In the first model we find relatively strong evidence for the relation between conditions in youth and the level of deprivation in adulthood. Women experience more financial difficulties in adulthood than men. Further, we find that growing up in a split family, affect the level of deprivation. The individual's own integration in school or the labour market does also affect the level of deprivation in adulthood. We find that, compared to the ones in education in 1985, youth that were unemployed or working at that stage experience greater financial difficulties in adulthood.

In the second model we find that youth who entered the labour market at an early stage display higher levels of financial difficulties in adulthood. The accumulated unemployment experience for the entire period, measured by months unemployed is also related to the level of relative deprivation in adulthood. The longer the unemployment experience, the more financial difficulties are experienced in adulthood. The strongest predictors of relative deprivation in adulthood in this model are indicators of social assistance receipt. Social assistance receipt is split into two periods – one in youth, 1986–1992 and the other in young adulthood, 1993–2001. Individuals who received social assistance in the latter period are more likely to experience financial difficulties as adults. The effects of parental home, their marital status or social security receipt, are no longer statistically significant when we introduce the labour market related variables. This indicates a selection based on family background into labour market adversities.

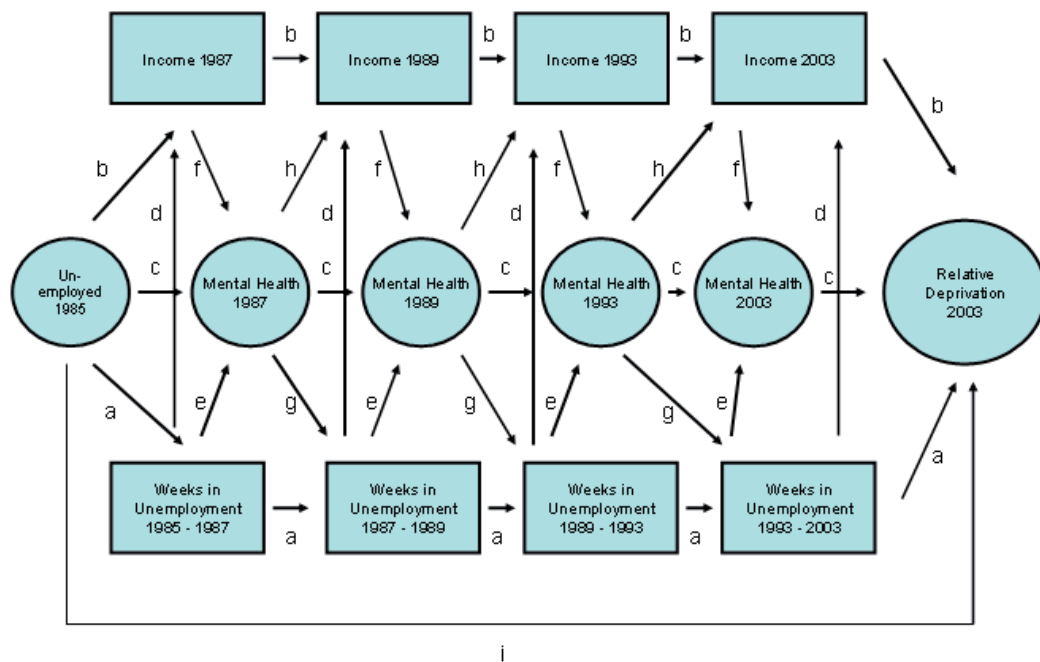
In the final model, indicators of individuals' family situation in adulthood and individual's mental health are included. Both marital status and the presence of children in the household are related to the level of relative deprivation. Being married or cohabiting work as a protection against financial difficulties in adulthood for women. This is true even when we control for the presence of children. Having children increases the risk of experiencing relative deprivation. When including yet another variable, that of mental health measured by the scl-index, the model explains more than 30% of the variation in relative deprivation in adulthood. The increase in fit is significant compared to the previous models. The level of mental health at the time of the interview is the strongest predictor of financial difficulties found in our models.

By using structural equation modeling we look further into the possible relation between adverse conditions in youth and young adulthood and the level of financial difficulties in adulthood. We give special attention to the strong relation between mental health and relative deprivation found in the OLS analyses. We explore whether poor mental health may be the driving force that translates differences in youth related to unemployment, or level of income, into permanent differences in financial well-being throughout the lifecourse. It may well be the case that youth already having poor mental health manage the transition into adult life and the entrance into the labour market less successfully than other individuals of their same age. A competing hypothesis may be that mental health is affected by adverse integration into the labour market or having to depend on welfare institutions and monetary transfers from the welfare state to survive. A plausible hypothesis based on previous research may also be that it is rather the financial situation attached to unemployment that affects the level of mental problems.

Figure 1 gives a diagrammatic representation of the hypotheses regarding the possible interplay between unemployment, income and mental health and how this is thought

to work in strengthening inequalities regarding relative deprivation throughout the life course of individuals.

Figure 1. Figure of theoretical relations between Unemployment, Income, mental health and relative deprivation for a cohort of Norwegian youth born 1965 – 1968. 1985 – 1993

The association between unemployment in the period prior to the time of measurement and income is indicated by arrows labelled “d”. These correlations give us an indication of the magnitude of income inequalities as results of periods of unemployment. The paths labelled “a, b and c” test the continuities in both the risk for unemployment, level of income and mental health problems in relation to adversities in the school to work transition and their impact on relative deprivation in adulthood. The relations between unemployment and mental health assumed in sociological theory and previous research are indicated by arrows “e” and “g” where “e” represents the effect of unemployment on the level of mental health whereas “g” represents the effect of an individual’s mental health on the risk for future unemployment. The assumed relations between level of income and level of mental health problems are indicated by arrows “f” and “h” where “f” represents the effect of income on mental health whereas “h” represents the effect of mental health problems on subsequent income. Finally the latency effect of adversity in youth is indicated by the arrow “i” measuring the latent effect of unemployment in 1985 on the experienced level of deprivation 18 years later.

The statistical analyses were carried out using the Structural Equation Modelling program (SEM) AMOS 16 (Arbuckle 1999, Schumacker & Lomax 2004). The AMOS pro-

gram uses maximum-likelihood estimation that can be based on incomplete data, known as the full-information maximum-likelihood (FIML) approach (Schumacker & Lomax 2004). In line with current practice, several criteria were used to assess the fit of the data to the model. The X² statistic is overly sensitive to model misspecification when sample sizes are large or the observed variables are non-normally distributed, thus we lean on other measures of fit as well. The root mean square error of approximation (RMSEA) gives a measure of the discrepancy in fit per degrees of freedom (<0.05 indicates a good fit) (Bollen & Long 1993). The final index of choice is the comparative fit index (CFI) where values above 0.95 indicate acceptable fit (Bentler, 1990).

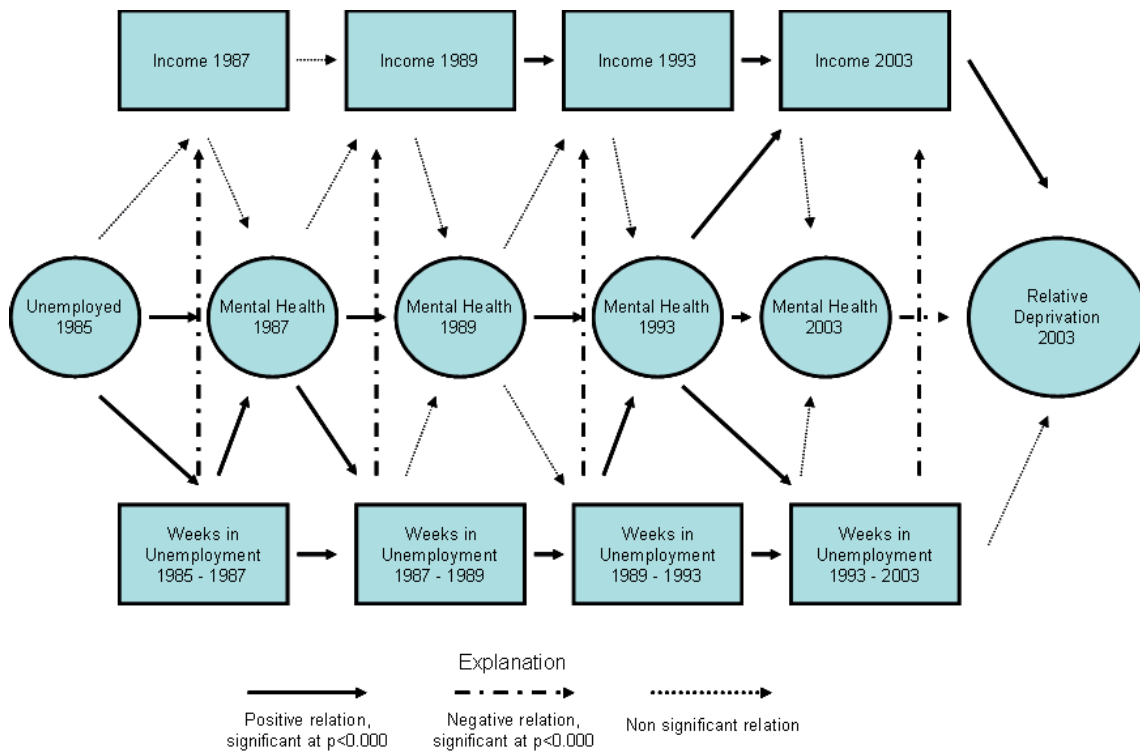
In a first step of modelling we established the strengths of the relationship between adversities in youth, unemployment and income, as well as the degree of inequalities in relative deprivation in adulthood. Next, we unpacked these relationships by building up the models of relationships between unemployment and mental health, and income and mental health. 6 separate models were run for the cohort. The data were fitted to the nested models testing the different processes describing the long-term influences of an adverse transition from school to work on subsequent integration into the labour market and on inequalities in regard to relative deprivation in adulthood. The strategy proceeded from the basic to the full model, adding step by step the different paths identified in figure 1. Each model was tested in comparison with the previous model using the X² difference test to assess whether the additional paths incorporated in each successive model improve the fit of the data.

Table 4. Comparative goodness of fit of structural equation models run for a Norwegian cohort born 1965 to 1968.

Model label (M)	Goodness-of-fit			Test of close-fit	Step-down goodness-of-fit		
	df	X ²	CFI	RMSEA	Δdf	ΔX ²	P=
M1: a+b+c	68	629,6	0,819	0,064			
M2: a+b+c+d	64	450,1	0,876	0,055	4	179,5	0
M3: a+b+c+d+f+h	57	325,7	0,914	0,049	7	124,4	0
M4: a+b+c+d+e+g	57	286,6	0,926	0,045	0	39,1	0
M5: a+b+c+d+e+f+g+h	50	190,6	0,955	0,038	7	96	0
M6: a+b+c+d+e+f+g+h+i	49	180,5	0,958	0,037	1	10,1	0

Both model M3 and model M4 displays significantly better fit than the previous models. Model M4, the model including relations between unemployment and mental health, leaving out the potential relations between income and mental health fits the data better than the model M3. Model M5, the model including both potential relations between unemployment and mental health and income and mental health is assessed to be the best model for describing the relationships in the data.

Figure 2. Structural equation model. Empirical relations between Unemployment, Income, Mental health and Relative deprivation for a cohort of Norwegian youth born 1965 – 1968. 1985 – 2003.

Unemployment in the period prior to 1985 displays positive effects both on unemployment in the period from 1985–1987 and the level of mental health in 1987. There is a positive relation between unemployment experience and the level of mental health problems in 1987, meaning that individuals with longer periods of unemployment display a poorer mental health in youth. The level of mental health problems also has positive effects on consecutive unemployment experience in the period after 1987 and also direct effects on the level of income. Regarding unemployment experience, mental health problems and level of income we find that levels reproduce over the period investigated except for income between 1987 and 1989. We find only weak and non-significant relations between level of income and the level of reported mental problems. There are relatively strong effects of unemployment experience on the level of income at all points in time. The longer the unemployment experience, the lower the income. We find that unemployment experience during the periods between the interviews display effects on the level of mental health in 1987 and 1993 in the way that longer unemployment causes more mental health problems. When looking at the level of relative deprivation experienced by the individuals in this study we find that both the level of income and the level of mental health problems have statistically significant effects in the expected directions. Unemployment experience during the decade between 1993 and 2003 does not display any direct effects on relative deprivation in 2003. However

we do find an indirect effect of unemployment experience on income and mental health that influences financial deprivation.

Discussion.

In this article we set out to explore some aspects of inequality in the Norwegian welfare state – more specifically differences in the level of financial difficulties experienced by adults in their late 30ies. Further on we wanted to test a hypothesis that differential living conditions in youth and adversities entering the labour market translate into more permanent differences as individuals move through the life cycle. Mechanisms of the labour market, unemployment experience and the level of income were investigated in relation to individuals' mental well-being. We wanted to see if we could trace adversity and risk in youth all the way to inequalities in the level of financial difficulties experienced in adulthood.

Clearly there are differences in the level of financial difficulties experienced by adults in Norway. It is also clear that these differences are not randomly distributed. Income, and the sources of income, influences the level of financial difficulties. These initial analyses hint towards early selection of individuals into patterns of risk that lead to financial deprivation in adulthood. Far greater proportions of youth outside formal education in 1985 receive social assistance at later stages. In addition the in-group variance in the level of deprivation experienced nearly two decades later is significantly smaller among this group, and the mean levels of deprivation higher.

By applying multivariate regression techniques we constructed a model to explore the influence of several sets of background variables on the level of financial difficulties in adulthood. In the models where labour market experiences were introduced we saw that unemployment and social assistance receipt had influence on the level of financial deprivation. A reasonable explanation for this is that adverse conditions in youth influence the risk of poor integration into the labour market and that it is the mechanisms of poor labour market integration that cause the financial difficulties experienced in adulthood. Previous findings from the Work, Lifestyle and Health panel survey suggest that periods of unemployment do not necessarily translate into poor labour market integration in adulthood (Hammer & Hyggen 2006). But those previously unemployed, and especially previous social assistance recipients, have higher risks of labour market exclusion and getting jobs in the secondary labour market. Individuals employed in the secondary labour market report less job security, lower work satisfaction, lower work motivation and more mental health problems than other employees (Hammer 2007). Employment in the secondary labour market is often characterised by lower wages (Doeringer & Piore 1971, Colbjørnsen 1986).

Further on, the monetary transfers from the welfare state in cases of acute financial need at some stage during the life-course may indicate a poor financial integration and thus also financial difficulties in adulthood. From previous research we know that social assistance recipience is strongly related to unemployment, and that unemployment in-

creases the risk of social assistance receipt. The single factor most closely related to the level of financial difficulties experienced in adulthood is mental health. Previous cross sectional research also emphasise the close relation between financial difficulties and the level of mental well-being (e.g. Alvaro & Gurrido 2003, Hammer 2000, Hammer 1993, Rosvold & Hammer 1991).

Our initial research question of whether inequalities and risk factors in youth translate to permanent differences as individuals move through the life course gains support by both the regression and the SEM models presented in this article. Fit indices of the models support our models to be plausible. In the SEM model youth unemployment influenced both the level of income in 1987, the level of mental health in 1987 and the duration of unemployment during the subsequent 3-year period. Accumulative influences emerge, both regarding income after 1989, the level of mental well-being and unemployment duration. The interrelations between these variables display more of an unclear picture. We find significant influence from unemployment experience on mental health and vice versa for most of the period. Longer periods in unemployment relate to poorer mental well-being in the next observation period – and poor mental well-being is associated with longer periods in unemployment in the next period in time. We find that unemployment is related to the level of income in the expected direction – the longer time spent in unemployment, the lower the income. Income in itself displayed no direct effects on the level of mental health at any of the stages from youth to adulthood. The level of mental health in 1993 did, however, influence the level of income in 2003. One possible explanation for this is that mental health influences the capacity to perform well in a job and thus receiving financial rewards at later stages. One of the important findings in the analyses of the mechanisms working across the life-course is the close interrelation between unemployment experience and mental well-being. Poor mental health increases risks of unemployment and unemployment affect people's mental health. The Protestant work ethic stands strong in Norway and may help explain why being out of work for shorter or longer periods has a negative effect on the individual's mental well-being. These findings also indicate that the Norwegian labour market may be less inclusive than one could wish for as it seems harder for individuals with poor mental health to remain in employment than those with better mental health. The lack of significant direct effects of the level of income on the level of mental health indicates that financial exclusion is easier to handle than labour market exclusion in the Norwegian welfare state.

In this article we have seen that there are inequalities among Norwegians in regard to the level of financial difficulties experienced in adulthood. The mental health of individuals plays a crucial role in this transformation of inequality in youth into permanent inequalities in adulthood through its tightly knitted relation to unemployment.

References:

Alvaro, J. & Gurrido, A. (2003). Economic hardship, employment status and psychological wellbeing of young people in Europe. In: Hammer, T. (ed.), *Youth unemployment and social exclusion in Europe*. Bristol, Policy press: 173 - 192.

Arbuckle, J. C. (1999). *AMOS for Windows: Analysis of moment structures*. Chicago, SmallWaters Corp.

Beck, U. (1992). *Risk society: towards a new modernity*. London, Sage.

Bentler, P.M. (1990). Comparative fit indices in structural models. *Psychological Bulletin*, 107: 238 – 246.

Bjorklund, A. & Eriksson, T. (1998). Unemployment and mental health: evidence from research in the Nordic countries. *Scandinavian Journal of Social Welfare* 7(3): 219-235.

Bollen, K.A., & Long, J.S. (Eds.). 1993. *Testing structural equation models*. Newbury Park: Sage.

Breslin, F. C. & Mustard, C. (2003). Factors influencing the impact of unemployment on mental health among young and older adults in a longitudinal, population-based survey. *Scandinavian Journal of Work Environment & Health* 29(1): 5-14.

Clark, A.E., Georgellis, Y. & Sanfey, P. (2001), Scarring: The Psychological Impact of Past Unemployment. *Economica* 68: 221 – 241.

Colbjørnsen, T. 1986: *Dividers in the labour market*. Oslo: Universitetsforlaget.

Derogatis, L. R., Lipman, R.S. Uhlenhut, E.H. & Covi, L. (1974). The Hopkins Symptom Check List (HSCL). A Self-report Symptom Inventory. *Behavioural Science* 19: 1 - 15.

Doeringer, P. B. & Piore, M.J.. (1971). *Internal labour markets and manpower analysis*. Lexington, Mass.

Donovan, A. & Oddy, M. (1982). "Psychological aspects of unemployment: an investigation into the emotional and social adjustment of school leavers. *Journal of Adolescence* (5): 15-30.

DuMouchel, W.H. & Duncan, G.J. (1983). Using Sample Survey Weights in Multiple Regression Analyses of Stratified Samples. *Journal of the American Statistical Association*, 78: 535 – 543.

Ensminger, M. E. & Celentano, D.D (1988). Unemployment and Psychiatric Distress - Social Resources and Coping. *Social Science & Medicine* 27(3): 239-247.

Goul Andersen, J. (2002). Coping with long-term unemployment: economic security, labour market integration and well-being. Results from a Danish panel study, 1994 - 1999. *International journal of social welfare*, 11.

Hallerød, B. (1996). Deprivation and poverty: A comparative analysis of Sweden and Great Britain. *Acta Sociologica* 39(2): 141-168.

Hammer, T. (1993). Unemployment and Mental-Health among Young-People - a Longitudinal-Study. *Journal of Adolescence* 16(4): 407-420.

Hammer, T. (2000). Mental health and social exclusion among unemployed youth in Scandinavia. A comparative study. *International journal of social welfare* 9(1): 53-63.

Hammer, T. (2007). Labour market integration of unemployed youth from a life course perspective: the case of Norway. *International journal of social welfare* 16(3): 249 – 257.

Hammer, T. and C. Hyggen (2006). Unge sosialklienters arbeidstilpasning i voksen alder. [Work adjustment among young social assistance benefit recipients]. *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*. [Labour market inclusion? Experiences and strategies] T. Hammer and E. Øverbye. Oslo, Gyldendal akademisk.

Hannan, D. F., O'Riain S. & Whelan, C.T. (1997). Youth unemployment and psychological distress in the Republic of Ireland. *Journal of Adolescence* 20(3): 307-320.

Jahoda, M. (1982). *Employment and Unemployment: A Social-Psychological Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.

Jin, R.L., Sha, C.P. & Svoboda, T.J. (1997). The impact of Unemployment on Health: A review of Evidence. *Journal of Public health policy* 18 (3): 275 – 301.

Kish, L. (1995). *Survey Sampling*. Wiley, New York

Nolan, B. & Whelan, C.T. (1996). The relationship between income and deprivation: A dynamic perspective. *Revue Economique* 47(3): 709-717.

Nordenmark, M. & Strandh, M. (1999). Towards a sociological understanding of mental well-being among the unemployed: The role of economic and psychosocial factors. *Sociology-the Journal of the British Sociological Association* 33(3): 577-597.

Quesenberry, C.P.Jr. & Jewell, N.P. (1986). Regression analysis based on stratified samples. *Biometrika* 73(3): 605 - 614

Ross, C.E. & Mirowski, J. (1999). Parental Divorce, Life-Course Disruption, and Adult Depression. *Journal of Marriage and the Family* 61 (November): 1034 – 1045.

Rosvold, E. O. and T. Hammer (1991). Mental-Health and Unemployment a Longitudinal-Study of Unemployed Young-People in Norway. *Tidsskrift for Samfunnsforskning* 32(2): 121-142.

Schaufeli, W. B. (1997). Youth unemployment and mental health: Some Dutch findings. *Journal of Adolescence* 20(3): 281-292.

Schumacker, R.E & Lomax, R.G (2004). *A beginner's Guide to Structural Equation Modelling*. Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.

St.meld.nr. 6 (2002 – 2003). Tiltaksplan mot fattigdom. Oslo: Det kongelige sosialdepartement. [Government whitepaper: Action plan for combating poverty, Ministry of labour and social inclusion].

St.meld.nr 9 (2006 – 2007). Arbeid, velferd, inkludering. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet. [Government whitepaper: Work, welfare, inclusion, Ministry of labour and social inclusion].

St.meld.nr. 50 (1998 – 1999). Utjamningsmeldinga. Om fordeling av inntekt og levekår i Noreg. [On the distribution of income and living conditions in Norway]. Oslo: Statens trykning. [Government whitepaper: Ministry of labour and social inclusion]

Strohschein, L. (2005). Household Income Histories and Child Mental health Trajectories. *Journal of Health and Social Behavior*, 46(December): 359 – 375.

Wedde, E. & Holmøy, A. (2003). *Undersøkelse om Arbeid, livsstil og helse*. Statistisk Sentralbyrå, Oslo.

Wheaton, B. & Clarke, P. (2003). Space Meets Time: Integrating Temporal and Contextual influences on Mental Health in Early Adulthood. *American Sociological Review*, 68 (October): 680 – 706.

Zippay, A. (2002). Dynamics of Income Packaging: A 10 year Longitudinal study. *Social Work*, 47(3): 291 - 300.

Øverbye, E. & G. Sæbø, G. (1998). Cumulative patterns of well-being among young social assistance recipients versus other youths. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 7: 174-179.

Appendix.

Table A2. Regression weights (Group 1 – Default null model), unstandardized and standardized weights.

			Estimate	S.E.	std. Estimate	P
Unempl. 1985 – 87	<---	Unempl. < 1985	4.659	0.537	0.191	***
Unempl. 1985 – 87	<---	Error term (u85-97)	10.969	0.174	0.982	***
Income 1987	<---	Error term (i87)	4064.028	72.33	0.991	***
Income 1987	<---	Unempl. < 1985	653.141	217.617	0.073	0.003
Income 1987	<---	Unempl. 1985 – 87	-45.173	9.224	-0.123	***
Mental health 1987	<---	Unempl. 1985 – 87	0.006	0.001	0.144	***
Mental health 1987	<---	Income 1987	0	0	-0.065	0.003
Mental health 1987	<---	Unempl. < 1985	0.18	0.024	0.168	***
Mental health 1987	<---	Error term (mh87)	0.472	0.008	0.968	***
Unempl. 1987 – 89	<---	Unempl. 1985 – 87	0.446	0.09	0.538	***
Unempl. 1987 – 89	<---	Error term (u87-89)	9.574	0.371	1.033	***
Unempl. 1987 – 89	<---	Mental health 1987	2.416	0.416	0.127	***
Income 1989	<---	Error term (i89)	3624.987	402.335	1.019	***
Income 1989	<---	Income 1987	0.58	0.22	0.669	0.008
Income 1989	<---	Mental health 1987	-1079.206	243.627	-0.148	***
Income 1989	<---	Unempl. 1987 – 89	-94.043	12.289	-0.245	***
Mental health 1989	<---	Unempl. 1987 – 89	0.001	0.001	0.025	0.221
Mental health 1989	<---	Income 1989	0	0	-0.058	0.039
Mental health 1989	<---	Mental health 1987	0.991	0.09	1.029	***
Mental health 1989	<---	Error term (m89)	0.424	0.022	0.901	***
Unempl 1989 – 93	<---	Error term (u89 -93)	27.845	1.592	1.177	***
Unempl 1989 – 93	<---	Unempl. 1987 – 89	2.124	0.305	0.832	***
Unempl 1989 – 93	<---	Mental health 1989	-3.11	1.482	-0.062	0.036
Income 1993	<---	Error term (i93)	3815.817	108.152	0.859	***
Income 1993	<---	Income 1989	0.593	0.102	0.475	***
Income 1993	<---	Mental Health 1989	-1264.096	307.816	-0.134	***
Income 1993	<---	Unempl 1989 – 93	-39.431	5.243	-0.21	***
Mental health 1993	<---	Unempl 1989 – 93	0.001	0	0.075	***
Mental health 1993	<---	Income 1993	0	0	-0.052	0.047
Mental health 1993	<---	Mental health 1989	0.753	0.038	0.771	***
Mental health 1993	<---	Error term (m93)	0.396	0.009	0.863	***
Unempl 1993 – 03	<---	Unempl 1989 – 93	0.343	0.142	0.241	0.016
Unempl 1993 – 03	<---	Error term (u93-03)	33.252	0.658	0.988	***
Unempl 1993 – 03	<---	Mental health 1993	9.036	1.882	0.123	***
Income 2003	<---	Mental health 1993	-0.227	0.083	-0.079	0.006
Income 2003	<---	Income 1993	0	0	0.531	***
Income 2003	<---	Unempl 1993 – 03	-0.004	0.001	-0.113	***
Mental health 2003	<---	Unempl 1993 – 03	0	0	0.018	0.439
Mental health 2003	<---	Income 2003	-0.024	0.009	-0.063	0.009

Mental health 2003	<---	Mental health 1993	0.93	0.049	0.861	***
Mental health 2003	<---	Error term (m03)	0.447	0.012	0.901	***
Relative deprivation	<---	Unempl 1993 – 03	-0.001	0	-0.041	0.101
Relative deprivation	<---	Mental health 2003	-0.435	0.029	-0.385	***
Relative deprivation	<---	Income 2003	0.063	0.011	0.148	***
Relative deprivation	<---	Error term (rdep)	0.501	0.01	0.893	***

Artikkel 5

Hyggen, C. (2009): Unge uføre - livløp og risiko. *Tidsskrift for velferdsforskning* Vol. 12, No. 2: side 80 – 93.

Unge arbeidsuføre – livsløp og risiko

Christer Hyggen

Young people on disability benefits – life course and risk

The growth in occupational disability is cause for great concern in Norway. It is argued that this trend poses a significant challenge to the financial basis of the welfare state. The greatest increase in occupational disability is found among youth and young adults. This article aims at expanding our understanding of how adverse events and factors may increase the risk of occupational disability in a life-course perspective. By combining survey- and register-based data for the cohorts born 1965-1968, for an observation period covering 1985-2003, we find that both individuals' history of health and history of social security receipt predict the risk of later occupational disability. In addition we find that social integration among youth has long-term consequences for the level of risk whereas traditional explanatory factors such as substance abuse in youth have no effect.

Christer Hyggen
Forsker
Fafo
E-post: christer.hyggen@fafo.no

Den økende andelen nordmenn i arbeidsfør alder som lever av helserelaterede overføringer danner grunnlag for en bred bekymring og utgjør en potensiell utfordring for velferdsstaten. De siste årene er det observert en særlig økning i tapte årsverk blant yngre. Denne artikkelen søker å utvide vår forståelse av faktorer som over livsløpet øker risiko for senere arbeidsuførhet og mottak av helserelaterede offentlige ytelser. Vi følger et representativt utvalg av kohortene født 1965–1968 i perioden fra 1985 til 2003, i perioden fra ungdom til voksen alder. Ved å benytte en kombinasjon av survey- og registerdata finner vi at særlig individenes helse og trygdehistorie predikerer risiko for arbeidsuførhet. I tillegg finner vi at grad av sosial integrasjon i ungdomstid har langtidsvirkninger, mens andre tradisjonelle risikofaktorer som bruk av rusmidler som ung voksen ikke forklarer senere arbeidsuførhet.

Innledning

Generelt er den norske befolkningen etter tusenårs-skiftet friskere og lykkeligere enn noen sinne tidligere i historien. Ifølge objektive mål som dødelighet og levealder er befolkningens helsetilstand totalt sett bedre enn tidligere. Befolkningens egnevurderte helse har også vært tilnærmet uforandret i lang tid. Rundt 80 prosent av befolkningen sier selv at de er ved god eller meget god helse. Dette har vært stabilt siden 1980-tallet. Samtidig har vi de siste årene sett en sterk vekst i utbetalingen av helserelaterede ytelser. Ved utgangen av 2005 mottok over 500 000 personer sykepenger, rehabiliteringspenger, attføringspenger eller penger fra ulike uføreordninger. I tillegg til en økning i antall personer på stønad, har også det gjennomsnittlige antall dager den enkelte mottar stønad økt. Veksten har gjort seg gjeldende i alle aldersgrupper, men den største relative økningen i andel som mottar helserelaterede ytelser finner vi i de yngste alders-

Tidsskrift for Velferdsforskning, Vol. 12, No. 2, 2009, side 80–93.
© 2009 Fagbokforlaget

gruppene. Antall sykepengedager per yrkesaktiv mann økte med over 80 prosent for menn under 45 år sammenlignet med en økning på snaut 70 prosent for yrkesaktive menn generelt. Vi ser en lignende utvikling for kvinner. Vi finner størst vekst innenfor de yngste aldersgruppene også når det gjelder andelen som mottar uførepensjon, rehabiliteringspenger og attføringspenger. Dette er en utvikling som bekymrer. På et samfunnsøkonomisk plan er det svært kostbart. I følge Arbeids- og velferdsdirektoratet foregikk det en økning i tapte årsverk fra 1996 til 2004 på 150 000. 70 000 av disse årsverkene gikk tapt i aldersgruppen 25–44 år. Dette er en gruppe der bortfall fra arbeidslivet ikke skulle forventes i særlig grad (St.mld. nr. 9 2006:42). Det er vanskelig å gi forklaringer på denne utviklingen. I denne artikkelen vil vi følge en kohort som i 2003 var i slutten av 30-årene – fra de gikk ut av skolen og til i dag. Vi vil fokusere på dem som i 2003 mottok sosialt eller helserelaterede ytelser og se om vi kan identifisere trekk ved deres livsløp som kan være med å forklare arbeidsuførhet sammenlignet med personer som ikke mottok slike ytelser. En slik undersøkelse vil supplere eksisterende registerbaserte oversikter over antall mottakere og stønadperioder. Den vil kunne gi et utfyllende og mer komplekst bilde av hva som foregår innenfor en generasjon det er knyttet store bekymringer, men også store forhåpninger til.

Problemstilling

Både forskning og offentlig statistikk viser et stort antall personer i Norge som lever på offentlige ytelser i utkanten av, eller utenfor, arbeidsmarkedet. Risikoen for å være i en slik posisjon er ikke tilfeldig fordelt i befolkningen, men knytter gjerne til lav sosioøkonomisk status under oppvekst, lav utdanning, dårlig arbeidstilpasning, lang trygdeerfaring, risikoatferd og dårlig psykisk eller fysisk helse. Disse faktorene er sjelden satt i sammenheng i norsk og skandinavisk forskning, og enda sjeldnere i et livsløpsperspektiv. I Norge har vi tilgang på gode og omfattende registre over befolkningen, både når det gjelder arbeidsmarkedshistorie, familiehistorie og trygdehistorie. Det er også gjort mye viktig

forskning på disse registrene. Men en bredere forståelse av prosesser og risikofaktorer er nødvendig for å kunne videreutvikle velferdspolitikken og eventuelt snu en prosess mot økning av trygdeoverføringer ved å vite hvor man eventuelt bør sette inn forebyggende tiltak. I denne artikkelen ønsker vi å utdype bildet som skapes av forskning på offentlige registre ved å koble slik informasjon med informasjon fra enkeltindivider med et særlig fokus på helse, familieforhold og risikofaktorer i ungdomstiden. Mer spesifikt forsøker vi å svare på spørsmålene om vi, på bakgrunn av kunnskap om individers erfaringer i oppvekst, skole, familie og trygdesystem kan predikere risiko for arbeidsuførhet i voksen alder. Er det slik at sosioøkonomiske forhold under oppvekst forklarer senere arbeidsuførhet? Kan vi finne tegn på en intergenerasjonell overføring av trygdebruk? Er det slik at risikoatferd i ungdomstid eller i overgangen mellom skole og arbeidsliv er med å bestemme senere eksklusjon eller tilbaketrekning fra arbeidsmarkedet? Kan senere mottak av helserelaterede trygdeytelser forklares ved individenes forsøk på å etablere seg med familie, eller deres «suksess» i disse forsøkene? Kan det forklares ved trygde- eller sosialhjelpsmottak i seg selv, eller knytter det kun til individenes helse? Mange av disse relasjonene er dokumentert enkeltvis i tidligere forskning, men hvordan ser deres relative forklaringskraft ut i en mer utviklet livsløpsmodell?

Arbeidsuførhet og helserelaterede trygdeytelser

I tråd med tidligere forskning på området benytter vi her begrepet arbeidsufør som samlebetegnelse på mottakere av sykepenger, rehabiliteringspenger, attføringspenger, foreløpig uførestønad eller uførepensjon (jamfør Blekesaune og Pedersen 2006). I tillegg inkluderer vi personer med sosialhjelp som hovedinntekt. Arbeidsufør refererer altså i denne artikkelen til personer utenfor eller i utkanten av arbeidsmarkedet. Gruppen omtales gjerne som arbeidsmarkedsekskludert, utestengt eller som tilbaketrasket fra arbeidsmarkedet – avhengig av hvilke perspektiver, teorier eller problemstillinger som benyttes.

Tidligere forskning

Helserelaterte trygdeytelser, sykepenger og sosialhjelp utgjør viktige sikkerhetsnett for norske borgere. Alle er utsatt for risiko for arbeidsledighet og sykdom, både psykisk og fysisk, som kan gjøre det vanskelig å skaffe egen inntekt. Men denne risikoen er ikke tilfeldig fordelt i befolkningen. Forskning viser at noen grupper har større sjanse for å havne utenfor arbeidslivet enn andre i ulike faser av livsløpet.

Nyere norsk forskning viser blant annet en klar sammenheng mellom sosial bakgrunn og behov for sosialhjelp og uføretrygd (Nordli Hansen og de Vibe 2005). Sosial bakgrunn, målt med foreldrenes inntekt i individenes barne- og ungdomsår viser seg å ha stor betydning for hvorvidt man som voksen blir sosialklient eller uføretrygdet. Barn av foreldre med høye inntekter har en lavere sannsynlighet for å bli sosialklienter i alderen 20–24 år, den alderen med de høyeste andelen av sosialklienter i befolkningen. Videre er det en sterk sammenheng mellom høy pensjonsgivende inntekt blant foreldre i oppvekstperiode og lavere sannsynlighet for mottak av uføretrygd i alderen 40–48. Den økonomiske situasjonen i foreldrehjemmet har stor betydning, også når man tar høyde for foreldrenes utdanningsnivå og barnas egen utdanning. Forfatterne konkluderer med at sosial arv kan forklare en stor del av disse funnene. Disse resultatene støttes av andre undersøkelser av risiko for sosialhjelpsmottak over unges livsløp. Egenskaper ved familien under oppvekst er med på å predikere sosialhjelpsmottak senere i livet. Personer som har vokst opp i splittede familier; hos enslige mødre eller familier som har gjennomgått en skilsmisse eller samlivsbrudd, har høyere sannsynlighet for sosialhjelpsmottak enn andre (Clausen 1996; Hyggen 2006). Foreldres svake økonomiske situasjon eller arbeidsmarkedstilknytning, identifisert ved trygdemottak, er også en sterk prediktor for sosialhjelpsmottak hos deres barn (Hyggen 2006). De norske funnene støttes også av annen skandinavisk forskning (for eksempel Stenberg 2000; Hammer 2001).

Det er heller ikke tilfeldig hvem som faller ut av arbeidslivet gjennom lengre sykemelding. Alle

mål på det som omtales som ressursvakheth, slik som lav utdanning, lav inntekt og svake familierelasjoner, korrelerer med høy sannsynlighet for å bli sykmeldt over lengre tid. Svake individuelle ressurser er også forbundet med høy risiko for å bli arbeidsufør og tilsvarende lav sannsynlighet for å komme tilbake i jobb blant de langtidssykmeldte (Blekesaune og Pedersen 2006). Når det gjelder sammenhengene mellom rus og sykefravær er dette først og fremst et problem som slår ut på korttidsfraværet og fanges ikke opp i denne undersøkelsen. Sammenhengen mellom rus og lengre tids sykefravær antas å være indirekte via dårligere psykisk helse blant grupper med relativt høyt alkoholforbruk eller samtidig bruk av illegale rusmidler (Hammer 1999).

I analyser av unge under 35 år som ble uførepensjonert i årene mellom 1998 og 2001 finner man at mer enn halvparten av disse lider av psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser. De unge uføre har lite eller ingen utdanning og begrenset arbeidserfaring. Dette gjelder særlig de yngste. Hele 70 prosent av de med full uførepensjonering hadde ingen inntekt ved siden av pensjon (Blekesaune 2005).

I en undersøkelse av effektene av lavere stabilitet i parforhold i Norge på helserelaterte trygdeytelser ble det funnet at en helsemessig seleksjon mot skilsmisse er viktigere enn de helseskadelige virkningene av selve skilsmissen. Enslige har høyere sannsynlighet for mottak av helserelaterte ytelser, dårlig helse reduserer sannsynligheten for å bli gift og øker sannsynligheten for å bli skilt (Blekesaune og Barrett 2003). Økte skilsmisserater forklarer altså noe av økningen av uførhet i befolkningen, ikke på grunn av påkjenningen ved skilsmisse i seg selv, men at den øker individets utsatthet for senere påkjenninger i arbeidslivet (Blekesaune 2003).

Det er også funnet at belastninger i arbeidslivet påvirker sannsynlighet for uførepensjonering og andre typer tilbaketrekning fra arbeidslivet. Personer i yrker med høy arbeidsbelastning eller liten grad av autonomi i arbeidssituasjonen har betydelig høyere sannsynlighet for uførepensjonering. Det er altså slik at et dårligere arbeidsmiljø øker

sannsynligheten for arbeidsuførhet (Blekesaune og Solem 2005; Blekesaune og Øverbye 2006). Nyere forskning viser også at unge sosialklienter i større grad får jobber i det sekundære arbeidsmarkedet enn de som aldri har hatt behov for sosialhjelp (Hammer og Hyggen 2006). Det sekundære arbeidsmarkedet kjennetegnes ved dårligere arbeidsmiljø og dårligere framtidsutsikter. I et lengre løp kan dette føre til en høyere sannsynlighet for arbeidsuførhet, eksklusjon eller tilbaketrekning fra arbeidsmarkedet.

Tilbaketrekning eller utstøting fra arbeidsmarkedet via uførepensjonering, langtidssykemelding eller hovedinntekt fra sosialhjelp, skjer sjelden uten tidligere mottak av offentlige ytelser. Dette er gjerne helserelaterte eller ledighetsrelaterte ytelser. Veiene ut av arbeidslivet og inn i offentlig forsørgelse er mange og ofte mangslunne, både med hensyn til utgangspunkt, lengde og sammensetning (Fevang, Røed, Westlie og Zhang 2004). En kartlegging av trygdehistorien til de som fikk innvilget uføretrygd i 2002 viser at mange har vært inn og ut av ulike trygdeordninger i kombinasjon med ulik grad av arbeidsmarkedstilknytning (Fevang og Røed 2006). Her fant man en sterk sammenheng mellom lengden på mottak av trygd og arbeidsmarkedstilknytning. Forklaringer som lanseres er gjerne at individer eller grupper av individer selekteres inn i offentlige stønadsordninger, eller også at de som kommer inn under slike stønadsordninger får en redusert mestringsevne eller motivasjon i perioden.

Det er vanskelig å si noe sikkert om årsakene til økningen av unge uførepensjonister, men noen mulige forklaringer er lansert. Økningen av uførepensjonister med psykiske lidelser kan skyldes at arbeidslivet gjør det vanskeligere for disse å få eller beholde arbeid (Bjerkedal og Irgens 2000; Tveråmo, Dalgård og Claussen 2003), dårligere mestringsevne som følge av individualisering og svakere familietilknytning (Blekesaune 2005), en mindre restriktiv holdning mot å uførepensjonere grupper med svake medisinske indikasjoner, eller det at selve uførepensjonen har blitt gunstigere (Blekesaune 2003).

Metode

Vi benytter data fra undersøkelsen Arbeid, Livsstil og Helse (ALH). Dette er en undersøkelse som trekker på både registeropplysninger og surveydata. ALH følger et representativt utvalg på 1997 individer fra kohortene født i perioden fra 1965–1968. Vårt utvalg er trukket fra Levekårsundersøkelsen for ungdom som ble gjennomført i 1985. Kohortene følges i tidsrommet fra de gikk ut av skolen i 1985 til voksen alder i 2003. Undersøkelsen ble første gang gjennomført i 1985 med oppfølginger i 1987, 1989, 1993 og sist i 2003. For å sikre store nok grupper av individer i risikogrupper ble panelet stratifisert på bakgrunn av deres hovedaktivitet i 1985. De som var i utdanning ble trukket med den laveste sannsynligheten (0,25, n=801), de som var i arbeid ble trukket med en noe høyere sannsynlighet (0,70, n=800) og alle de som verken var under utdanning eller i arbeid ble inkludert i utvalget (1,00, n=396). Svarprosenten har vært høy gjennom hele perioden, fra 85 prosent i 1985 til drøyt 70 i den siste oppfølgingen fra 2003. I tillegg til dataene fra surveyene i 1985, 1987, 1989, 1993 og 2003 har vi koblet til registeropplysninger fra FD-trygd basen til Statistisk Sentralbyrå. Dette er en forløpsdatabase med data blant annet om individers sivile status, utdanning, arbeidskarriere, trygdekarriere og sosialhjelpskarriere. Tidsvinduet vi har til rådighet strekker seg altså over en periode på 18 år – noe som gir oss muligheten til å følge individuelle livsbaner fra alderen hvor de var 17–20 helt til de nærmer seg 40-årene.

De unge arbeidsuføre – den avhengige variabelen

I denne artikkelen er vi i hovedsak opptatt av de som har sin hovedinntektskilde annet sted enn fra lønnet arbeid, de vi her kaller arbeidsuføre. Mer spesifikt er vi ute etter å finne ut noe om de som verken har inntekt fra arbeidsrelaterte trygder som for eksempel arbeidsledighetstrygd eller lønnsinntekt – altså den gruppen som er helt utenfor arbeidsmarkedet. De som oppgir attføringspenger som hovedinntektskilde siste år regnes her som å være utenfor arbeidsmarkedet. Dette kan diskuteres siden attføringspenger per defi-

nisjon er en støtte som gis under forutsetning av aktivitet – og er ment å lede personer inn i arbeidsmarkedet igjen – likevel: mens de mottar denne støtten kan de ikke regnes som fullverdige deltakere i arbeidsmarkedet. Vi regner også de som oppgir å ha hovedinntektskilde fra sosialhjelp som å være utenfor arbeidsmarkedet. Hvis de hadde hatt tilknytning til arbeidsmarkedet, enten gjennom ledighetstrygd eller lønnsarbeid, ville dette med all sannsynlighet utgjort hoveddelen av inntektene deres. Det er ikke uvanlig å supplere annen inntekt med sosialhjelpsutbetalinger, men når disse altså utgjør hoveddelen av inntekt må vi kunne regne med at de er utenfor arbeidsmarkedet. I praksis kan man ha hatt inntekt både fra sosialhjelp og attføring, men siden vi spør om hovedinntektskilde oppgis kun den viktigste. I

tillegg finnes det en del som mottar trygd annet enn arbeidsledighetstrygd eller barnetrygd som kan antas å være utenfor arbeidsmarkedet. Her tar vi utgangspunkt i de som oppgir trygd som hovedinntektskilde og ikke samtidig opplyste at de var i fødsels/pappapermisjon eller arbeidsledige på intervjuetidspunktet. Vi inkluderer også de som oppgir at de er arbeidsledige/hjemmeværende og samtidig oppgir at de er funksjonshemmet/arbeidsufør/langvarig sykmeldt. Vi antar at langtidssykmeldte er utenfor arbeidsmarkedet. På bakgrunn av denne definisjonen finner vi at 12,6 prosent av utvalget kan sies å være arbeidsuføre. Vi opererer med et vektet utvalg. For å kunne si noe om hvordan dette ville sett ut i befolkningen gir vi i tillegg en vektet presentasjon.

Tabell 1. Andel arbeidsuføre i 2003 blant 1965–1968-kohorten etter diagnose/inntektskilde.

	I UTVALGET (%)	VEKTET UTVALG (%)
Attføring	3,1	2,7
Sykepenger (Langtidssykmeldt)	4,9	4,3
Funksjonshemmet etc.	3,1	2,5
Sosialhjelp	0,9	0,6
Helserelatert trygdeytelse (annet)	0,6	0,6
Arbeidsufør	12,6	10,7
I arbeidsmarkedet	87,4	89,3
N	1327	1696

For å kunne generalisere fra denne undersøkelsen har vi altså vektet på bakgrunn av trekk sannsynlighet. Vi ser av tabell 1 at 10,7 prosent av kohorten antas å være utenfor arbeidsmarkedet på bakgrunn av deres status som stønadsmottakere av sosialhjelp, attføringspenger eller andre helserelaterte trygdeytelser, funksjonshemmede, arbeidsuføre og langtidssykmeldte.

Forklaringsvariable

Når vi her arbeider med stratifiserte utvalg (Kish 1995) der utvalget er basert på verdier av uavhengige variabler, bruker vi standard regresjonsmodeller. Dette er vanlig prosedyre (Quesenberry og Jewell 1986). I artikkelen benytter vi multivariate regresjonsmodeller for å undersøke sannsynlighet for uførhet i voksen alder. Seleksjonsvariabelen (hovedaktivitet i 1985) inkluderes i modellen for på den måten å undersøke mulig betydning av og forskjeller mellom de ulike strata; de som var ar-

beidsledige i 1985, de som var i arbeid og de som var i utdanning. Vi bruker de som var i utdanning som referansekategori. I regresjonsmodellene benyttes derfor ikke et vektet utvalg (du Mouchel og Duncan 1983). I resten av analysene opererer vi med et utvalg vektet med simulert replikasjon basert på trekk sannsynligheten. Når vi ser på familieforhold i oppvekst benytter vi et spørsmål fra 1987 hvor respondentene ble bedt om å svare på om de under sin oppvekst i hovedsak bodde hos sin biologiske mor og far, eller i andre familiekonstellasjoner. I Analysene benyttes en dummy for hvorvidt respondentene vokste opp med begge foreldre (0) eller i hovedsak under andre familieforhold (1). Vi benytter mors utdanning som en indikator på sosioøkonomisk status. Mors utdanning er målt ved høyest fullførte utdanning og er inndelt i kategoriene «Folkeskole», «Real-/ungdomsskole», «Realgymnas + annet» og «Universitet/Høyskole». Folkeskole benyttes som referansekategori. En annen indikator på sosioøkonomisk status baseres på foreldres yrke i 1985. Vi benytter Skredes indeks som er en firedelt indeks over sosioøkonomisk status basert på yrke (Skrede 1971). Sosialgruppe I inneholder personer med leder- eller høyere funksjonærstillinger innen yrker i kategoriene teknisk arbeid, helsearbeid, undervisning/barnehage, handelsarbeid og kontor/administrasjon. Sosialgruppe II inneholder personer med funksjonærstillinger innen yrker i kategoriene kontor/administrasjon, handelsarbeid, offshore, transport. Sosialgruppe III inneholder lavere funksjonær og manuelt arbeidende personer i yrkene jordbruk, skogbruk, fiske, transportarbeid, industriarbeid, bygg og anlegg samt hotell og restaurantbransjen. Sosialgruppe IV inkluderer ufaglærte innenfor bransjene jordbruk, skogbruk, fiske, offshore, transport, industri, hotell og restaurant¹. Vi benytter også en variabel for å undersøke mulig intergenerasjonell overføring av trygdebruk. Dette er en dummy som markerer om en/eller begge foreldrene mottok trygdeytelser (ikke barnetrygd) i 1985.

Psykisk helse måles her i 1987. Vi benytter en indeks basert på 10 påstander hentet fra Hopkins Symptoms Checklist (HSCL-10) om angst og de-

presjon (Derogatis, Lipman, Uhlenhuth og Covi 1974). En prinsippal komponent faktoranalyse på de 10 påstandene støtter en endimensjonal løsning. Indeksen varierer mellom 1 og 4 der høyere score indikerer dårligere mental helse. Vi benytter hasj som indikator på bruk av illegale rusmidler. Respondentene ble spurt om de i 1987 brukte, eller tidligere hadde brukt hasj. Vi ser også om røyking i tidlig alder kan være med å predikere en situasjon som arbeidsmarkedsekskludert i voksen alder. Alkoholkonsum måles ved en omregning til cl ren alkohol basert på frekvens og mengde alkohol konsumert som øl, vin eller brennevin. Målet er uttrykt i totale cl ren alkohol i løpet av et år. I tillegg benytter vi en indeks for sosial integrering i 1987 i antagelsen om at det å være aktiv er en indikasjon på tilpasning i den viktige overgangen fra skole til arbeid. Indeksen varierer fra 0 til 3 der 3 indikerer stor grad av integrering. Sosial integrering måles med spørsmål relatert til fritidsaktiviteter og sosial kontakt med andre. Spørsmålene er hentet fra den norske levekårsundersøkelsen (Kiberg 1987) og inkluderer frekvens og deltakelse i ulike organiserte aktiviteter (blant annet politisk, religiøs, sportslig eller musikalsk aktivitet). Utdanning måles som antall år i samlet utdanning. Informasjon om sivilstatus og det om de har barn er hentet fra spørreskjema i 2003.

Informasjon om offentlige overføringer og trygdeforbruk hentes fra Forløpsdata-Trygd (FD-trygd) som produseres av Statistisk Sentralbyrå. Dette er en database som samler registerinformasjon på individnivå fra offentlige registre. Den første variabelen som benyttes er en variabel med registrert sosialhjelpsmottak. Variabelen inkluderer det totale antall måneder med utbetalinger registrert på hvert individ i perioden 1986 til 2001. Vi ser dermed kun på antall utbetalinger og ikke størrelsen på disse utbetalingene. Arbeidsledighet måles med registrert ledighet hos arbeidskontorene i antall måneder. Dette er altså det totale antall måneder respondentene har mottatt ledighetstrygd fra 1986 til 2001. Vi har også informasjon om mottak av attføringspenger fra FD-trygd. Dette inkluderer i analysen med en variabel som indikerer måneder på attføring i perioden.

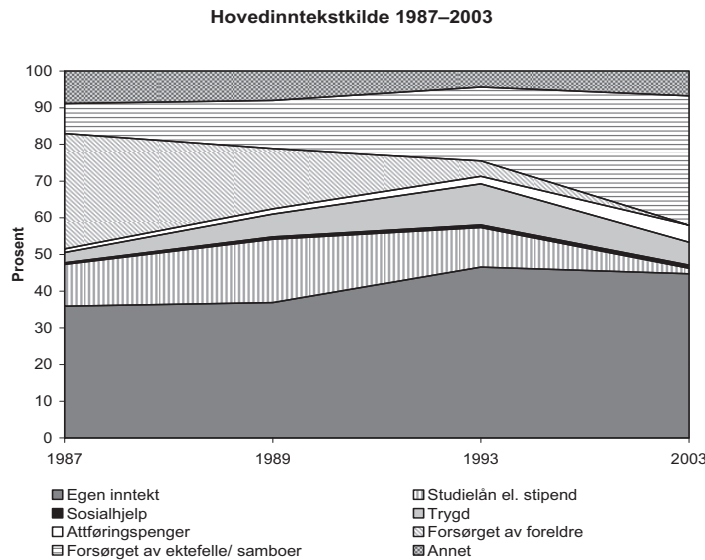
Som mål på helse benytter vi spørsmål fra undersøkelsen i 2003. Respondentene ble bedt om å vurdere sin egen helse med alternativene svært god, god, verken god eller dårlig, dårlig eller svært dårlig.

Hovedinntektskilder over livsløpet

Personer født i samme kohort deler en unik bit av historien, en bestemt sekvens av økonomiske, po-

litiske og kulturelle hendelser og faser i et samfunns utvikling. Individuelle livsløp innenfor en kohort i en gitt tidsperiode påvirkes av disse fasene, men er også underlagt hendelser og faser i enkeltmenneskers liv. For å gi et bilde av kohorten som helhet og spredning av livsløp ser vi først på hovedinntektskilder over tidsperioden 1987–2003.

Figur 1.

Kilde: Arbeid, livsstil og helse. Vektet utvalg, n=1696

Av figur 1 ser vi en del tydelige utviklingstrekk for kohorten som helhet med hensyn til hovedinntektskilde. Helt fra 1987, da respondentene var i alderen 19–21, har de aller fleste hatt egen inntekt som viktigste hovedinntektskilde. Andelen som i hovedsak har levd på studielån eller stipend går gradvis ned fra 1989 til 1993 og i 2003 er det kun 1,5 prosent som oppgir at studielån eller stipend er den viktigste kilden til inntekt. En relativt stor andel av utvalget blir forsørgt av sine foreldre både i 1987 og i 1989. Andelen synker fram til 1993 og i 2003 er det ingen i vårt utvalg som i hovedsak forsørges av sine foreldre². Andelen som i hovedsak lever av sin ektefelle eller sin samboers inntekt er

jevnt stigende fra drøyt 8 prosent i 1987 til 35 prosent i 2003. Dette er i tråd med kohortens utvikling generelt, der flere og flere gifter seg eller inngår samboerskap ettersom de blir eldre.

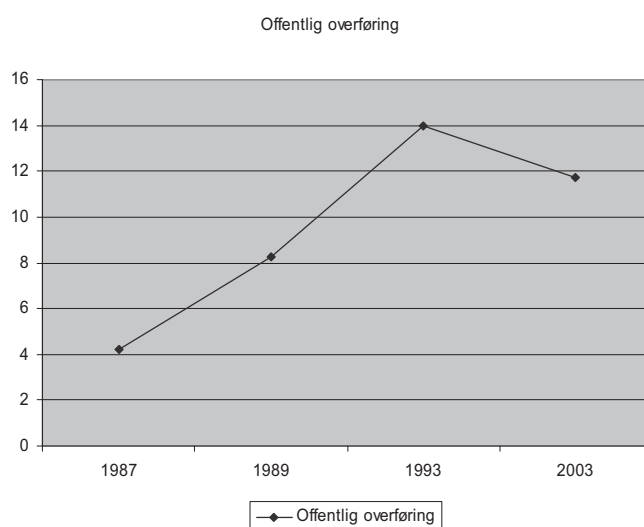
Vi observerer også en utvikling fra ung til voksen når det gjelder mottak av offentlige overføringer som sosialhjelp, trygd og attføringspenger. Sosialhjelp som hovedinntektskilde er et marginalt fenomen i kohorten over hele perioden. Snaut 1 prosent av respondentene oppgir at sosialhjelp har vært deres viktigste hovedinntektskilde på de ulike intervju tidspunktene (fra 0,5 prosent i 1987 til 0,9 prosent i 2003). Det er en svak økning i andelen som mottar attføringspenger fra 1987 til 1989. Vi

finner en fordobling av andelen som oppgir attføringspenger som hovedinntektskilde fra 1987 til 1993 og igjen fra 1993 til 2003. I 2003 lever 4,6 prosent av kohorten i hovedsak av attføringspenger. Av figur 2 ser vi at det også er en utvikling i det å leve av trygd som hovedinntekt fra en andel på

2,8 prosent i 1987 via en topp i 1993 på drøyt 11 prosent til 6,2 prosent i 2003. Vi ser altså at det er en betydelig andel som ved hvert måletidspunkt oppgir å ha offentlige overføringer som viktigste inntektskilde³.

Figur 2. Offentlig overføring som hovedinntektskilde for personer født 1965–1968 i perioden 1987–2003

Kilde: Arbeid, livsstil og helse

Det er kjønnsforskjeller når det gjelder hovedinntektskilde (ikke vist her). De største forskjellene gjelder andelen som i hovedsak lever av egen inntekt eller blir forsørget av samboer/ektefelle. En større andel menn lever av egen inntekt, mens en større andel kvinner blir forsørget av ektefelle/samboer. Det er en større andel kvinner som lever av trygdeoverføringer enn menn, mens sosialhjelpsbruk er omtrent like utbredt blant menn som blant kvinner.

Resultater

I det videre benytter vi «arbeidsufør» som avhengig variabel i en logistisk regresjonsanalyse. Vi kontrasterer de arbeidsuføre med de som fortsatt har tilknytning til arbeidsmarkedet eller er hjemme-

værende med barn. I tabell 2 presenterer vi 4 modeller der vi undersøker risikoen for å være arbeidsufør som voksen kontrollert for ulike kjennetegn ved individet, deres oppvekstsituasjon og trygdehistorie.

I modell 1, modellen som samler bakgrunnskjennetegn fra individets oppvekstsituasjon og posisjon i overgangen skole/arbeid, ser vi at seleksjonsvariabelen har en sterk og signifikant effekt på risikoen for arbeidsuførhet i voksen alder. Dette betyr at effekten av hvorvidt respondentene i undersøkelsen fortsatt studerte, var i arbeid eller arbeidsledige i 1985 forplanter seg videre i livsløpet. Vi finner en dobbelt så høy risiko for de som var i arbeid i 1985 sammenlignet med de som var i utdanning og en nær tredobling av risiko for de som i

Tabell 2. Risiko for arbeidsuførbet i voksen alder. Trinnvis logistisk regresjon, n=1045

	MODELL 1			MODELL 2			MODELL 3			MODELL 4		
	B	S.e.	Exp(B)	B	S.e.	Exp(B)	B	S.e.	Exp(B)	B	S.e.	Exp(B)
Kjonn	0,59	0,21	1,80	0,56	0,24	1,76	0,60	0,25	1,83	0,83	0,28	2,28
Besjefteigelse 1985 (ref.:Utdanning)		***			*							
<i>I arbeid</i>		***										
Arbeidsledig	0,76	0,25	2,14	0,51	0,27	1,66	0,33	0,28	1,39	0,56	0,30	1,75
Familiesit. Under oppvekst (ref.:Begge foreldre)	1,05	0,27	2,86	0,75	0,29	2,12	0,46	0,30	1,59	0,42	0,34	1,53
Mors utdanning (ref.: Grunnskole)	0,65	0,22	1,91	0,39	0,24	1,48	0,28	0,26	1,33	0,09	0,29	1,09
<i>Real- Ungdomsskole</i>												
Real- gymnas	0,26	0,26	1,29	0,29	0,27	1,34	0,30	0,28	1,35	0,41	0,32	1,50
Universitet/ Høyskole	0,09	0,29	1,09	0,22	0,30	1,24	0,21	0,32	1,24	0,31	0,35	1,36
Fars sosioøkonomiske status (ref.: Sos.gr I)	-0,11	0,51	0,89	0,15	0,52	1,16	0,16	0,55	1,17	-0,03	0,62	0,97
<i>Sosialgruppe II</i>												
Sosialgruppe III	-0,38	0,33	0,68	-0,51	0,34	0,60	-0,41	0,35	0,66	-0,38	0,38	0,69
Sosialgruppe IV	-0,14	0,29	0,87	-0,24	0,29	0,78	-0,23	0,31	0,80	-0,42	0,35	0,66
Foreldre på trygd 1985 (1 = ja)	0,22	0,36	1,25	0,07	0,37	1,07	0,09	0,39	1,10	-0,12	0,43	0,89
Alkoholkonsum (cl)	0,59	0,39	1,80	0,43	0,40	1,54	0,20	0,43	1,22	-0,07	0,47	0,94
Hasjbruk 1987 (1 = ja)				0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	1,00
Røyker 1987 (1 = ja)				0,43	0,35	1,54	0,37	0,37	1,45	0,62	0,39	1,87
Mental helse 1987 (1 - 4)				0,38	0,22	1,46	0,21	0,23	1,23	0,20	0,25	1,22
Sosial integrasjon (0 - 3)				0,39	0,23	1,48	0,04	0,26	1,04	-0,62	*	0,29
Utdanning i antall år				-0,23	0,12	0,80	-0,22	0,12	0,80	-0,28	*	0,13
Gift/ samboende 2003 (1 = ja)				-0,09	0,04	0,91	-0,09	0,05	0,92	-0,05		0,05
Barn (1 = ja)				-0,19	0,26	0,83	-0,11	0,28	0,90	0,26		0,32
Måneder mottatt sosialhjelp				-0,19	0,31	0,83	-0,16	0,32	0,85	-0,21		0,36
Arbeidsledig (Måneder)							0,02	0,01	1,03	0,01	0,01	1,01
Måneder på artføring (Måneder)							0,02	*	1,02	0,02	***	1,02
Egenrapportert helse (ref.: svært god)							0,04	***	1,04	0,03	***	1,03
God											***	
<i>Verken god eller dårlig</i>										1,43	***	4,16
<i>Dårlig</i>										2,59	***	13,30
Svært dårlig										4,52	***	92,22
Konstant	-3,77	0,49	0,02	-3,07	0,67	0,05	-2,90	0,71	0,06	-4,41	***	61,25
R ² (Nagelkerke)	0,08		674,41	651,32		609,22	501,41			0,38		

1985 verken var i utdanning eller i arbeid. Videre ser vi at familieforhold under oppvekst virker inn på risiko for arbeidsuførhet i voksen alder. De som i hovedsak vokste opp i en familie med begge foreldre har en betydelig lavere risiko enn andre. Også kjønn påvirker risiko. Kvinnene i kohorten har en nesten dobbelt så høy risiko som menn. I modellen kontrollerer vi også for foreldrenes sosioøkonomiske bakgrunn. Slik vi har definert denne, ved mors utdanningsnivå og fars sosialgruppe, finner vi ingen effekt på senere arbeidsuførhet.

I neste skritt, som vist i modell 2, trekker vi inn variable som kan sees som indikatorer på såkalt risikoatferd, sosial integrasjon og mental helse i 1987. Disse antas å kunne være tidlige tegn på sosial eksklusjon og også arbeidsmarkedseksklusjon. Vi ser altså etter tegn på at slik atferd eller tilstand i 1987 kan predikere arbeidsuførhet i voksen alder. Både høyere utdanning og høyere grad av sosial integrasjon reduserer denne risikoen. I modellen reduseres betydningen av hovedbeskjeftigelse i 1985. Verken alkoholkonsum, røyking, bruk av illegale rusmidler eller mental helse fungerer som prediktorer for senere arbeidsuførhet.

I modell 3 kontrollerer vi også for individenes trygdehistorie. Vi ser at tid med mottak av ulike offentlige overføringer som arbeidsledighetstrygd og attføringspenger henger sammen med en økt sannsynlighet for arbeidsuførhet. Samlet lengde med mottak av sosialhjelp har ingen effekt på denne sannsynligheten. I denne modellen reduseres betydningen av beskjeftigelse i 1985 ytterligere og effekten av sosial integrasjon og år i utdanning er ikke lenger statistisk signifikant, selv om reduksjonen i de siste to er svært liten.

I den siste modellen kontrollerer vi for individenes helse i 2003. Denne variabelen er uten tvil den med sterkeste sammenheng med arbeidsuførhet. Modellens forklaringskraft er svært høy sammenlignet med de tidligere modellene. Effekten av trygdehistorie står uforandret også når vi her har kontrollert for egenrapportert helse. Det er særlig to ting vi noterer oss i denne modellen. Den første knytter til effekten av rapportert mental helse i 1987, der effekten blir signifikant negativ. Den direkte tolkningen av dette er at bedre mental helse i

1987 øker sannsynligheten for arbeidsuførhet 15 år senere. Dette er sannsynligvis et utslag av statistisk undertrykking i de tidligere modellene. Vi ser også at effekten av kjønn blir større.

Diskusjon

Bakteppet og utgangspunktet for problemstillingene som presenteres og undersøkes i denne artikkelen er den økende andelen personer og særlig økningen blant unge i Norge som lever på offentlige helserelaterte overføringer. Her velger vi likevel å forflytte oss fra et makroperspektiv og ned til individnivå. Vi ser egenskaper ved individers oppvekst, ungdom og tid som unge voksne sammen med egenskaper og erfaringer ved dem som voksne. Dette gjør vi for å danne oss et bilde av prosesser som kan forklare arbeidsuførhet blant en kohort i en alder der yrkesdeltagelse i stor grad er forventet. Vi konsentrerer oss om egenskaper og tilstander i individers livsløp som tidligere forskning har vist å kunne være med å forklare ulikheter i risiko for arbeidsuførhet. Vi fokuserer på de mulige sammenhengene mellom arbeidsuførhet og sosioøkonomisk status og risikofaktorer i oppvekst, egen familie og barn, trygdekarriere og helse.

Tidligere forskning presentert her har etablert tydelige sammenhenger mellom sosioøkonomisk status hos foreldre, operasjonalisert ved inntekt, og sannsynligheten for at deres barn skal motta sosialhjelp og uføretrygd senere i livet (blant andre Nordli Hansen og deVibe 2005). En stor mengde annen forskning, også norsk og internasjonal, har påvist videre sammenhenger mellom sosioøkonomisk status hos foreldre og senere tilpasning på arbeidsmarked eller risiko for mottak av helse- eller sosialrelaterte offentlige ytelser blant deres barn (for eksempel Bäckman og Palme 1998; Beaulieu, Duclos mfl. 2005). Det er også funnet at mottak av offentlige overføringer blant foreldre øker sannsynlighet for at deres barn, som unge voksne, vil motta slike overføringer (for eksempel Stenberg 2000; Hyggen 2006). Disse funnene bekreftes ikke direkte i våre analyser. Det kan være at vår operasjonalisering av sosioøkonomisk status som mors utdanning og fars yrkesstatus er for upresis, at vår definisjon av arbeidsuførhet er for bred, eller at vår bruk

av mulige mellomliggende forklaringsvariable fanger opp noe tidligere undersøkelser ikke har fanget opp. Vi må også anta at hovedaktivitet i 1985 fanger opp mye av effekten av sosioøkonomisk status under oppvekst. Det er altså slik at foreldres sosioøkonomiske status i ungdomstid påvirker sannsynligheten for å enten være arbeidsledig, i arbeid eller i utdanning. Når det gjelder tolkningen av de tidligere funnene der de økonomiske forholdene i foreldrehjemmet har stor betydning for risiko for mottak av sosialhjelp og uføretrygd senere i livsløpet er det kanskje enklest å finne forklaring på koblingen mellom foreldreinntekt og sosialhjelpsmottak for unge voksne. I denne perioden er det gjerne slik at foreldre hjelper sine barn økonomisk, hvis de har mulighet til det. De unge som ikke har foreldre med slike muligheter blir derfor i større grad nødt til å ty til offentlig støtte i vanskelige økonomiske situasjoner (Hammer og Julkunen 2003). Det kan også være slik at foreldre som mottar, eller har mottatt offentlig støtte selv, i større grad lærer sine barn til også å benytte disse ordningene (Stenberg 2000, Beaulieu mfl. 2005). Denne enkle koblingen egner seg ikke like godt til å forklare sammenhengen mellom foreldreinntekt under oppvekst og sannsynlighet for å motta uføretrygd eller arbeidsuførhet i slutten av 30 årene fordi foreldresansvaret må antas å være svekket når barna når 35–40 års alderen. Det er altså ikke usannsynlig at det finnes andre og utfyllende forklaringer på denne sammenhengen når den identifiseres i andre studier (Upmark, Lundberg, Sadigh og Bigert 2001).

Det eksisterer blant annet en utbredt bekymring for at ulikheter og problemer i ungdomstid og i den viktige overgangen mellom skole og arbeid forplanter seg og forsterkes videre i livsløpet (Upmark, Hemmingsson, Romelsjø, Lundberg og Allebeck 1997). Tidligere norsk forskning har blant annet funnet tendenser til opphopning av levekårsproblemer blant unge i utkanten av arbeidsmarkedet (Øverbye og Sæbø 1998). Frykten er at dette skal materialisere seg som store ulikheter i voksen alder. Når vi her har sett at ulike indikatorer på risikoføret i ungdomstid, som hasjbruk, alkoholkonsum og mental helse ikke i særlig grad er egnet til å forutsi senere arbeidsuførhet kan vi kanskje

si at denne frykten er overdrevet. På den annen side ser vi at bedre sosialt integrerte unge voksne også klarer seg bedre med hensyn til risiko for arbeidsuførhet 16 år senere.

Av analysene som presenteres her har vi sett at hvorvidt individer i hovedsak bodde sammen med begge sine foreldre, eller ikke, virker inn på sannsynligheten for arbeidsuførhet i voksen alder. Dette kan knyttes til økonomisk situasjon under oppvekst i det vi kan anta at et hushold med to voksne har større inntekspotensiale enn et hushold med en voksen. Men effekten av familiesituasjon under oppvekst reduseres betydelig når andre mellomliggende variable som utdanning og sosial integrasjon introduseres i analysen. Det er altså nærliggende å anta at det ikke er noen direkte sammenheng mellom sosioøkonomisk status eller familieforhold under oppvekst og senere arbeidsuførhet, men at disse virker inn på risiko for arbeidsuførhet via andre mekanismer. Forklaringer som gis av tidligere forskning på sammenhengen mellom foreldres sosioøkonomiske status og barns status som voksne knytter gjerne til støtte for utdanning, men også som overføring av sosial kapital (Coleman 1988). Det kan altså være det at det er tiden eller ressursene i form av sosiale nettverk foreldre har til rådighet som påvirker deres barns sosialisering inn i skole og arbeidsliv som reduserer eller øker risiko (Sandefur, McLanahan og Wojtkiewicz 1992, McLanahan og Sandefur 1994). Dette bekreftes til en viss grad av funnene fra vår undersøkelse som viser at det er familiesituasjon under oppvekst og ikke foreldrenes utdanning eller yrkesstatus som påvirker risiko i våre analyser.

Sosial kapital –«mekanismen» som antydes av de ovennevnte funnene bekreftes videre i analysene ved at mål på individers sosiale integrasjon i perioden som unge voksne har en effekt på risiko for arbeidsuførhet 16 år senere. Vi ser at jo bedre integrert individer er i begynnelsen av 20-årene, jo lavere er sjansene for senere arbeidsuførhet. Dette betyr at ungdom som aktivt deltar i idrett, foreningsvirksomhet eller annen organisert aktivitet i mindre grad er utsatt for risiko for tilbaketrekning eller eksklusjon fra arbeidsmarkedet i voksen alder. Tidligere funn fra samme studie viser at dette også

gjelder for risiko for sosialhjelpsmottak (Hyggen 2006). Det kunne tenkes at denne sammenhengen var knyttet til individenes helse, mental eller fysisk, og at det egentlig var deres helse i ungdomstid som var bestemmende for aktivitetsnivå og også senere integrering i arbeidsmarkedet. Når vi kontrollerer for helsetilstand som voksne finner vi likevel ikke at betydning av sosial integrasjon i ungdomstid reduseres.

I Arbeid, Livsstil og Helse har vi dessverre ikke gode nok mål på generell helsetilstand i 1987. Mental helse kan tenkes å til en viss grad også reflektere helsetilstand. De aller fleste studier viser også sterke korrelasjoner mellom mental helse og generell helsetilstand. Dette kan forklare effekten vi ser i den siste modellen i analysene der en god mentalhelse reduserer risikoen for arbeidsuførhet i voksen alder når vi kontrollerer for den generelle helsetilstanden i 2003. Effekten av mental helse i ungdomstid er i de andre modellene positiv, men ikke statistisk signifikant. Modellene forteller oss altså at individenes mentale helse i 1987 ikke i særlig grad predikerer senere arbeidsuførhet. Men det ser ut som om de som i ungdomstid hadde dårlig helse og fortsatt har det i 2003 sammen med de som i 1987 hadde god helse, men dårlig i 2003 har en særlig økt risiko for arbeidsuførhet. De som derimot hadde dårlig helse i 1987, men ikke har det i 2003, sammen med de som hele veien har hatt relativt god helse med lavere sannsynlighet ender opp som arbeidsuføre i voksen alder.

Egenrapportert generell helsetilstand er den absolutt sterkeste forklaringsvariabelen i vår undersøkelse av arbeidsuførhet i voksen alder. Flere av tilstandene vi inkluderer i vår definisjon av arbeidsuførhet forutsetter objektiv vurdering av helse i forbindelse med utredning og legesjekk.

Analysene viser selvstendige effekter av lengde på perioder med mottak av offentlige overføringer som arbeidsledighetstrygd og attføringsytelser på risikoen for arbeidsuførhet. Den totale lengden på perioder uten lønnet arbeid predikerer altså senere risiko for å være utenfor arbeidsmarkedet (jmfør blant andre Fevang mfl. 2004; Fevang og Røed 2006). Disse overføringene forutsetter medlemskap i folketrygden som igjen forutsetter en viss

tidligere tilknytning til arbeidsmarkedet. Sosialhjelp er en offentlig overføring av penger som ikke er knyttet til tidligere inntekt. I våre modeller finner vi ingen selvstendige statistisk signifikante effekter av lengde på mottak av sosialhjelp på sannsynligheten for arbeidsuførhet i voksen alder. Det er altså ikke slik at kontakt med den behovsprøvde delen av det offentlige støttesystemet påvirker senere arbeidsuførhet i seg selv, men heller det å være uten arbeid over tid.

I denne artikkelen har vi forsøkt å nyansere bildet av arbeidsuføre som dannes av analyser av rene registerundersøkelser der hovedfokus enten har vært på sosial arv eller effekter av offentlige overføringer. Mange spørsmål er fortsatt uavklarte. De klare sammenhengene fra tidligere forskning mellom foreldres sosioøkonomiske status og deres barns risiko for mottak av offentlige overføringer gjenfinnes ikke i analysene som presenteres her. Alternative forklaringer på intergenerasjonell overføring av ulikhet har vært introdusert. Forskning fra USA har antydnet at den samlede arven som virker fra foreldre til barn via kognitive evner og utdanning er viktig, men på langt nær en uttømmende forklaring (Bowles og Gintis 2002). Arven trenger altså ikke nødvendigvis være av sosial art, men kan for være knyttet til biologi eller livsstil som overføres til deres barn. Genetisk overføring av disposisjon for sykdom eller dårlig helse fra foreldre til barn er for en stor del fraværende i samfunnsvitenskapelig forskning på området. Livsstil og vaner er i noen studier forsøkt ivaretatt ved et fokus på overføring av kulturell kapital fra foreldre til barn, der utdanning blir en indikator på den kulturelle kapitalen. Framtidig forskning bør forsøke å tilstrebe en forståelse av flere mulige dimensjoner av arv, både sosial, materiell, kulturell og genetisk. Våre analyser bekrefter i stor grad funn fra forløpsstudier på trygdehistorier. Samlet tid som tilbringes på offentlige overføringer utgjør sentrale forklaringsfaktorer på senere arbeidsuførhet og dermed på avhengighet av offentlige overføringer. Ved å introdusere mål for helsetilstand i analysene har vi bekreftet betydningen av helse for arbeidsuførhet. I tillegg har vi sett at sosial integrasjon i ungdomstida, i perioden der overgangen fra skole til jobb

vanligvis inntreffer er en viktig forklaringsfaktor. Basert på disse funnene bør politikk og tiltak for å redusere arbeidsuførhet rettes mot integrasjon, både sosial- og arbeidsmarkedsintegrasjon. Den sosiale integrasjonen kan skje gjennom opprettholdelse og utvidelse av sosiale tilbud for ungdom og arbeidsmarkedsintegrasjonen bør sikte på å holde unge innenfor arbeidsmarkedet og utenfor offentlige støtteordninger i så stor grad som mulig.

Litteratur

- Bäckman, O. og J. Palme (1998): «Social background and sickness absence: A study of a Stockholm cohort» *Acta Sociologica* 41 (4):349–362.
- Beaulieu, N., J. Y. Duclos mfl. (2005): «Intergenerational reliance on social assistance: Evidence from Canada» *Journal of Population Economics* 18 (3):539–562.
- Bjerkedal, T. og L. Irgens (2000): *Uførepensjonering av unge mennesker i Norge: En gjennomgang av saksdokumenter for 239 personer i alderen 16–34 år som ble uførepensjonert i 1992 og 1977*, Oslo: Rikstrygdeverket, Utredningsavdelingen.
- Blekesaune, M. (2005): *Unge uførepensjonister – Hvem er de, og hvor kommer de fra?* NOVA-Rapport 8/05, Oslo: NOVA.
- Blekesaune, M. (2003): *Familieendring, helse og trygd. Fire longitudinelle studier*, NOVA Rapport 22/03, Oslo: NOVA.
- Blekesaune, M. og A. W. Pedersen (2006): «Sykefravær: innfallsporten til permanent trygding?» i Øverbye, E. og T. Hammer (red.): *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Blekesaune, M. og E. Øverbye (2006): «Uførepensjonister i arbeid» i Øverbye, E. og T. Hammer (red.): *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Blekesaune og Barrett (2005): «Marital dissolution and work disability: a longitudinal study of administrative data» *European Sociological Review*, 21(3):259–271
- Blekesaune, M. (2005): «Uførhet» i Bay, A.-H., Hatland, A., Hellevik, T. & Koren, C. (red.): *De norske trygdene. Framvekst, forvaltning og fordeling*. Oslo: Gyldendal Akademisk, s. 193–206
- Blekesaune m. og P.E. Solem (2005): «Working conditions and early retirement: a prospective study of retirement behavior» *Research on Aging*, 27(3):3–30
- Bowles og Gintis (2002) «The inheritance of Inequality» *Journal of Economic Perspectives, American economic association*, vol 16(3):3–30.
- Clausen, S.-E. (1996): Oppvekstvilkår blant sosialhjelpsmottakere, i Halvorsen, K. (red.): *Mestring av marginalitet. Å leve og overleve som sosialklient*, Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Coleman, J. (1988). «Social Capital in the Creation of Human Capital.» *American Journal of Sociology* 94:95–120. Derogatis, L. R., R.S. Lipman mfl. (1974): «The Hopkins Symptom Check List (HSCL). A Self-report Symptom Inventory» *Behavioral Science* 19:1–15.
- Fevang, E. og K. Røed (2006): *Veier til uføretrygding i Norge*. Rapport 10/2006, Oslo: Frischsenteret.
- Fevang, E., K. Røed mfl (2004): *Veier inn i, rundt i, og ut av det norske trygde- og sosialhjelpssystemet*, Rapport 6/2004, Oslo: Frischsenteret.
- Hammer, T. og C. Hyggen (2006): «Stengte dører? Unge sosialklienters arbeidstilpasning i voksen alder» i Øverbye, E. og T. Hammer (red.): *Inkluderende arbeidsliv? Erfaringer og strategier*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Hammer, T. og I. Julkunen (2003): «Surviving Unemployment: A question of Money or Families?» i Hammer, T. (red.): *Youth Unemployment and Social Exclusion in Europe: A comparative Study*, Bristol: Policy Press.
- Hammer, T. (2001): «Arbeidsledige sosialklienter i de nordiske land. En komparativ undersøkelse av unge» *Tidsskrift for Velferdsforskning* 4 (2): 120–134.
- Hammer, T. (1999): *Sykefravær og rusmiddelbruk blant unge i arbeid*, NOVA-Rapport 6/99, Oslo: NOVA.
- Hellevik, T. (2005): *På egne ben. Unges etableringsfase i Norge*, Doktorgradsavhandling ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hyggen, C. (2006): «Risks and resources: Social capital among social assistance recipients in Norway» *Social Policy og Administration* 40 (5):493–508.
- Kiberg, D. (1987): *Levekårsundersøkelsen 1987*. Kodebok med frekvensfordelinger. NSD rapport.
- Kish, L. (1995): *Survey Sampling*, New York: Wiley.

- McLanahan, S. S. og G. Sandefur (1994): *Growing up with a single parent: what hurts, what helps*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Du Mouchel, W. H. og Duncan, G. J. (1983): «Using Sample Survey Weights in Multiple Regression Analyses of Stratified Samples» *Journal of the American Statistical Association* 78:535–543.
- Nordli Hansen, M. og U. de Vibe (2005): «Behov for sosialhjelp og uføretrygd: individuell ulykke eller sosial arv?» *Søkelys på arbeidsmarkedet* 22 (2):149–156.
- Quesenberry, C. P. Jr. og N. P. Jewell (1986): «Regression analysis based on stratified samples» *Biometrika* 73 (3):605–614.
- Sandefur, G. D., S. McLanahan mfl. (1992): «The Effects of Parental Marital-Status During Adolescence on High-School Graduation» *Social Forces* 71 (1):103–121.
- Skrede, K. (1971): *Sosioøkonomisk klassifisering av yrker i Norge*. Oslo: INAS.
- Stenberg, S.-Å. (2000): «Inheritance of Welfare Reciprocity: An intergenerational study of Social Assistance Reciprocity in Postwar Sweden» *Journal of Marriage and the Family* 62:228–239.
- St.meld. nr. 9 (2006–2007): *Arbeid, velferd og inkludering*, Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.
- Tveråmo, A., O. S. Dalgård mfl. (2003): «Økende psykisk stress blant unge voksne i Norge 1990–2000» *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* 123 (15):2011–2015.
- Upmark, M., I. Lundberg mfl. (2001): «Conditions during childhood and adolescence as explanations of social class differences in disability pension among young men» *Scandinavian Journal of Public Health* 29 (2):96–103.
- Upmark, M., T. Hemmingsson, mfl. (1997): «Predictors of disability pension among young men – The role of alcohol and psychosocial factors» *European Journal of Public Health* 7 (1):20–28.
- Øverbye, E. og G. Sæbø (1998): «Cumulative patterns of well-being among young social assistance recipients versus other youths» *Scandinavian Journal of Social Welfare* 7:174–179.

Noter

- 1) Det har vært en stor utvikling og store endringer i det norske arbeidsmarkedet siden Skrede konstruerte denne indeksen på bakgrunn av den Nordiske Yrkesklassifiseringen (Skrede 1971). Yrker har forsvunnet eller endret karakter og nye yrker og stillinger har kommet til. Vi benytter likevel denne klassifiseringen fordi den i 1985 dannet et tilfredsstillende bilde av kompetanse, sosioøkonomisk status og status i ulike yrker og dermed kan gi oss, om enn noe grovt, en indikator på farens sosioøkonomiske status.
- 2) Dette betyr ikke nødvendigvis at det ikke er noen som fortsatt får betydelig støtte fra foreldre i forbindelse med daglige utgifter eller større investeringer i eiendom og så videre, se Hellevik (2005).
- 3) Det er også en betydelig andel som til enhver tid oppgir «annet» som hovedinntektskilde. I 2003 gjaldt dette snaut 7 prosent av utvalget. Mange av respondentene har spesifisert annet som ulike kombinasjoner av trygd, barnetrygd, farsbidrag, kontantstøtte, uføretrygd, rehabiliteringsstønad og så videre. Det er også en del som oppgir ulike typer forsikring og sluttpakker fra bedrifter. En gruppe oppgir at de i hovedsak lever av kapitalinntekter fra ulike typer virksomhet som eiendomsutleie, salg av bedrift, oppsparte midler eller arv. En liten andel lever i hovedsak av kreditt eller lån, enten fra bank/låneinstitusjon eller fra foreldre og venner eller er tatt hånd om av fengselsvesenet.